

NIEUWSBLAD

Historische Vereniging

Ameide

Tienhoven

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

G.W. Groenendijk De Geer 7a 4233 HX Ameide tel. 0183-601886

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Lid: A.P. Provoost Voorstraat 10 4233 EA Ameide tel. 0183-601568

Lid: C. Rijnhout De Kooi 25 4233 GP Ameide tel. 0183-602648

Lid: D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Lid: A. Terlouw-van der Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, G. Streefkerk en P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl

A. Tukker a.tukker74@hetnet.nl

P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekeningnummer 301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen.

Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te vervoelvoudigen.

Op de voorpagina: Koningin Juliana bracht in 1953 een bezoek aan Ameide.

Burgemeester Luyendijk bekijkt samen met de vorstin het werk van Aart de Wit.

Op de achterpagina: Ameide, april 1931: twee werkwillige mandenbreiers worden, na het middageten, onder begeleiding van een veldwachter naar hun werk gebracht.

Inhoud september 2009

- 3 VERENIGINGSNIEUWS
- 7 Met Coen Maat is het begonnen
- 9 Griendcultures in onze streek
- 14 Bij de 'mandenbreiers' van Ameide
- 17 In de mandenmakerijen te Ameide
- 20 De bakkenbreiers wonnen de staking maar verloren de toekomst
- 23 Ameide houdt oude ambachten in ere
- 25 In de ban van het verleden
- 31 Men kiest Rietmeubelen
- 35 Te benijden
- 36 Bijna rijp voor het museum
- 38 De drie koperen kroonschilden van het mandenmakersgilde in de Jacobikerkerk te Utrecht
- 40 Staken en vlechten
- 42 Zij hingen hun harp aan de wilgen
- 44 De teelt van griendhout in de Vijfheerenlanden
- 57 Manden op gevelstenen
- 59 Jan de Wit van der Hoop (1884 – 1970), een bijzondere mandenmaker
- 71 Het gildebord van het mandenmakersgilde in de Jacobikerkerk te Utrecht
- 73 Krantenknipsels uit 1931 over de mandenmakersstaking
- 74 Mandenmakers in het nieuws (1869 – 1913)
- 80 NOTULENBOEK 1932 t/m 1941 Mandenmakers Patroonsvereniging Ameide en Omstreken
- 83 Uit het dagboek (1915 - 1934) van Leendert Verheij
- 86 Werk en inkomen van een Ameidense mandenmaker in het tweede en derde kwart van de twintigste eeuw (1925-1970)
- 94 Het wandtapijt van Hans van Norden in het stadhuis in Ameide

VERENIGINGSNIEUWS

Expositie over de vroegere manden- en hoepmakerijen in Ameide en Tienhoven

De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven organiseert in de periode van woensdag 7 tot en met zaterdag 10 oktober van dit jaar – in de week van de jaarlijkse Paardenmarkt – een breed opgezette expositie over de vroegere plaatselijke manden- en hoepmakerijen.

De expositie omvat de volgende elementen :

- vijftig vergrotingen van oude foto's van manden- en hoepmakers;

- een afbeelding op ware grootte (twee bij drie meter) van een uit 1639 daterend Grafbord van het Mandenmakersgilde, dat zich in de Utrechtse Jacobikerk bevindt (met medewerking van de Protestantse Gemeente Utrecht);

- demonstraties door de oud-mandenmakers Peet Versluis, Jan Lakerveld en Sander de Zeeuw;
- het gobelin met afbeeldingen van manden- en hoepmakers uit het oude Stadhuis van Ameide (in bruikleen van het Instituut Kunstcollectie Nederland van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) te Rijswijk ZH);

- oude werktuigen en gereedschappen en producten van de manden- en hoepmakerij (zoals een buigmachine, diverse pik-, wied-, rijs- en bandhaken, snoei-, kap-, kloof- en trekmesen, schiljzers van zeer uiteenlopend formaat, hengel-, flesse-, bakkers- en slagersmanden, hanekers en bossen teen en hoephout);
- vier grote poppen (een mandenmaker, twee hoepmakers en een teenschiller), in bruikleen van het Biesboschmuseum te Werkendam. De poppen zijn geruime tijd geleden aan het museum geschonken door mevrouw J. B. Eenink – Herder, de weduwe van dokter M. Eenink, die in de tweede helft van de vorige eeuw in Ameide en Tienhoven huisarts was;

- oude documenten met betrekking tot de manden- en de hoepmakerij (in bruikleen van particulieren);

- een miniatuur van het interieur van een mandenmakersschuur (verhouding 1 : 12), speciaal voor de expositie vervaardigd door Hans van den Heuvel – van der Kooi uit Vianen;

- twee replica's van Amsterdamse gevelstenen, waarop manden zijn afgebeeld, gemaakt door Marjan Labrujere;
- een oude houtsleep (in bruikleen van Staatsbosbeheer);
- de vertoning van een op 15 december 2008 door Anja van der Grijn – de Groot uit

Ameide maakt interview over de vroegere hoepmakerij met Arie Gerrit de Kruijk, de op 13 mei van dit jaar overleden oud-wethouder van de toenmalige gemeente Ameide en de gemeente Zederik.

De openingstijden van de expositie zijn:

- * woensdag 7 oktober : 12.00 - 18.00 uur;
- * donderdag 8 oktober (**Paardenmarkt**) : 09.00 - 18.00 uur;
- * vrijdag 9 oktober: 14.00 - 21.00 uur, en
- * zaterdag 10 oktober: 10.00 - 15.00 uur.

De toegang tot de expositie is gratis.

Er bestaat op voorhand al veel belangstelling voor de expositie. Zo combineert de landelijke vlechtvereniging de jaarlijkse algemene ledenvergadering met een bezichtiging van de expositie. Dit betekent dat een gezelschap van tachtig tot honderd personen op zaterdag 10 oktober eerst een bezoek brengt aan de expositie en vervolgens vergadert in “’t Wapen van Ameide”.

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad is één lid van onze vereniging overleden. Het gaat om de heer Arie Gerrit de Kruijk. Hij wordt elders in dit blad herdacht. In dezelfde periode zijn vier nieuwe leden ingeschreven. Het betreft mevrouw M. Westerhout- Monteban en heren M. H. van Gelderen, J. van Oort en H. Oosterom. Allen wonen in Ameide.

De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven telt naar de stand van heden 427 leden. Met enige regelmaat wordt aan het bestuur gevraagd waar ze wonen. Daarom zijn de leden van onze vereniging onlangs naar woonplaats gerangschikt, wat het volgende overzicht heeft opgeleverd. De tussen haakjes geplaatste getallen geven het aantal leden per (deel) gemeente aan.

1. Ameide (203)
2. Tienhoven (54)
3. Vianen (15)
4. Meerkerk (14).
5. Lexmond (13)
6. Gorinchem (7)

7. Nieuwegein (5)

8 t/m 10. Amsterdam, Eindhoven en Den Haag (in alle gevallen 3).

11 t/m 21 Apeldoorn, Hagestein, Harderwijk, Hardinxveld-Giessendam, Leerdam, Nieuwpoort, Nieuw-Lekkerland, Noordeloos, Ridderkerk, Sleenwijk en Zwijndrecht. (in alle gevallen 2).

22 t/m 106 Alkmaar, Almere, Alphen ad Rijn, Amersfoort, Amstelveen, Arkel, Arnhem.

Barendrecht, Beerzerveld, Berkel-Rodenrijs, Bodegraven, Breukelen, Brielle, Brummen, Buurmalsen.

Davos (Zwitserland), Deil, Dieren, Doesburg, Dordrecht.

Ede, Elst, Emmen, Ermelo.

Geldermalsen, Goes, Gouda, Goudriaan, Groot-Ammers.

Haarlem, Hardenberg, Hatfield Peverel (VK), Heemskerk, Heerewaarden, Den Helder, Heilo, Hengelo (O), 's-Hertogenbosch, Hoenderlo, Hoofddorp, Hoog-Blokland, Hoornaar, Houten, Huissen.

In memoriam: Arie Gerrit de Kruijk (1928 – 2009)

Hans van den Heuvel

Bij het ter perse gaan van de vorige editie van dit blad overleed op woensdag 12 mei in zijn woning aan de Lekdijk te Ameide Arie Gerrit de Kruijk. Hij bereikte de leeftijd van 81 jaar. Zijn vrouw Hendrika (Riek) de Kruijk – Zweeren was hem op 21 april van dit jaar voorgedaan. Zij was één jaar jonger dan haar man.

In navolging van zijn vader Arie de Kruijk, die voor de Anti-Revolutionaire Partij (A.R.P.) in Ameide jarenlang raadslid en wethouder was, speelde Arie Gerrit een belangrijke rol in de lokale politiek. Zo was hij als representant van het Christen-Democratisch Appel (C.D.A.) van 17 februari 1978 tot en met 31 december 1985 wethouder van de toenmalige gemeente Ameide. Aansluitend zette hij het wethouderschap tot 1 maart 1990 voort binnen de gemeente Zederik. In al die jaren heeft de geboren en getogen Ameidenaar zich uit volle overtuiging en zonder aanzien des persoons ingezet voor de inwoners van de beide gemeenten.

Arie Gerrit de Kruijk trad als ambtsdrager van de Gereformeerde Kerk eveneens in de voetsporen van zijn vader. Door zijn bevoegdheid en betrokkenheid heeft hij ook in die hoedanigheid voor velen in Ameide en Tienhoven veel betekend.

Arie Gerrit was vrijwel vanaf de oprichting lid van onze vereniging. Hoewel hij toen al ernstig ziek was, heeft hij medio december vorig jaar nog een bijdrage geleverd aan de voorbereiding van de tentoonstelling over de vroegere plaatselijke manden- en hoepmakerijen door met bewonderenswaardig doorzettingsvermogen voor de filmcamera van Anja van der Grijn – de Groot een uitgebreid beeld te schetsen van de voormalige hoepmakerij van zijn familie. De Historische Vereniging beheert deze opnamen als een postuum eerbetoon aan een markante persoonlijkheid.

De heer De Kruijk was Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Kalmthout (B), Kinderdijk.

Langerak, Leerbroek, Leerdam, Leidschendam-Voorburg, Lekkerkerk, Leusden.

Maassluis.

Naaldwijk, Nieuwland, Nuenen.

Olburgen, Ophoven-Kinrooi (B), Oss, Oud-Alblas, Oud-Zuilen.

Princenbeek.

Renswoude, Rotterdam.

Schiedam, Schoonhoven, Schoonrewoerd, Sliedrecht, Soest, Son, Spijk, Streefkerk.

Tilburg.

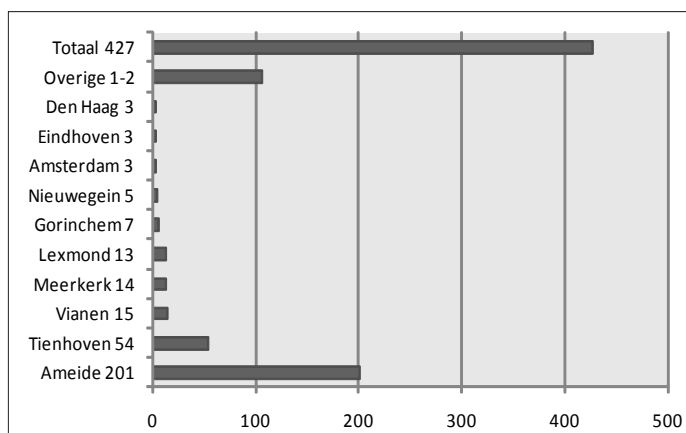
Ulvenhout, Ureterp, Usquert, Utrecht.

Veldhoven, Vinkeveen, Vlijmen.

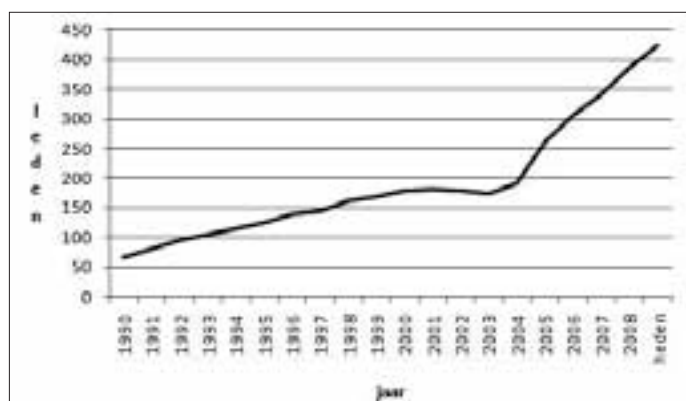
Werkhoven, Woudenberg.

Zaltbommel, Zoetermeer en Zwolle.

(in alle gevallen 1).

Herkomst leden Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

Ontwikkeling ledenbestand Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

Algemene ledenvergadering

Het hoogtepunt van de op woensdag 27 mei in de bovenzaal van “t Wapen van Ameide” gehouden jaarlijkse algemene ledenvergadering van onze vereniging was zonder enige twijfel de boeiende lezing van de historicus dr. Abram Vroon over de vroegere manden- en hoepmakerijen in Ameide en Tienhoven. De in 1937 in Ameide geboren en daar ook getogen oud-wethouder van de gemeente Leusden ging uitgebreid in op de plaats die deze vorm van nijverheid tot in de jaren zestig van de vorige eeuw innam in de locale samenleving. Zijn betoog was goedgebaseerd op de aantekeningen die zijn vader Pieter Vroon (1905 – 1984) als mandenmaker gedurende tientallen jaren maakte, zowel wat betreft de productiewijze en de afmetingen van de verschillende soorten manden als de – niet zelden schamele – lonen in deze sector.

Uit de woorden van onze oud-plaatsgenoot kwam duidelijk naar voren dat er in de mandenmakerij hard, lang en onder vaak moeilijke arbeidsomstandigheden moest worden gewerkt, waarbij de verdiensten – het ging om “stukwerk” – sterk afhankelijk waren van de conjunctuur en dus fluctueerden. Mede daardoor was de crisis van de jaren dertig (ook) voor de mandenmakers een moeilijke periode, waarin veel werkloosheid voorkwam. Hij liet er echter geen twijfel over bestaan dat hun gevoel voor humor niet door de misère werd aangetast, getuige ook het grote aantal anekdotes dat nog uit die tijd stamt.

De ruim veertig aanwezigen waren het er zonder uitzondering over eens dat de lezing van Abram Vroon in alle opzichten past in de aanloop naar de expositie over de vroegere plaatselijke manden- en hoepmakerijen, die in de periode van 7 tot en met 10 oktober van dit jaar in de Gereformeerde Sionkerk te Ameide zal worden gehouden.

Het eerste deel van de vergadering had zoals gebruikelijk een vlot verloop, ook al omdat de jaarstukken van secretaris Cees Broekman en penningmeester Jettie Stasse zonder op- of aanmerkingen werden geaccordeerd en de aftredende bestuursleden Jettie Stasse, Jannet Maatkamp en Kees Rijnhout bij acclamatie werden herkozen.

Voorzitter Hans van den Heuvel kon dan ook andermaal met voldoening vaststellen dat alles in de vereniging naar wens verloopt, niet in het minst omdat het ledental in het afgelopen verenigingsjaar is gestegen van 377 tot 423.

Historische Vereniging wordt

ANBI

Op een daartoe door secretaris Cees Broekman ingediend verzoek heeft de Belastingdienst Oost – Brabant, kantoor 's-Hertogenbosch, bepaald dat de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven te rekenen vanaf 1 januari van dit jaar wordt aangemerkt als algemeen nut beogende instelling (ANBI). Dit betekent dat onze vereniging met ingang van deze datum

behoort tot de groep kerkelijke, levensbeschouwelijke, charitatieve, culturele, wetenschappelijke of anderszins algemeen nut beogende instellingen,

- die geen successierecht of schenkingsrecht behoeven te betalen over erfenissen en schenkingen;
- waaraan gedane donaties aftrekbaar zijn van de inkomsten- of vennootschapsbelasting (uiteeraard binnen de daarvoor geldende regels), en
- waarvan uitkeringen vrijgesteld zijn van het recht van schenking.

Voor leden van de Historische Vereniging, die op jaarbasis meer dan vijftien euro contributie betalen, houdt dit in dat het extrabedrag door de Belastingdienst als “gift” wordt bestempeld, vanzelfsprekend rekening houdend met het desbetreffende “drempelinkomen”. Voor donaties, die los van de betaling van de jaarlijkse contributie worden gedaan, geldt hetzelfde.

Reacties van leden

Leuk stukje over Pieter Munts in het Nieuwsblad van juni. Het verbaast mij alleen, dat er slechts één persoon uit Ameide zou zijn uitgevaren. Zo herinner ik me een artikel over Pieter de Bruijn. Een korte zoekactie leverde onderstaande lijst op, waaruit blijkt, dat er door nog 12 Ameidenaren 14 reizen zijn gemaakt. Uit deze lijst blijkt, dat hij niet de enige is en zeker niet de eerste. Overigens, maar dit terzijde, vertrok Pieter op 22 mei 1752.

Zoeken op Tienhoven en Thienhoven levert ook treffers op. Alleen is niet duidelijk welke Tienhoven wordt bedoeld, wellicht kan het doopboek enig uitsluitsel geven.

Overigens lees ik het prachtige blad met veel plezier.

Met vriendelijke groet,
Ben Remie, Nieuwegein.

Gevonden opvarenden

U heeft gezocht naar opvarenden met Herkomstplaats: ameijde

Voornaam	Achternaam	Herkomst	Schip	Uitreis
Pieter	Bruijn	Ameijde	Zuiderbeek	1712
Gijsbert	Rhee	Ameijde	Westhoven	1716
Robertus	Bergen	Ameijde	Duijfe	1739
Abraham	Paak	Ameijde	Zeelandia	1748
Samuel	Burggraaff	Ameijde	Middelburg	1779
Evert	Cramer	Ameijde	Stadhuis van Delft	1722
Jan	Es	Ameijde	Arendsduin	1718
Fredrik	Groot	Ameijde	Zilveren Leeuw	1768
Samuel	Burggraef	Ameijde	Ijsselmonde	1770
Cornelis	Hendike	Ameijde	Noordbeek	1724
Adriaan	Haan	Ameijde	Kromstrijen	1707
Fredrik	Groot	Ameijde	Vrouwe Elisabeth	1769
Jan	Apken	Ameijde	Gerechtigheid	1790
Crijn	Vonk	Ameijde	Walenburg	1764

Met Coen Maat is het begonnen¹

Deventer koek is een wereldberoemdheid; ze ligt in de etalage van de comestibleszaak in de Kalverstraat te Amsterdam zo goed als op het Brooklyn te New York. Het Leidse laken droeg de reputatie van Nederlands textielnijverheid al eeuwen geleden naar de Levant en Indiën; Delfts blauw geniet een vermaardheid, die de roem van het Chinese porselein naar de kroon steekt. Men kan zich afvragen waarom de Goudse pijpen niet in Maastricht en de Maastrichtse aardewerkproducten niet in Gouda vervaardigd werden, de Weespermoppen geen meisjes en de Arnhemse meisjes geen moppen zijn geworden. En zo maar voort.

In Ameide, in dat kleine dorp met nog geen 2000 zielen, op de binnenbocht van de Lek, bloeide in de zeventiger jaren van de vorige eeuw een andere industrie op: de mandenmakerijen. Zo maar, door het toeval? Ja eigenlijk wel. Coen Maat is er mee begonnen. De oudste mandenmakers in Ameide herinneren hem nog zeer goed.

Het mandenmaken was een kleine huisindustrie. Dichtbij, van de grienden en uit de Biesbosch kwam de teen, de buigzame twijg, die van de pol, direct boven de grond werd afgesneden. Het mandenmaken is een typische handarbeid en het heeft eigenlijk tot op deze dag nog het karakter van huisarbeid behouden. Want al ontstonden daar in Ameide bedrijven van 25 tot 100 man, die huisarbeid is toch nooit helemaal verdreven, zoals dat met spinnen en weven en met zovele andere beroepen wel is gebeurd.

Het mandenmaken leent zich niet voor mechanisatie, machinale productie. Jarenlang heeft Van Lent, een jonge technisch aangelegde energieke kerel van 33 jaar, zich suf geprakkezeerd om een mandenweefmachine, een teen-vlechtmechanisme uit te vinden. Het is hem niet gelukt. Hij begrijpt, waarom het zo moeilijk is. Teen is een natuurproduct. Geen twijg is gelijk aan een andere, zoals er onder al die miljoenen mensen geen aan de ander gelijk is.

En mechanisering vooronderstelt een massaproduct. Machines kunnen miljoenen gelijkvormige toffees uitwerpen, verpakt en wel, de rotatiepersen van de A.P. kan in een uur 80.000 kranten draaien, maar welke machine kan de dikke en dunne, de lange en de korte teen verwerken, zoals de kantklosmachine de draad in een vast patroon neerlegt, met altijd dezelfde draai van spoel en spinsel.

Daar heb je Johan de Hartog, zeven kinderen rijk; zie zijn handen de teen met een glijbeweging leiden langs de opstaande twijgen, die feilloos op gelijke afstand, met het blote oog gemeten, de ruggengraat van het mandvlechtwerk vormen. Zie Pieter Tukker met rap vakmanschap het hengsel draaien om de boorden van de vierkanten mand, die uit de zwaarder opstaande teen als een sterke afsluiting van het lichtere vlechtwerk met verwonderlijk gemak gelegd worden. En Govert de Bruin heeft zijn mandje klaar gevlochten eer de grote wijzer van de klok een rondgang heeft gemaakt.

Vóór de oorlog, ja, toen waren zij de slaven van hun beroep; ging een man als Johan de Hartog (een koppel kleine kinderen thuis), na 60, 70 uren werken met een gulden of tien op het einde van de week naar moeder de vrouw. 'Dat nooit meer!', zegt De Hartog. Het slavenloon bestaat niet meer; nu gaan De Hartog en die anderen met een behoorlijk weekgeld huiswaarts. En daar komt dan de kinderbijslag bij en de opbrengst van een stukje land. Zie, dan is het leven in alle redelijkheid te aanvaarden en al is er dan na de oorlog veel anders gelopen, dan gehoopt en verwacht werd, in de huizen van deze werkers zit niet meer het hongerspook als laatste gast mee aan een te lege dis. Dat is in tienduizenden gezinnen zo, ook in de mandenmakersgezinnen te Ameide.

Daarbij: het mandenmakersbedrijf vereist een grote

Breiers aan het werk in de breischuur.

¹ Dit artikel werd in het Vrije Volk op zaterdag 11 oktober 1947 gepubliceerd. Auteur onbekend. Het werd aangeleverd door Krijn van der Ham.

vakkennis. Als zo om deze tijd en wat later de griend-
percelen langs de Lek, in Utrecht, die in de uit-
gestrekte Biesbosch en verder in Brabant op de notari-
ele veilingen worden verkocht, dan zijn die grienden
eerst bezocht en is de daar groeiende teen op haar
kwaliteit beoordeeld. Of ze

lang genoeg is, of er geen
'haantjes' (noem ze 'teen-
vlooiën') in zitten, die de
twijg zo lelijk kunnen ruïne-
ren, of de bossen wel op maat
; 68 cm bij Wijk bij Duur-
stede, 80 cm bij Vlijmen, 86 cm bij Culemborg ge-
bonden zijn.

Vreemd speelt de natuur zijn spel met wat er leeft en
groeit. Boven ons hoofd maakt een vlucht kievieten
zich voor de trek gereed, zwermend door de lucht
om soortgenoten tot verzamelen aan te sporen. Wel-
ke geheimzinnige macht roept de vogels op tot de
avontuurlijke reis naar andere, verre streken? En wat
bezielt de natuur om elk jaar weer aan precies op de
21ste November de bladeren te doen afvallen van de
teenaanplant op de griengronden?

Dan, op die datum is het snijklaar, gaan de teensnij-
ders de grienden op, nadat ze in de weken daarvoor
in de bongerds de fruitoogst hebben helpen binnen-
halen.

Manden worden in allerlei soorten en grootten gele-

verd. Vooral de IJmuidense verpakkerijen zijn goede
afnemers, maar hoeveel meer zou men de mand als
emballageartikel kunnen gebruiken.

Gemakzucht, een te ruime geldmarkt e.d. zijn oor-
zaak, dat men de dure deviezen vretende kist ge-
bruikt, waar men het eigen
Nederlandse product, de ge-
vlochten mand van Ameide,
van Kerkdriel, Vlijmen,
Haagsteeg, Tiel en Ammer-
zoden, de plaatsen onzer
mandenindustrie, zou kun-

nen gebruiken. Zo wordt dit product teveel gene-
geerd bij de bloembollenexport en bij de aardappel-
export. Kersenmandjes zijn in trek en vroeger ook
gistmandjes. Voor gekoeld vlees en vleesafval, voor
groenten (peenexport), voor chemicaliën (flessen-
manden) e.d. leveren de Ameidese en andere man-
denmakerscentra het zo kostbare en veelgevraagde
verpakkingsmateriaal.

Het mandenmakersvak is niet dood. Langs de Lek-
dijk rijen zich de stuiken (of schelven) over grote af-
standen aaneen. En hoe drukker het in de Ameidese
teenvlechtindustrie is, hoe meer deviezen er in de
schaarse deviezenpot blijven. Maar waarom Ameide
juist een mandenmakerscentrum werd zie, dat zou
die eerste mandenmaker, die Coen Maat hebben
kunnen vertellen....

✂ In Ameide bloeide om- streeks 1875 een nieuwe indu- strie op: de mandenmakerijen.

Mandenbreiers, v.l.n.r. Kees Uitenbogaard, Cor van Zessen en Teunis van der Ham.

Griendcultures in onze streek¹

Pas geknotte wilgen op een griendperceel.

Gerrit Streefkerk

Griendcultures, met hun scala van aanverwante bedrijvig- heden, zijn tientallen jaren van groot belang geweest voor de werkgelegenheid in deze regio, voornamelijk in de peri- ode tussen de jaren 1850 en 1950. Daarna is het met deze bedrijfstak door economische redenen snel bergafwaarts gegaan. Heden ten dage is hij geheel of nagenoeg geheel verdwenen.

In de genoemde periode, waarin handel en nij- verheid zich sterk ontwikkelden, werd de vraag naar verpakkingsmateriaal steeds groter. De knotwilg, die kleinschalig geteeld werd, kon niet meer voldoen aan de vraag naar wilgenhout en men moest noodgedwongen over- gaan naar een grootschaliger teelt van wilgenhout, namelijk de aanleg van grienden. Dit griendgewas, een zeer taaie en sterke soort wilgen- hout, was waterminnend en groeide spontaan op drassige bodems, liefst nog op gronden met wisselen- de waterhoogten en kon als zodanig heel goed gedij- en op zowel buitendijkse- als binnendijkse gronden.

De Vijfheerenlanden, een uitgesproken veenweide- gebied met relatief veel moerassige grondstructuren, was bij uitstek geschikt voor de binnendijkse griend-

gewasteelt en die teelt maakte in het algemeen de dienst uit. Daar deze gronden van oudsher voor het grootste gedeelte eigendom waren van grootgrond- bezitters en bovendien het minst geschikt waren voor het uitoefenen van het boerenbedrijf, waren die eigen- aren maar al te graag bereid op die lucratieve markt in te spelen. Ze zijn derhalve successievelijk begon- nen met het aanleggen van deze griendpercelen.

De aanleg van deze grienden, op percelen die meestal op bar ongunstige plaatsen in het polderland waren gelegen, ver van de openbare wegen, was lang geen gemak- kelijke taak.

✂ Tientallen jaren van groot belang voor de werk- gelegenheid in deze regio, voornamelijk in de periode tussen de jaren 1850 en 1950.

Allereerst werden dan ook vrij brede sloten gegraven om later dienst te doen als vaar- wegen. Het afvoeren van de producten kon dan geschie- den in platte schouwen of aken en eventueel in strenge winters op houtsleden.

Om de structuur en de begaanbaarheid van de be- staande slechte gronden te verbeteren ging men dan over tot het tweediep omspitten van deze akkers. Daarna kon de aanplant van het gewenste griendge- was, te onderscheiden in hakgrienden en snijgrien- den, beginnen.

Voor het aanpoten van deze grienden gebruikte men stokken, die gehakt waren van goedgevormde wilgen. Deze stokken werden in rechte lijn circa 70 centime-

¹ Dit artikel verscheen in het eerste Nieuwsblad van 1995.

ter uit elkaar en 25 centimeter in de grond gestoken en vervolgens 20 centimeter boven het maaiveld afgetopt.

Bij de snijgriend was de pootafstand kleiner, zo'n 40 à 50 centimeter. In de opengevallen plaatsen van oudere bestaande grienden werden langere stokken van 90 centimeter ingepoot om overgroeiing van nevenstaande, sneller tot ontwikkeling komende pollens te voorkomen.

De zogenaamde hakgriend werd om de twee- of drie jaar afgehakt, ook wel afhankelijk van de vraag. Dit afkomende hout ging voor het grootste deel naar de hoepmakersindustrie. Een klein gedeelte werd gebruikt in de land- en tuinbouw. Het overtollige hout en de wat slechtere kwaliteit kwam terecht bij waterschapswerken, waar het gebruikt werd ter bescherming van oevers en beddingen van grote en kleine waterwegen.

Een snijgriend had een andere cyclus, daar werden de twijgen elk jaar afgesneden. Deze twijgen of tenen waren voor het grootste deel bestemd voor de mandmakersindustrie, slechts een klein gedeelte ging

naar de land- en tuinbouw als bindmateriaal en dergelijke.

De griendopstanden vereisten vanzelfsprekend ook onderhoud. Om de groei te bevorderen diende men de weelderige plantengroei uit te wieden, tweemaal per jaar in de snijgrienden en eenmaal per jaar in de hakgrienden. Bovendien moest men de afvoerwegen intact houden en minstens om de drie jaar de sloten uitbaggeren.

Om het rendement, alsmede de levensduur van de cultures te waarborgen boden de eigenaars gezamenlijk de aanplant van hun grienden te koop aan. Deze grote hout- en teenverkoopingen gebeurden telkenjare in de maand november en vonden plaats in Vianen. Op deze verkopen, waar tevens als voorwaarde werd gesteld dat werkzaamheden als hakken, snijden, afvoeren en inpoten van opengevallen plaatsen moesten geschieden in de periode tussen 15 november en 15 maart, konden de hout- en teenbazen, maar ook de kleine zelfstandigen tegen elkaar opbieden.

Voor al deze werkzaamheden was veel mankracht en

Bovenstaande illustraties zijn gemaakt door Frederik J. Weijs.

ook wel vakmanschap nodig. Dit gaf toentertijd geen enkel probleem, arbeiders waren er te over. Jammer genoeg werd deze situatie door de toenmalige werkgevers behoorlijk uitgebuit en moesten de arbeiders voor een karig loontje dat meestal gebaseerd op stukloon per bos was, in weer en ontij al dat vuile en zware werk verrichten.

Na al die werkzaamheden in het winterseizoen kon dan het opgeboste hout- en teenmateriaal via polderkade en kleine vaarwegen worden afgevoerd om opgeslagen te worden voor verder gebruik. Deze opslag gebeurde in eerste instantie meestal langs dijken en polderwegen in langgerekte 'tassen', maar voor langere bewaring ook in stuiken die dan tegen weersinvloeden werden afgedekt in de vorm van een huisdak. In handel en wandel sprak men dan van hout- en teenhuizen.

Om de producten een edeler aanzien te geven alsmede om hun houdbaarheid te verlengen werden gedeelten vers geoogst hout of teen rechtstandig op een diepte van 25 centimeter in sloten opgezet. Medio april, na het uitbotten, werd dit gewas van zijn bast ontdaan, ofwel geschild. Dit gebeurde door de stokken en tenen door twee evenwijdig gekoppelde ronde ijzers te trekken die aan een muurvast in de grond staande paal waren bevestigd. Dit was zwaar en vermoeiend werk en werd bovendien karig beloond in de vorm van stukloon per bos. Om toch nog aan de kost te komen, was voor de meest grote gezinnen vrouwen- en kinderarbeid aan de orde van de dag. Na zo'n periode, die ongeveer een maand in beslag nam, kwam men vermagerd uit de strijd, vandaar het gezegde: 'Aan de martel- of vleespaal staan.'

Na het schillen onderscheidde men grauwhout en without. Het twee- en driejarige grauwhout of without was bijna uitsluitend bestemd voor het maken van hoepels voor de kuiperijen, als bandage en versterking van houten vaten en tonnen, die in die tijd een belangrijke functie vervulden als emballage. Hiervoor worden de stokken, afhankelijk van lengte en dikte, met de dissel of met de klucht in twee of drie delen gespleten. De gespleten latten worden vervolgens op de snijbank met een snijmes egaal glad gesneden. Dit is noodzakelijk omdat de latten zo vlak mogelijk om de duigen van het vat moeten komen te liggen. Na het snijden worden de latten, gesorteerd in binnen- en buitenhoepels, via de sorteerkrib, door de nevenstaande buigmachine gemangeld en voorgegrond. De buigmachine bestaat uit een aantal houten rollen waartussen en waarover een leren riem loopt.

De afgeronde latten worden vervolgens, met een bepaalde slag van handen en knie, in een op het zogenaamde schijvenbord liggende maatkoepel gedrukt, waarna deze weer wordt uitgenomen en aan het uiteinde met een scheentje vastgezet. Scheentjes zijn taaie, dunne spaantjes hout, die door de hoepma-

kers uit dikke stokken zijn gesneden. Op deze wijze ontstaat de buitenhoepel of 'kleejer'.

Het vormen van binnenhoepels gebeurt op dezelfde wijze, maar ze worden zonder eindvastzetters in de buitenhoepel klemgeperst totdat er een schijf van vijf hoepels is gevormd. Vijf van deze schijven vormen tezamen een bus en worden op drie aan elkaar met teentjes of scheentjes verbonden. De aldus verkregen bussels werden vervolgens in vrij open droogschuren opgetast, klaar voor transport. Het hout van de wouthoepels kreeg ten overvloede nog wel eens een zwavelbehandeling, die negatieve aantastingen van het hout moest voorkomen (schimmels, verkleuringen, etc.).

Voor de fabricage van deze producten was vakmanschap een eerste vereiste. Dit werd in vele gevallen van kindsbeen af al geleerd. De productie zelf gebeurde in werkplaatsen, maar ook in niet geringe mate als thuiswerk in kleine optrekjes of schuurtjes. Doordat het produceren geschiedde tegen een laag tarief per stuk, waren lange arbeidstijden en een karig loontje de wrange vruchten van het vakmanschap. Dit had ook invloed op de maaltijden. Het gezegde 'hoepmakersspek' (schijven koolraap tussen twee droge boterhammen) was algemeen van toepassing.

Als afronding voor het gebruik van twee- en driejarig hakhout rest ons nog het afvoeren van deze producten naar kuiperijen en voor een klein gedeelte naar de meubelindustrie. Daar deze bedrijven meestal in en om de steden waren gehuisvest, was toen het transporteren in kleine schepen de oplossing en dat gaf het hele jaar door in de kleine havens van deze regio een grote bedrijvigheid.

De afvalproducten, bestaande uit gesneden spaanders, afgeschilde bast en houtafkortingingen bleven ter plaatse en werden gebruikt voor het stoken van bakkersovens alsmede voor huisbrand.

Eénjarige snijtenen hebben maar enkele dingen gemeen met het twee- en driejarige grauwhout of without, namelijk de teelwijze en het gebruik in grauwe of geschildte tenen. Was het twee- en driejarige hakhout alleen maar een onderdeel van de te maken gebruiksvoorwerpen, éénjarige tenen zijn daarentegen maatgevend voor sterkte en vormgeving en bepalen het totale eindproduct. Bovendien was het wilgenteeltgewas wat soortrijker, onder andere Belgisch rood, Frans geel en leerteen.

Wij krijgen nu te maken met de mandenmaker en, op kleinere schaal, met de meubelmaker. Doordat de éénjarige wilgentenen van oorsprong zeer taai, sterk

Op de volgende pagina zien we de verschillende fasen van het breien van een mand.

De mandenbreier op de foto's is Marinus de Vroome.

Het eindresultaat: drie gebundelde manden gereed voor transport naar de afnemer.

en soepel zijn, is praktisch elke gewenste vormgeving te realiseren. Daardoor was mandvlechten een veelzijdig beroep dat veel vakmanschap vereiste en dat van jongs af aan geleerd diende te worden.

Een nadeel was, dat het teenmateriaal, na het oogsten en optassen, slechts enkele weken zijn gewenste soepelheid behield. Om dit euvel te verhelpen kreeg het wat oudere, uitgedroogde materiaal onder water een weekproces te verduren, 12 à 14 dagen voor grauwe en 2 dagen voor witte tenen. In latere jaren werd het uitgedroogde grauwe materiaal ook wel gekookt, in grote ijzeren bakken en daarna van bast ontdaan, zogenaamd 'gebuff'. Door deze handelwijze kreeg het een gevraagde lichtbruine tint en was het kwalitatief gelijk aan witte teen.

De met de hand vervaardigde producten, een scala van veelvormige mandwerken bestemd voor dagelijks gebruik, sierwerken en emballage alsmede wat klein meubelwerk, vonden hun weg naar binnen- en buitenland. Ook hier geschiedde de fabricage groten-deels in beschutte werkplaatsen of als thuiswerk in diverse kleine opstallen en ook weer in het verfoeide stukloontarief.

In- en om de Vijfheerenlanden gaf dit proces aan vele handen werk, vooral in het stedeke Ameide, daar werkten jong en oud, circa 70 % van de bevolking in deze industrie.

In de laat-dertiger jaren kwam hieraan echter een eind, machinaal gevormde artikelen van andere materialen kwamen massaal op de markt, waren goedkoper en doelmatiger. Daardoor nam de vraag naar mandwerk snel af.

Tijdens de oorlog '40-'45 en enkele jaren daarna leefde de markt iets op maar daarna zakte de vraag naar deze producten voor- goed in en was het met deze mooie ambachten gedaan. We leeft het vak nog op kleine schaal voort als nostalgie.

Al met al bleek hiermee maar al te

duidelijk, dat de griendteelt zijn grootste nut had verloren. De vrijgekomen gronden zijn opgegaan in grasland ten behoeve van gretige, schaalvergroten- de agrarische bedrijven. Gelukkig, dat in de laatste jaren natuurbeschermende instellingen in deze regio, zoals 'Het Zuid-Hollands Landschap' met steun van de overheid tijdig hebben kunnen ingrijpen en nog niet alles verloren is gegaan. Het afkomende gewas heeft nu zijn grootste bestemming kunnen vinden in oe- verbedding- en duinbescherming en in geluidsscher- men langs de autowegen. Een kleiner deel wordt in de land- en tuinbouw gebruikt en tenslotte worden er nog steeds kleine hoeveelheden manden gemaakt.

De overgebleven griendpercelen fungeren nu nog wel als fraaie rustpunten in het polderlandschap en zijn een dorado voor flora en fauna. Voorts zijn ze, door hun eenvoudige, niet met gif besmette teelwijze, de groene longen van de Vijfheerenlanden gebleven en meer dan de moeite waard om in ere te houden. Deze mening wordt ook daadwerkelijk onderschreven door de Natuur en Vogelwacht 'De Vijfheerenlanden', een club van bijna duizend leden die al het mogelijke doen om deze onmisbare cultuuroederen te be- schermen. Bovendien organiseert ze al enige jaren in de maand mei een Griendcultuurdag, die van heinde en verre wordt bezocht. Maar ook cursussen in mandvlechten staan jaarlijks op de rol. Dit alles om de mooie dingen van weleer niet aan de vergetelheid prijs te geven.

Bij de ‘mandenbreiers’ van Ameide¹

In het Westland neemt een kweeker een grote mand van de stapel, en legt er voorzichtig zijn producten in, die straks naar de veiling zullen worden gebracht. De visscher in Denemarken pakt een vaatje, strooit er zout in, en begint het dan te vullen met haring. Bij de vischafslag te Vlaardingen en IJmuiden worden elken dag duizenden en nog eens duizenden mandjes en vaatjes visch verhandeld. Maar over de visch en over de Westlandsche producten willen wij het ditmaal niet hebben, wel echter over de emballage, over de groengrijze manden, van ongeschilde teen gevlochten, en over de hoepels, die rond de vaatjes zitten. Die twee producten komen in hoofdzaak uit een klein, maar schilderachtig dorpje langs de Lek, uit het typisch Ameide, en haar nabuur Tienhoven, een tiental kilometers ten Westen van Vianen.

Nooit in Ameide geweest? Dan heeft u toch wel iets gemist. Nu praten wij nog niet eens over de manden- en hoepelmakerijen, nu willen wij het alleen maar hebben over het prachtige dorpspleintje, met zijn statige huizen, zijn gezellige winkeltjes, bekrond door een slank trapgeveltje, en over zijn juweeltje van een raadhuis, met zijn bordesje, en zijn geestig klokkentorentje op het pannendak.

Ameide is een klein sieraad langs een groote rivier, maar de werkeloosheid heeft er in voorbije jaren als een spook gedreigd. Want er heerschte malaise in de griendcultuur, er bestond geen vraag, er bestond geen vraag naar manden en vaatjes, en dat zijn nu juist de producten, waarop Ameide en omgeving drijft; als er geen werk is in de manden hoepelwerk-

Een bezienswaardigheid op zichzelf is het prachtige zeventiende eeuwse raadhuisje van Ameide, aan den voet van den hoogen Lekdijk. Met zijn bordesje, zijn groote geschilderde wapens boven den ingang en zijn geestig klokkentorentje is 't een sieraad voor de gemeente.

Manden en teenen ziedaar het aspect van de straten en straatjes van Ameide en Tienhoven. Overal waar men kijkt, op de pleinen, tusschen de huizen op de binnenplaatsen, achter de schuren, tegen de Lekdijk, men ontwaart slechts stapels manden en ongeschilde teen, die straks verwerkt gaat worden.

Uit den Biesbosch, uit de lage landen bij Wijk bij Duurstede, Nederlangbroek, Jutphaas, Montfoort en Vianen worden de bossen teenen aangevoerd, meest met vrachtauto's, enals de benzine ontbreekt met paard en wagen.

¹ Dit artikel verscheen in *De Spiegel*, auteur en datum onbekend. Het werd aangeleverd door Krijn van der Ham.

Op het oogenblik is werkloosheid hier een onbekend begrip. Op het gemeentehuis staat er niet één als werkloos ingeschreven; alle zoogenaamde 'mandenbreiers' en alle 'hoepelmakers' zijn van vroeg tot laat in touw. Er is een zekere schaarste aan hout ontstaan, de prijzen voor kisten zijn aardig opgelopen, en vele fabrikanten zijn er toe overgegaan hun waren te verpakken in de goedkoopere en minstens even stevige manden.

Tientallen rappe handen 'breien' op het oogenblik in Ameide de manden van velerlei snit: breede manden voor vervoer van aardewerk, dikbuikige manden voor flesschen met chemicaliën, platte manden voor het Westland, ronde manden voor de groenteboeren en hoveniers, manden en nog eens manden. Vijf of meer pinnetjes – dat zijn dikke stokjes - vormen het fundament voor elke mand, de mandenbreier gaat op deze in kruisvorm gelegde pinnetjes staan, en vlecht er dan de dunnere teenen, om zoo een stevig geheel te krijgen als bodem, waarop hij straks een aantal staken zal steken, die recht overeind worden gezet, en waardoor de opstaande wand, de inslag wordt gevlochten.

Dan wordt nog even de dikke bovenrand gemaakt, de hengsels er aan, en de mand is klaar. Een geoefend werker heeft voor een mand van middelbare grootte nog geen uur noodig.

Een mand ontstaat! De mandenbreier heeft vijf pinnetjes genomen, dikke teenen stokjes, en deze in kruisvorm gelegd. Hij gaat er nu op staan, en vlecht dunnere teen door het kruis heen, zoodat een hechte bodem ontstaat.

Naast de mandenmakerijen zijn er in deze omgeving ook tal van hoepelmakerijen. Hier werkt men met driejarige teen, die eerst geschild wordt, daarna gespleten en in een molen rondgebogen. Op die manier ontstaan de witte buigzame hoepels, die rond de

plaatsen, dan heerscht er armoede in de gezinnen...

De bodem is gereed, de staken staan recht overeind, en de mandenmaker breit er nu de inslag in, dat wil zeggen, hij vlecht boven en onder de staken de teenen, die de wand vormen.

Nu nadert de mand haar voltooiing. Aanstands wordt de dikkere bovenrand gemaakt, dan resten de hengsels nog, en de mand is voor gebruik gereed. Een geoefend arbeider heeft voor dit werkje nog geen uur noodig.

Zie zoo, de uit de mand stekende losse eindjes teen worden met een scherp mes verwijderd, en de mand is klaar. Wie volgt?

Tientallen manden staan langs den dijk gereed voor verzending. Als straks de boot uit Rotterdam meert, worden ze snel ingeladen, en vangen ze een reis aan, die ze over heel de wereld zal brengen.

visch- en botervaatjes worden geslagen. De hoepels worden verzonden bij bosjes van 25 stuks tegelijk.

Als tegen de avond de groote raderboot van Rotterdam aan den steiger van Ameide en Tienhoven met veel geknars van hout tegen hout, en gebruisch van schroefwater, meert, staan aan den dijk reeds honderden manden en bosjes hoepels gereed, voor verzending door eigen land of naar het buitenland.

En in de kleine werkplaatsen achter den dijk buigen de mandenbreiers en hoepelmakers zich alweer over nieuwe voorraden, rappe handen tooveren met hun geschilde en ongeschilde hout, nieuwe manden en hoepels ontstaan, die straks hun weg weer zullen vinden over alle wereldzeeën.

Er heerscht hoogconjunctuur in de werkplaatsen van Ameide en Tienhoven....!

Hier vervaardigt men de hoepels, die om houten latjes worden gelegd. Een van de eerste bewerkingen is het splijten, met behulp van een zoogenaamde dissel, van de geschilde teen.

'Ik ben nu 73 jaar oud, zestig jaren zit ik in de hoepelmakerij, en ik ben er, zoals u ziet, gezond bij gebleven', zoo vertelde ons deze krasse oude heer, die den dag van zijn diamanten ambtsjubileum 'onopgemerkt' heeft laten voorbijgaan!

Jong en oud kan men in de hoepelmakerij gebruiken. Deze jongeman werkt aan de snijbank; met een scherp mes schaaft hij alle oneffenheden van de teen, zoodat deze glad en buigzaam wordt.

In de mandenmakerijen te Ameide¹

Wij brengen onze lezers ditmaal eens naar Ameide, het schilderachtig in ons polderland gelegen dorpje, om hun een kijkje te gunnen in een bij uitstek nationale industrie, waarover den laatsten tijd nog al wat geschreven is, namelijk de mandenmakerijen. Ook in deze bedrijven heeft zich de malaise doen gelden, zoodat in woord en geschrift propaganda wordt gemaakt voor het gebruik van manden en aanverwante artikelen. Hier ziet men, om bij het begin te beginnen, den teenschiller aan het werk.

¹ Dit artikel verscheen in De Spiegel in 1933 of 1937, auteur onbekend. Het is aangeleverd door Krijn van der Ham.

Men ziet hier, hoe de teenen hun ronden vorm krijgen. De hoepelmaker draait de rechte teenen door dit toestel heen, waardoor ze al aanstonds een gebogen vorm krijgen; daarna laten ze zich gemakkelijk hanteeren in elk gewenscht formaat.

Als de fundamenten niet deugen, komt er van het heele huis niets terecht. Met een mand is het al net zoo: als de bodem verkeerd in elkaar gezet is, dan wordt het geheel een mislukking. Daarom vereischt het leggen van de basis bijzondere zorg; wij geven er hier een kijkje van.

In den seizoentijd vinden vele handen werk in de bedrijven te Ameide. Het is nu maar te hopen dat al deze arbeid niet ter vergeefs zal zijn, en dat zich voor het product dat hier vervaardigd wordt, ook koopers zich aanmelden, want anders is alle moeite voor niets geweest. De teen wordt bij bosschen gebonden, om verder naar de werkplaatsen te worden getransporteerd.

Nu begint het er op te lijken; men kan tenminste den omtrek van de manden al ontdekken. Rustig zijn de mandenmakers aan het werk; laag voor laag bouwen zij hun kunstig product op, en het duurt niet lang of een keurig mandje is ontstaan, waaraan zelfs het scherpst ziend oog, geen vlechtfout kan ontwaren. Het Nederlandsche fabrikaat kan hier ook al weer, zooals op zooveel ander terrein de toets der critiek alleszins doorstaan. Het is goed, en het is goedkoop!

Koffietijd. Mandenmakers, vlechters, sorteerders en binders, allen verzamelen zich rond den voorman, die elk op den beurt voorziet van een geurig bakje troost, dat als sneeuw voor de zon verdwijnt in de diverse dorstige kelen. Men zal echter moeten toegeven dat de mannen het verdiend hebben.

Met werktuigen, welke vermoedelijk reeds door vele generaties zijn gebruikt, maar die nog deugdzaam zijn gebleken, zijn hier de hoepelmakers (Hendrik en Freek Lakerveld) aan den arbeid. Een interessant werkje dat de moeite loont, het eens nader te bezien.

Hier is een kenner aan den arbeid. Met ervaren oog sorteert hij de teen, en met een voor een leek onbegrijpelijke handigheid bouwt hij zijn stapels op.

Het laatste werkje. De manden zijn nagezien en gecontroleerd, en nu zijn ze gereed voor het gebruik en kunnen ze verscheept worden. Groote ladingen gaan er naar IJmuiden, naar de vischhallen, waar den laatsten tijd weer eenige opleving te constateren valt. Want daarvan profiteert natuurlijk ook de mandenindustrie, welke wij bij deze nogmaals in de warme belangstelling van onze lezers, en vooral van hen, die in hun bedrijven manden gebruiken, aanbevelen.

De bakkenbreiers wonnen de staking maar verloren de toekomst

Herinneringen van Dirk den Hartog¹

Ameide – Het is eigenlijk min of meer toevallig dat we ‘m tegen het lijf lopen. Dirk den Hartog (74), geboren en getogen Ameidenaar. Op Sluis om precies te zijn. Maar dat toeval blijkt al ras een voltreffer. Want Dirk den Hartog kan als geen ander vertellen. Vertellen over het leven van de mandenmakers van vroeger. Het leven van de zogenaamde bakkenbreiers. Het beroep dat door zovelen in Ameide werd uitgeoefend. Vaak tegen wil en dank. Omdat er nu eenmaal niets anders was. Een hard beroep, dat zeker. Dirk den Hartog draait daar niet omheen. En hij zal zeker nooit een romantisch tintje aan zijn herinnering meegeven. Maar Dirk den Hartog zal ook nooit met bitterheid aan die tijd terugdenken. Het was nu eenmaal zo.

Hetzelfde geldt voor zijn kinderjaren toen hij, vlak na de eerste wereldoorlog, op zijn witte klompjes de Christelijke lagere school aan de Fransestraat – nu nog het ijzerwinkeltje van Gerrit de Vroome – binnenstapte.

‘Natuurlijk’, zegt Dirk, in de gezellig ingerichte bejaardenwoning in de Marijkeflat, pal naast Open Vensters, ‘beleefde je als opgroeiende jongen leuke momenten tijdens je schooltijd. Maar eerlijk gezegd heb ik het verblijf in die school altijd als benauwend ervaren. Je moet je voorstellen. Als ventje van zes jaar kwam je in een lokaal met een paar ramen die aan de onderzijde geblindeerd waren. Heel hoog zag je pas een straaltje licht en een stukje lucht.

Vlak naast de school stond de tabakskerverij van de firma Den Oudsten. Daar werden de tabaksbladeren geschikt gemaakt voor het rollen van sigaren. Er stond een machine die door een diesel motor werd aangedreven. De pijp van die machine zat precies tegen onze school aan. Daardoor hoorde je de hele dag door het puffen van die machine.

Sponsje

De schooltijd van Dirk den Hartog was de tijd van bovenmeester De Kuiper uit Hoogblokland. De tijd van de griffel, de lei en het sponzendoosje. Dat doosje waar de beter gesitueerden ook ‘n echt sponsje in hadden zitten, terwijl de mandenmakerskinderen het moesten doen met een nat lapje. Het was ook de tijd van de hoepel. ‘En ook daar’, zegt Dirk den Hartog,

¹ Dit artikel verscheen in Het Kontakt op 24 december 1987. Het werd aangeleverd door Peet Versluis.

‘zag je het verschil tussen arm en rijk. Wij hadden ergens een oude fietsvelg gevonden en hadden een mooi krom houtje gesneden terwijl de rijke kinderen een echte hoepel kochten met zo’n ijzeren staaf met ‘n haakje er aan. Maar duur of niet, het was wel een feit dat wij met onze zelfgemaakte hoepels veel rapper waren. Duurder was dus niet altijd beter.’

De jongens op Sluis speelden bij voorkeur aan de oevers van de Lek. Vooral op d’n dakel is heel wat afgevoetbald met zelf gemaakte ballen. Hoogtepunt voor Dirk den Hartog was het schoolreisje dat hij mee maakte. Den Hartog: ‘Dat ging zo,. Met paard en wagen naar Schoonhovense Veer, overvaren en dan lopend naar het stationnetje van Schoonhoven. Daar ging het hele spul op de trein naar Gouda. In Gouda namen we de trein naar Den Haag. En toen lopend naar Scheveningen. Daar zag ik voor het eerst van mijn leven de zee.’

Gistmanden

Als Dirk den Hartog 11 jaar is gaat hij zijn vader, Jan Lodewijk den Hartog, helpen bij het mandenmaken. Net als zijn zes broers dat doen. Als zovelen leggen ook zij zich toe op het maken van gistmanden. Bakken noemden ze die. En de mannen die ze maakten waren de bakkenbreiers. ‘Ik werd dus bakkenbreier. Een beroep waar de mannen in die tijd wel wat op neerkeken. Zelfs de boerendaggers deden dat en die hadden het volgens mij nog moeilijker dan wij. Het werk was zwaar. In de eerste plaats moest je het goed kunnen en in de tweede plaats nog vlug ook. Het was immers allemaal stukloon. Die gistbakken waren zes van die kleine manden die in elkaar geschoven werden. Ze gingen meestal naar Delft. De producten werden door mijn vader verkocht aan de bazen. Dat waren in die tijd op Ameide een drietal families. De families van der Leeden, Van Keekum en Van Gent. Vader was min of meer zelfstandig, kocht de teen, het wilgenhout, zelf in. Maar de bazen hadden ook mandenmakers in dienst. Die kregen tegen het einde van de week een onderbaas op bezoek. Die vroeg dan hoeveel bakken er klaar waren. Zei zo’n man honderd terwijl hij er pas tachtig klaar had dan schreef de onderbaas er toch rustig honderd in zijn boekje. Hij hoefde dat helemaal niet te controleren. Want als er op dinsdag geladen werd dan moesten die honderd er gewoon zijn. Kun je je voorstellen hoe zo’n mandenmaker dan op maandag tot diep in de nacht moest werken om die honderd manden klaar te hebben. Ja, ja het was een harde tijd.

Bij ons op Sluis, toch maar een kleine gemeenschap, werkten al met al zeker 50 mensen als bakkenbreier. Daarnaast pakte je alles aan om geld te verdienen. Hier op de Lek kwam vaak een zandschippertje scherp zand baggeren. Gewoon met een baggerbeugel aan zo’n lier bevestigd. Die kon vaak hulp gebrui-

ken. Hij hoefde maar één keer te blazen en wij lieten de manden uit onze handen vallen en renden naar de Lek. De eersten hadden dan weer werk wat iets meer opbracht.

Vakbond

Kortom, het was armoe troef onder de bakkenbreiers. Wellicht daardoor werd aan het einde van de twintiger jaren een vakbond opgericht. En toen, begin januari 1931, gingen de bakkenbreiers in staking. Om een halve cent per bak meer. Drie maanden hielden ze vol. Toen was de overwinning een feit. Maar het bleek tevens, hoe gek het ook moge klinken, de doodsteek voor de bakkenbreiers.

‘Moet je je voorstellen,’ mijmert Dirk den Hartog voor zich uit, ‘drie maanden staken. Normaal had je het al niet breed. Maar nu was er helemaal aldroog brood. Maar nu was De sfeer in het leen maar op de plank. dorp was te toen was halve cent hadden gewat bleek. In die drie maanden was de fabriek in Delft overgeschakeld op karton. De afzet liep zienderogen terug. De bakkenbreiers hadden de staking gewonnen maar hun toekomst verloren.’

Uitzichtloos

Precies in die periode begon ook nog de crisistijd. En wat deden de bakkenbreiers? Die schakelden over op het vlechten van vismanden. Daardoor kwam ook in dat product een te groot aanbod zodat ook dat weer naar de knoppen ging. Als over de crisistijd gesproken wordt, heeft men het vaak over de armoede die in Groningen en Drenthe geleden werd. Maar ik durf te stellen dat het hier in Ameide nog veel erger was.

Als je dat niet hebt meegemaakt dan kun je het ook niet beschrijven. Het was zo uitzichtloos. Er was niks, helemaal niks. Steeds weer het gevecht om een paar centen. Helpen bij de kersenpluk, bij de hooibouw, bij het appels plukken. Zo kwam je het jaar weer door. Er was eens een meester op het dorp die wilde het mandenmaken op een hoger plan brengen.

Meer verschillende soorten producten dát was het ei van Columbus. Daar moest een speciale opleiding voor komen. Toen hij alles rond had en de eerste leerjongen benaderde met zijn idee, was diens antwoord heel typerend voor de animo in het mandenmaken. ‘Meester,’ zei die knaap, ‘het enige wat ik op dit gebied wil leren is de kunst om het af te leren.’

1935: Mandenmakers in de breiersschuur van Nicolaas (Klaas) de Lange aan de Prinsengracht: v.l.n.r. Floor de Lange (kind), Kees de Lange, Koos de Lange, Freek vd Heuvel, Gerrit de Lange en Jan de Lange (achteraan).

Dansen

Toch bleef Dirk den Hartog nog tot drie jaar na de oorlog in het vak. Hij trouwde in 1942 met Jenneke Versluis die haar jeugd in Nieuwland op de school van meester Verbeek had doorgebracht en die als jonge deerne met haar vriendinnen graag mocht gaan dansen in Asperen, Kedichem of bij Leen Diepenhorst in Ameide, waar een draaiorgel voor dansmuziek zorgde. Zo liep ze haar mandenmaker tegen het lijf. Na hun trouwen bleef het paar op Sluis wonen. De productie van manden moest omhoog want al spoedig moesten ook de maagjes van een dochter en zoon gevuld worden.

✿ Steeds weer het gevecht om een paar centen. Helpen bij de kersenpluk, bij de hooibouw, bij het appels plukken. Zo kwam je het jaar weer door.

In 1948 hing Dirk den Hartog zijn mandenmakerij voorgoed aan de wilgen om maar een passende term te gebruiken. Hij ging werken op de betonfabriek in Arkel. Sloot zich aan bij de EHBO en daarmee is

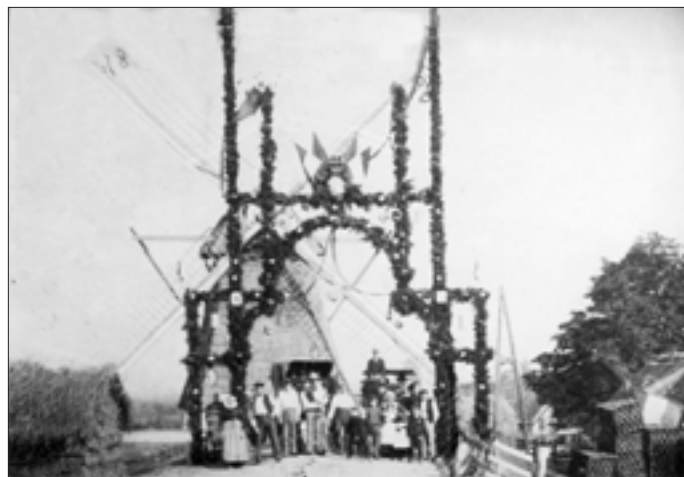
meteen een bezigheid van Dirk genoemd. Sinds jaar en dag is hij actief bij de eerste helpers van Ameide. Nog niet eens gepensioneerd, kregen hij en zijn vrouw totaal onverwacht een woning in de Marijkeflat aangeboden. Precies het huis waar mevrouw den Hartog al vaak haar oog op had laten vallen. Op de benedenverdieping. Vanuit de slaapkamer zo het plantsoen in. ‘Prachtig,’ zegt ze, ‘vooral in het voorjaar als de tulpen bloeien.’ Nu hebben ze alle twee toch de gave om de mooie dingen in de natuur te zien.

Er is haast geen plek in Nederland die ze nog niet hebben bezocht. Soms gaan ze er zomaar een paar dagen op uit. Nemen een dagkaart voor de bus, huren fietsen, en komen zo op de mooiste plekjes. Of een van de kinderen levert ze ergens met fiets en al af, zodat ze vanuit dat punt weer een fietstocht maken. En dan zijn er nog de vier – of vijfweekse kampeervakanties die ze zeker nooit overslaan. En reken maar dat er gefietst wordt tijdens zo’n vakantie.

Twee jaar geleden op Texel nog zo'n twaalfhonderd kilometer en vorig jaar in Twenthe zelfs dertienhonderd.

En de vrouw van Dirk ziet niet alleen mooie dingen, ze kan het allemaal nog prachtig fotograferen ook. De albums die te voorschijn komen bevatten legio foto's die het op elke fotowedstrijd prima zouden doen. Tussen die mooie natuurfoto's plotseling de ijspret in beeld. Dirk en zijn vrouw de ene acht na de andere schaatsend. 'Vroeger hebben we veel aan wedstrijden meegedaan,' zegt mevrouw den Hartog. 'Schoonrijden was dat. Om turven heen. Eén keer afzetten. Zo om de turf. Wéér afzetten en om de volgende turf. En zo de hele baan uit. Ging nog flink hard hoor. Voor elke turf die je achterlag kreeg je een strafpunt. En ook voor elke keer dat je met twee schaatsen op het ijs kwam. We hebben nog wel eens gewonnen. En soms was de eerste prijs wel veertig gulden. Een heel kapitaal voor die tijd'. De liefde voor de schaats uit zich ook in het verzamelen van oude schaatsen waar het echtpaar zich mee bezig houdt. 'Schrijf maar dat oude schaatsen bij ons welkom zijn,' zegt Dirk heel slim.

Nadat hij, rap prater als 'ie is, nog verteld heeft van de voortreffelijke sfeer in de Marijkeflat, van de activiteitencommissie waar hij inzit en die van alles organiseert voor de bewoners en van oud papier dat hij daarvoor ophaalt, komt 'ie plotseling nog met een heel oude foto op de proppen. Het kiekje toont 'n prachtige erepoort met daar onder de totale bevolking van Sluis.

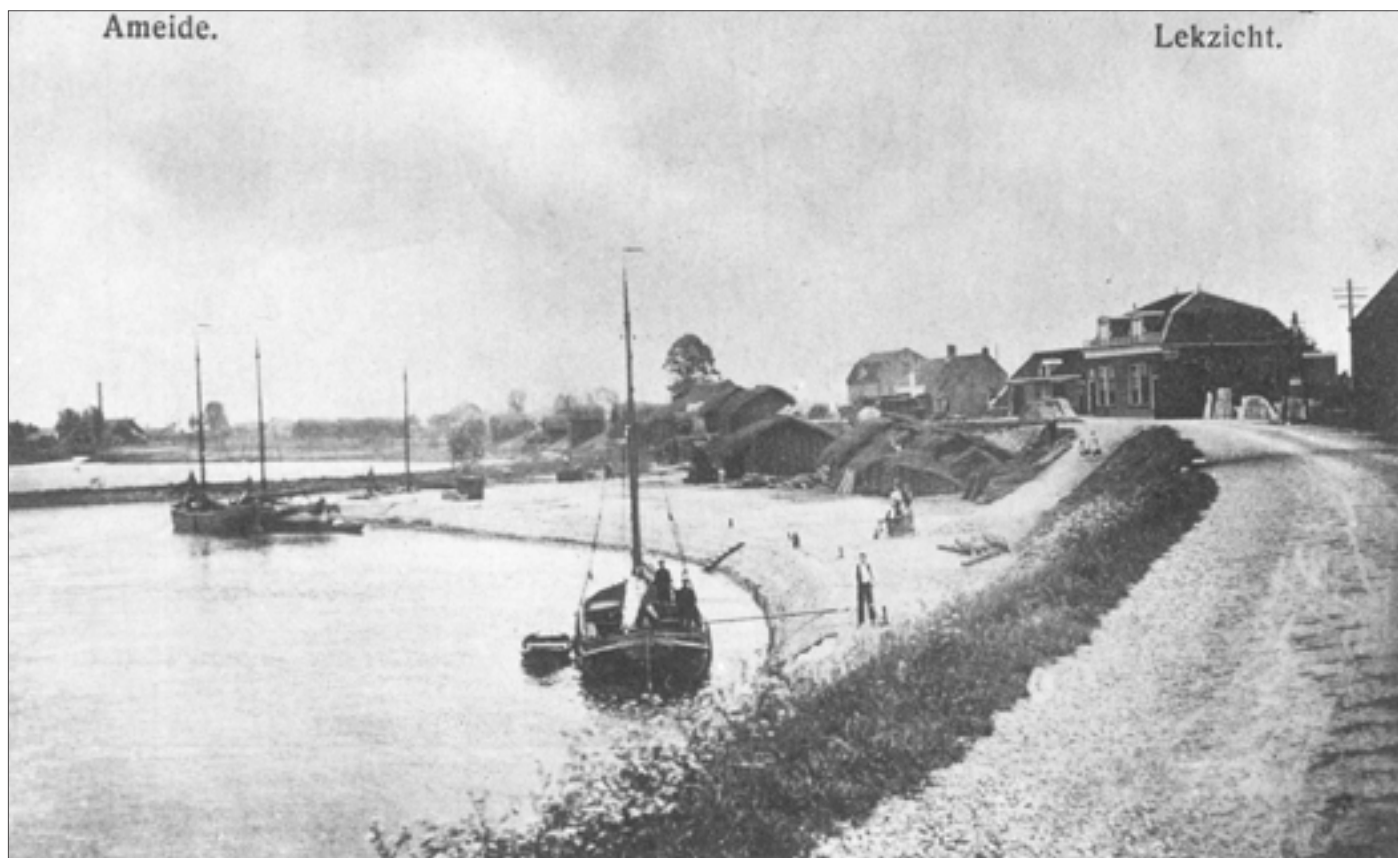
Deze poort werd uit nijd door de bevolking van Sluis afgebroken. Op de voorgrond (rechts) de gistmanden.

'Die poort,' zegt Dirk, 'werd ter ere van het kroningsfeest², geloof ik, gemaakt. Het was een prachtige poort. Niemand in Sluis twijfelde er aan of die poort zou de eerste prijs krijgen. Er was al op geklonken en gedronken. Helaas dachten de notabelen er anders over. De poort kwam niet eens in de uitslag voor. Nog voor het kroningsfeest begon hadden ze het hele gevaarte uit nijd, al weer afgebroken'.

Dat was het volk van Sluis. Het volk van de bakkenbreiers. Het volk waar ook Dirk den Hartog eens toe behoorde. En diep in zijn hart is hij daar best een beetje trots op.

2

In 1898 werd Wilhelmina gekroond.

De loswal speelde een belangrijke rol in de handel van de mandenmakerijen (briefkaart uit 1921).

Ameide houdt oude ambachten in ere¹

(Van een onzer verslaggevers)

Weggedoken in de grienden langs de Zouwendijk bij Ameide ligt eendenkooi De Zouwe van de Stichting 'Het Zuid-Hollands Landschap'. Naast de eendenkooi staan er op het drassige stukje land de attributen van een ander uitgestorven ambacht.

De gemeente Ameide heeft 'Het Zuid-Hollands Landschap' een hoepelmakerij in bruikleen gegeven, die is ondergebracht in het gerestaurerde kooihuisje. De heer F.Lakerveld, een man die vanaf zijn elfde jaar in de hoepelmakerij heeft gewerkt, schonk zijn werktuigen aan de gemeente.

De bossen 'hoep', eindproduct van de hoepelmakerij werden gebruikt door de kuipers, die er vaten in allerlei maten van maakten. Grondstof voor de hoep zijn de taaie wilgentakken die op de uitgestrekte grienden langs de rivieren groeien.. In oktober werd het hout publiekelijk op stam verkocht. Tussen okto-

ber en april trokken de hoepelmakers de grienden in, zelfs tot de Biesbosch, om de takken te hakken; zwaar en ongezond werk, dat van vader op zoon overging. In de hoepelmakerij werden de twijgen geschild tussen het schilijzer: men trok de takken tussen een wigvormig stuk metaal door. Met de 'dissel' werden de geschilde takken gesplitst. Dit kloven is een nauwkeurig werk, dat de nodige ervaring vereist. Dikke takken werden in drieën gekloofd met een klucht, een driekantig stuk tropisch hout. Daarna werd de vlakke kant van de hoep egaal gemaakt met een groot mes.

Voor de volgende bewerking gingen de takken in een buigmachine. De hoep gaat dan tussen drie grote, houten rollen. De gebogen hoep werd in cirkelvormige bossen gebundeld en opgebonden met lubben, dat zijn de stroken bast die overblijven bij het schillen. Er gaan vijftientig latten in een bos hoep.

Kwartje

Zo'n bos bracht vroeger ongeveer een kwartje op. De hoepelmakers moesten het dus hebben van de kwantiteit en werkten van 's morgens vijf tot 's avonds acht. Kinderen werkten van zes tot zeven. Kapotte handen en verstijfde ledematen waren het gevolg van deze lange, zware arbeid.

De heer Lakerveld kan daar over mee praten: 'We werkten meestal zeventig uur per week. Het was aangenomen werk en je kreeg per stuk uitbetaald. Hoe langer je werkte hoe meer je verdiende.'

Diensten

Toch heeft de griendcultuur en met name de hoepelmakerij onschatbare diensten bewezen aan ons handeldrijvend land. Vroeger verpakte men de meest

Op de snijbank wordt de vlakke kant van de gesplitste tak egaal gemaakt.

¹ Dit artikel verscheen op donderdag 5 juni 1969 in Het Vrije Volk. Het werd aangeleverd door Krijn van der Ham.

uiteenlopende artikelen zoals vis, melk, bier en boter in vaten van allerlei afmetingen. Het vat betekende niet alleen een degelijke en veilige verpakking, maar het kon- of het nu licht of zwaar was- omhoog en omlaag worden gerold.

Het wilgenhout uit de grienden werd ook nog voor andere doeleinden gebruikt. De dunne twijgen werden benut voor de productie van manden. Van het allerzwaarste hout maakte men stelen voor schoppen en harken. Snoesiel en toppen werden samengebonden en als rijsbossen voor waterwerken gebruikt. Tegenwoordig wordt het meeste griendhout zonder meer afgehakt en tot geldershout voor zinkstukken gebundeld.

Kachel

Met het verdwijnen van het kuipersvak is ook de hoepelmakerij als ambacht verdwenen. De vele werktuigen voor het vak, die de bewoners van Ameide nog in de schuur hadden staan, zijn opgestookt in de kachel. Het gereedschap van de heer Lakerveld is echter bewaard gebleven. Bezoekers van de eendenkooi kunnen het deze maand gaan zien. De eendenkooi is alleen in mei en juni open. Daarna zouden de bezoekers de eenden afschrikken. Juli en augustus is namelijk het vangseizoen en de kooi doet nog steeds dienst.

Hoepelmaker Aart de Wit aan het werk in zijn werkplaats gelegen aan de Beneden Dam (thans de werkplaats van timmerman Lo Blokland).

Hoepelmaker Hendrik Lakerveld splits takken met een kloofbijl (Hendrik is de vader van Frederik).

Hoepelmaker Frederik Lakerveld controleert het gemaakte werk.

In de ban van het verleden¹

‘O... moet u bij De Groot zijn?’ Een klein jongetje keek mij met grote ogen aan. Ik las in die ogen: Wie is dat... wat moet ze bij De Groot doen? Toen wees hij mij de weg. Ik kon een glimlach nauwelijks onderdrukken, zo uitgebreid had niemand me ooit de weg gewezen.

Eerst moet u een stukje de dijk af, naast het café is een trapje naar beneden en links ziet u vanzelf wel de schuur van De Groot.’

Wat een geluk dat iedereen elkaar kent, dacht ik onder het lopen. Het kostte me toch nog wel enige moeite voor ik werkelijk de schuur vond, waar de heer J. de Groot, een van de laatste mandenmakers

Op het marktplein staat het stadhuis, een prachtig gebouw uit de 17de eeuw, dat veel schatten aan antiek herbergt.

die in Ameide – of Ter-mey in de volksmond – hun beroep uitoefenen. Meneer De Groot verwachtte me en had zijn ouderwetse potkachteltje al roodgloeiend gestookt. Min of

In de sloot worden de tenen geweekt, daardoor worden ze wat buigzamer.

meer verontschuldigend zei hij: ‘Ik dacht, het zal wel fris zijn.’ De warmte deed behaaglijk aan in de kleine kale schuur, die een vochtige atmosfeer uitademde. De stapels grote en kleine manden, de bossen takken of tenen, zoals ze door insiders genoemd worden – die tegen de muren opgeslagen waren en de primi-

Teenstuiken langs de Lekdijk.

tieve werktuigen gaven mij een gevoel, dat ik in een andere wereld huisde. Een wereld van rust en eenzaamheid.

Meneer De Groot gunde me eerlijk gezegd weinig tijd om rond te neuzen, want onmiddellijk toog hij aan het werk. ‘Praten en breien gaat hier wel op,’ zei hij en inderdaad een half uur later had hij zowel mijn vragen beantwoord als een mand klaar. Ik bewonderde de vaardigheid en de routine waarmee hij een behoorlijk grote mand maakte. ‘Ja, daar komt het ook op aan,’ sprak hij. ‘Maar ja, ik zit ook al zo’n 45 jaar in het vak en als ik het dan nog niet zou kunnen...’ Er was niet veel tijd meer om nog even rond te kijken, want de muziekvereniging eiste hem op. En met een vriendelijk woord nam hij afscheid terwijl ik in

¹ Dit artikel verscheen in *De Prinses*, augustus 1966. Auteur onbekend. Het werd aangeleverd door Krijn van der Ham.

Het kerkje dateert uit de dertiende eeuw, in 1953 werd het door brand verwoest, maar in 1955 was het weer geheel gerestaureerd.

moet ook dit beroep wijken voor de alles opslokkende industrie met zijn normalisatie en standaardisatie. Toch, en dit is het typerend voor de Ameidenaar, heeft de bevolking zich ook op ander gebied in de loop der eeuwen steeds aan het tijdbeeld aangepast. Omstreeks het jaar 1000 wordt Ameide voor het eerst genoemd in de lijst van Utrechtse leenmannen. Het maakt deel uit van het toentertijd min of meer door het water geïsoleerde gebied van de Alblasserwaard – die in de dertiende eeuw op initiatief van Floris V echter werd ingedijkt. Dit was het begin van een steeds groeiende agrarische bedrijvigheid.

Een stip op de landkaart

In die tijd was het plaatsje Ameide slechts een stip op de landkaart, maar al gauw werd de stip groter. In de jaren 1266 – 1296 werd er dan ook gesproken van een belangrijke handelsstad, waar zelfs een kantoor van geldhandelaren² gevestigd was. De belangrijkste handelsbronnen waren dus de momenteel sporadisch voorkomende mandenmakerijen. Door de drooglegging van de Alblasserwaard ontstond er langs de oevers van de Lek griendcultuur, waarop wilgen welig tierden. Men ging van al die tenen manden maken. Er was veel vraag naar manden als verpakkingsmateriaal, zelfs tot in Engeland toe gebruikte men voor het verpakken van vis, groenten, fruit en bloemen de manden uit Ameide. Vanuit de burgemeesterswoning van het stadje heb je een werkelijk prachtig uitzicht op de Lek, het kostte me dan ook niet veel moeite om bij dit werkelijk schilderachtige tafereel in de ban van het verleden te raken.

‘In de vroege middeleeuwen waren de Ameidenaars

gepeins verder liep.

Mandenmaker.... Nog geen honderd jaar geleden beleefde dit beroep in Ameide zijn bloeiperiode en was het één van de voornaamste bronnen van inkomsten voor het rustige stadje aan de Lek. Maar nu

Een oude stoomboot tuft op de rivier, het lijkt wel of er niets veranderd is en er ook niets veranderen zal. Toch is dat niet waar, Ameide breidt zich uit, maar de Lek zal altijd hetzelfde zijn.

² Zie het artikel *De Lombarden in Ameide* in nummer 4 van het Nieuwsblad, december 2008.

al vooruitstrevende en hardwerkende mensen,' zei ex-burgemeester J.C. de Ridder niet zonder trots. Het werd dan ook een bloeiende handelsstad. Ameide had een gunstige ligging aan het water, het had een haven, die nu nog slechts gebruikt wordt voor het lossen van meel. Lang blijf ik niet bij het verleden stil staan. Ex-burgemeester De Ridder heeft alles gedaan om bewust de aandacht van andere steden op het stadje te vestigen, zodat het in de toekomst weer iets van zijn oude luister terug krijgt zij het dan op een ander gebied. Als ik de ambtswoning verlaten heb en over het bijna uitgestorven marktplein loop – het is notabene zaterdag, maar het schijnt dat alle huismoeders hun inkopen al gedaan hebben – wordt mijn blik automatisch naar het pittoreske stadhuis getrokken. Samen met de heer A. Langerak, gemeentesecretaris en de rechterhand van de burgemeester, mag ik dit schilderachtige gebouwtje van binnen bekijken. Met een fiere zwaai opent de heer Langerak de zware eikenhouten deur. Buiten staan enkele nieuwsgierige kinderen, die de gebeurtenissen op de voet volgen. Het zal ook wel een evenement zijn, als er zomaar een vreemde juffrouw in het stadhuis mag komen, dat anders slechts voor huwelijken en raadszittingen geopend is...

Het stadhuis dateert al uit 1644 en hoewel het enkele jaren geleden gerestaureerd werd, heeft het niets van zijn oude sfeer verloren. In het ondergewelf bevindt zich nog de oude wage, een ruimte, waar vroeger, bij de internationaal beroemde paardenmarkten gewogen werd.

Via een eikenhouten trap komen wij in de raadszaal. Die zaal bergt schatten aan antiek, maar ook een modern gobelin van de Amsterdamse kunstenaar Hein Norden – een geschenk van O en W – siert een van de wanden.

Ik vind het jammer als de deur weer achter mij dichtvalt. Verder dwalende door de smalle straatjes met weidse namen als 'Prinsengracht' en 'Fransestraat' (nog uit de Franse inquisitie) kom ik slechts enkele kinderen tegen. Ook bij de bakker en de slager waar ik langs wandel, is het rustig.

Hotel Restaurant 't Fortuin'

Al dwalend kom ik bij de bekende 'Stalhouderij 't Fortuin'. Nou ja, stalhouderij ... dat was het eens. De stalhouderij en de paarden zijn verdwenen, maar

Het oude stadje heeft een schilderachtig uitzicht op de Lek. Bij dit boeiende tafereel raak je vanzelf in de ban van het verleden.

De heer Diepenhorst voor zijn Hotel Restaurant, ex-stalhouderij 't Fortuin.

er staat het Hotel Restaurant 't Fortuin. Voorzichtig open ik de zachtgroen geverfde ronde deur, een van de weinige ronde deuren die aan monumentenzorg zijn toevertrouwd. De ruimte waar ik binnen stap, lijkt helemaal niet op een café. Het is nog de ouderwetse gelagkamer, met in het midden een grote ronde tafel en langs de muren enkele stoelen met zo nu en dan een tafeltje. In de aansluitende ruimte staat een groot biljart, waar enkele jongens biljarten. Ik kan de gedachte, dat ik hier eigenlijk niet thuis hoor, niet van mij afzetten. Dit is een plaats voor koetsiers en vermoeide reizigers, die de nacht overblijven en elkaar sterke verhalen vertellen, zodat de avonden korter lijken, om dan de volgende dag in alle vroegte met paard en koets verder te trekken...

'Dat was vroeger,' zegt eigenaar L.H. Diepenhorst, een goede zestiger, die alles van zijn stadje afweet. Samen met zijn zuster en zwager maakt hij dit bedrijf rendabel. En met een blik in het verleden vertelt hij: 'Tja, vroeger, toen was het hier avond aan avond overvol. De paarden waren uitgespannen en stonden op stal. De koetsiers en reizigers aten en dronken en de verhalen waren niet van de lucht.' Hij spreekt zo levendig, dat ik het me helemaal voor kan stellen. Maar in die tijden was het heus niet allemaal zo gemakkelijk en zo gemoedelijk als het lijkt. Ook daar kan de heer Diepenhorst van meepraten. 'Vooral als het slecht weer was kwam je soms voor vervelende situaties te staan. Dan gebeurde het wel, dat ik midden in de nacht uit mijn bed werd gehaald om iemand op te halen, die soms kilometers verder vast zat.' Het geluid van de ratelende wielen en het geklik-klak van paardenhoeven weerklinkt niet meer door de

smalle straten van Ameide. De stalhouderij is verdwenen, en is nu verhuurd en dient als opslagplaats en bergruimte, waar vroeger koetsen stonden, staan nu auto's, alleen het café restaurant 't Fortuin bestaat nog. 'Sinds 1690 is het al van vader op zoon overgegaan,' zegt Diepenhorst trots. 'Alleen in de Franse tijd – na 1800 – had het korte tijd een andere eigenaar, maar daarna was het steeds een Diepenhorst die de touwtjes in handen had.' Zonder iets te zeggen loopt hij weg. Ik kijk eens op mijn gemak om me heen. Aan de muren hangen verschillende oude tekeningen van Ameide en omgeving. Voorzichtig betast ik de donkere oude tafel; eikenhout. Even later komt hij terug. 'Of ik soms het hotel wil zien...?' Natuurlijk wil ik dat en het vage gevoel, dat ik onmiddellijk bij mijn komst had werd waar, want in de grote en kleine hotelkamers leeft het verleden van de familie Diepenhorst voort.

De ene kast na de andere wordt geopend en het kostbare antieke glaswerk houd ik even in mijn handen. Niet alleen het glaswerk en porselein, maar ook het meubilair is van adembenemende schoonheid. Eigenlijk zouden op die stoelen alleen maar vrouwen met ruisende zijden rokken en mannen met pruiken en kniebroeken plaats moeten nemen.

'We hebben aan het hotel niet veel veranderd' zegt de heer Diepenhorst, die mij kennelijk met plezier al zijn schatten laat zien. We lopen een paar slaapkamers binnen, met ouderwetse houten bedden en antieke eikenhouten kasten. Eén kamertje slechts heeft hij gemoderniseerd. Er staat een stalen bed en er is zelfs een douchecel bij. Het lijkt alsof hij er zelf ook niet zo enthousiast over is, want hij zegt min of meer gebeten: 'Dat moet je er wel bij hebben.'

We gaan terug naar de gezellige gelagkamer en dan blijkt weer hoeveel hij van *zijn* Ameide weet. Ook hij praat over de mandenmakerij, over de moeilijkheden die de arbeiders zonder de sociale wetten, die er tegenwoordig zijn, ondervonden. 'Ik zat er midden in, de mensen kwamen hier en dan bleef je van alles op de hoogte,' en hij vertelt een anekdote, die vooral in de crisisjaren zeer populair was.

'Een arbeider die nauwelijks genoeg verdiende om zijn gezin eten te geven tok op een dag de stoute schoenen aan en ging naar zijn 'heer' om wat meer geld te vragen, want het ging zo niet langer. De heer stond er om bekend dat, terwijl de arbeider trillend en bevend van angst zijn gesprek voerde, hij zijn hoed afzette en vol vuur uitriep: 'Eigenlijk moest je voor één vracht deze hoed vol zilveren rijksdaalders

krijgen,' en dan de hoed met een woedend gebaar in de hoek smet. Dat was het teken voor de arbeider dat het gesprek afgelopen was.'

Fel praat de heer Diepenhorst over die tijden, waarin armoede en honger werd geleden en zelfs kinderen niet ontzien werden, voor luttele centjes per dag, moesten ze in die vochtige atmosfeer werken. Ja, ook hier was vooral in de crisistijd het sociale probleem groot. Temeer daar de Ameidenaars vrijwel allemaal in de mandenindustrie werkzaam waren. En er toen nog geen vakbonden bestonden, die hen beschermden.

'De mensen werden uitgebuit, maar ze konden niet anders,' zegt hij. 'Ze moesten toch leven, ze hadden toch hun gezin.'

De kermis afgeschaft

Het zijn allemaal van die gebeurtenissen die in het verleden plaatsvonden, maar ze hebben grote invloed gehad op het gemeenschapsleven van de Ameidenaars. Een andere belangrijke gebeurtenis, waarvan

de gevolgen nog steeds merkbaar zijn, was het afschaffen van de kermis in 1907. De Ameidenaars, die altijd al zeer godsdienstig waren, kregen in 1907 een gemeenteraad die uiterst rechts georiënteerd was en het eerste besluit dat zij nam, was de afschaffing van het jaarlijks evenement *de kermis*.

'Ik herinner het me nog heel goed. Het was woensdag-

avond, de dag voordat de kermis zou beginnen, aldus de heer Diepenhorst. 'De hele dag hing er al een gespannen sfeer in de stad.

En ja hoor, 's avonds begon het. Ruim 500 man namen deel aan het oproer, dat een verschrikking werd in onze geschiedenis. Aan de huizen van de raadslieden bleef geen ruit meer heel – nu kan ik er wel om lachen – de politie die hier helemaal niet op voorbereid was, bestond maar uit één man. Deze straat hier,' en hij wijst naar de smalle straat, die langs 't Fortuin loopt, 'was een mensenmassa, die met veel lawaai het ongenoegen kenbaar maakte. Het was tenslotte ons enige jaarlijkse vermaak en iedereen verheugde zich daar dan ook bijzonder op. Weet u dat het nog zo'n twaalf tot vijftien jaar geduurd heeft voordat al die spanningen verdwenen waren? In die jaren kwam er rond de kermistijd een politieversteking in ons stadje van dertig man. Bij elk raadslid hielden er twee de wacht en de overige patrouilleerden door de straten. Sindsdien mochten wij ook niet meer tot diep in de nacht open blijven en werd het sluitingsuur op tien uur bepaald, en met een lachje: 'u ziet wel, ook wij maakten relletjes.' Niet alleen de kermis werd afgeschaft, maar men wilde zelfs de internationaal bekende paardenmarkt afschaffen, die in deze tijd viel.' Gelukkig heeft men dat er niet doorgekregen,

En ja hoor, 's avonds begon het. Ruim 500 man namen deel aan het oproer, dat een verschrikking werd in onze geschiedenis. Aan de huizen van de raadslieden bleef geen ruit meer heel

dan waren er beslist nog veel meer rellen van gekomen.'

Paardenmarkt

Nog steeds vieren de Ameidenaars geen kermis, maar wel wordt er nog ieder jaar *Paarden-markt* gehouden. Hoewel dat veel van zijn oude luister heeft verloren is het toch ieder jaar weer een festijn. Er worden wedstrijden gehouden, familieleden die niet in Ameide wonen, kiezen juist die dag uit om van heinde en ver naar Ameide te komen en er hun familieleden te bezoeken. Zelfs de paarden ontbreken niet, want ieder jaar zijn er wedstrijden en keuringen. Ook worden er wedstrijden voor de kinderen georganiseerd. Er zijn ook bepaalde kermisattracties, als een poffertjeskraam en een schiettent. Tegen het einde der dertiger jaren, toen burgemeester C.W. Luyendijk – voor vele Nederlanders geen onbekende, 'De vliegende burge-

Ameide is omringd door water.

meester' - de scepter zwaaide, is er nog een periode geweest, waarin de kermis wel toegestaan werd, maar dat verwaterde helemaal in de oorlogsjaren.

Het is prettig om met de heer Diepenhorst te praten, hij weet alles af van de geschiedenis van Ameide en de tijd vliegt om. 'Ik heb hier heel mijn leven gewoond, ik ken bijna iedereen en de laatste vijftig jaar is er zoveel gebeurt, dat je de ontwikkeling van je geboortestreek goed moet bijhouden.'

We drinken een kopje koffie en praten nog even over al die gebeurtenissen, waarvan hij getuige is geweest, dan sta ik op en verlaat met een spijtig gevoel deze historische plaats.

'De Geer'

Via de oude straatjes kom ik ineens in het moderne gedeelte van Ameide. Het uitbreidingsplan 'De Geer', waar bungalows en middenstandswoningen

Een oud ambacht, dat mandenmaken, het is erg jammer dat er niet veel mensen meer zijn die de kunst nog verstaan.

gebouwd zijn. Er staat ook een prachtig gelegen bejaardencentrum, dat door zijn opzet – zelfstandig wonen met zo nodig enige verzorgingsaccommodatie – de trots van vele Ameidenaars is. Ook de kleuterschool, die van een bijzondere architectonische structuur is, is een lust voor het oog. Op het gemeentehuis zag ik enkele werktekeningen van de uitbreidingsplannen, die reeds op papier vastgelegd en binnen zo kort mogelijke tijd verwezenlijkt zullen worden. Ameide zal dan ongeveer twee keer zo groot worden met een industrieterrein van zo'n zeshonderd hectare. En het doel, Ameide bewust geschikt maken voor industriële doeleinden, begint vorm te krijgen. De Waard wordt ontdekt door de toeristen, dus ook een modern hotel kan in het nieuwe Ameide niet ontbreken.

Ook in Ameide zijn de meningen nogal verdeeld. De ouderen, die eigenlijk heel tevreden zijn met hun Ameide zoals het nu is; de jongeren, vooruitstrevend als ze zijn, vinden dat er nog véél en véél meer gedaan kan worden. Een belangrijk sociaalpunt voor de bevolking is dit: 'Veel arbeiders die vroeger werk vonden in de mandenmakerijen, zijn nu verplicht hun emplooi elders te zoeken, als nu deze plannen werkelijkheid zijn geworden, zal dat bijna niet meer nodig zijn. Zij zullen werk ter plaatse vinden,' is de overtuiging. Maar zelfs in dit nieuwe Ameide is het riet niet weg te denken, want waar ik om me heen kijk zie ik riet...heggen, daken. Als ik even later over de Lekdijk richting Ameide-Sluis loop en de rust me min of meer overvalt, kan ik me nauwelijks voorstellen dat hier over enkele jaren rokende schoorstenen het vredige landschap zullen verstoren.

Het stadje heeft zich in een bocht van de Lek genesteld, vanaf de dijk heb je er een leuk uitzicht op.

Vrolijk huppelend gaat de jeugd van Ameide naar hun oude schooltje toe. Ook dit gebouwtje staat onder monutenzorg.

De strekdammen worden opnieuw beschoeid, ze moeten beschermd worden tegen de kabbelende golven van de Lek.

Eendenkooi

Nog geen eeuw geleden waren ruim driehonderd mensen werkzaam in de mandenindustrie, momenteel zijn er nog maar vijftig mannen die dit beroep uitoefenen. Toch zijn er nog steeds mensen die, zij het dan in gewijzigde vorm, dit ambacht beoefenen.

Eén van hen werd beheerder van de eendenkooi, de heer G.J. Stravers. Van kindsbeen af bracht hij zijn leven in deze omgeving door. Zijn vader was eigenaar van de eendenkooi in het naburige dorp Lexmond en iedere dag was de heer Stravers daar te vinden. Alweer twintig jaar geleden kreeg hij het aanbod van de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap om de kooi in Ameide-Sluis te beheren.

Wat heeft dat nu met mandenmakerijen te maken zult u zich afvragen... Toch heeft ook de heer Stravers de techniek van het mandenvlechten onder de knie. Hij moet wel.

‘De pijpen, waarin de wilde eenden via de fuiken terecht komen, bestaan helemaal uit gevlochten riet,’ zegt hij. ‘De verzorging van de kooi komt op mij neer en dan moet ik dus kunnen vlechten.’ Iedere dag is de heer Stravers dan ook in de kooi te vinden, waar hij met zijn kleine witte keeshondje Molly de eenden in de fuiken lokt. Loopt hij nu de hele dag slechts wat heen en weer?

Werk genoeg

‘Oh, nee,’ lacht hij. ‘Er is werk genoeg. Dan moetende rietschermen weer gerepareerd worden, dan is het weer tijd om de tamme eenden (lokeenden) te voeren, of het wordt tijd, dat ik het terrein weer een goede beurt geef, en waar ik speciaal op moet letten is de begroeiing rond het terrein. Ik moet zorgen dat het goed beschermd ligt, niet blootgesteld aan het lawaai van het moderne verkeer. Daarom moet ik zorgen dat er een dichte haag omheen ligt, wanneer er een struik doodgaat moet ik onmiddellijk zorgen voor nieuwe aanplant, want een van de eerste eisen is RUST, alleen dan blijven de wilde eenden. Bij elke eendenkooi hoort natuurlijk open water, dat leverde ook nogal eens problemen op. In de winter moest ik altijd bij nacht en ontij wakken in het ijs hakken. Dankzij de moderne techniek ben ik nu van dit kouwelijk baantje verlost. Ik heb een automatische golfmaker, die er voor zorgt dat het water in beweging blijft.’

Het is de heer Stravers aan te zien dat hij veel in de buitenlucht verblijft. Ondanks het zware werk zou hij niet anders willen. ‘Daarvoor heb ik mijn vrijheid te lief,’ zegt hij en zijn vrouw knikt instemmend.

Ameide, een klein stadje, waar het verleden leeft en waar een ieder, die er voor het eerst komt, genietend rondkijkt en verbaasd zal staan over de rust die er heerst, is in wezen een drukke, levendige bijenkorf, waar de bevolking met beide benen op de grond staat en het oog gericht houdt op de toekomst, hoewel het verleden ook zijn stempel op deze plaats heeft gedrukt.

Men kiest Rietmeubelen

vanwege de lekkere zit en de aantrekkelijke prijs¹

Freek de Groot

De mens heeft er altijd naar gestreefd om zijn woonklimaat te verbeteren, aanvankelijk onbewust, later actief zoekend en experimenterend.

De oudste verhalen spreken van primitieve afdakken, alleen als beschutting tegen wind en regen. Later gebruikte men door de natuur aangeboden holen en spelonken in de rotsen. Daarna begon men met het bewonen van tenten en plaggenhutten, en naar gelang de cultuur zich verder ontwikkelde, de min of meer permanente woningen van steen en hout. Begrijpelijk, dat deze ontwikkeling door de primitieve levenswijze en het gebrek aan communicatiemiddelen slechts zeer langzaam plaats vond.

Op den duur ging deze ontwikkeling ook gepaard met het verbeteren van het interieur als een comfort voor het zitten en slapen. Men heeft altijd gezocht, en zoekt nog steeds, naar een optimale sfeer ten aanzien van hygiëne, van bouwtechnische, esthetische en economische aspecten. Thans zijn wij zover in het ontdekken en het uitproberen van allerlei gebruiksvoorwerpen, dat we iedere keer geneigd zijn te zeggen, dat we in dit opzicht het summum aan comfort hebben bereikt. Men heeft, om dit doel te bereiken, gebruik gemaakt van allerlei materialen. Of dat nu natuurproducten waren of niet, de menselijke hand moest er aan te pas komen om er de gewenste vorm aan te geven. Bij dit alles staat het als een paal boven water, dat de echte natuurproducten kunnen zorgen voor de meeste sfeer. In dit opzicht wint hout verreweg van het metaal dat bij de meeste mensen wordt ervaren als koud en sfeerloos.

Het natuurproduct hout komt voor in een bijna oneindige verscheidenheid. Maar als we een boom tot planken zagen en we gutsen en schaven aan deze planken en balkjes allerlei tierelantijnen, dan kan daardoor ongetwijfeld een zekere sfeer worden verkregen, maar vaak verliest men dan de gedachte aan

De gebroeders Piet en Koen van der Zouwen.

het echte natuurproduct.

Anders is dat met riet of ook wel genoemd het rotan, dat door de mensenhand 'slechts' behoeft te worden gebogen voor het maken van een sfeervol meubelstuk.

We schreven het woordje 'slechts' tussen aanhalingstekens, want achter dit werk gaat ongetwijfeld een kunstenaarshand schuil, die naast een technische vaardigheid terdege inzicht moet hebben in de juiste vormgeving.

Gelijke tred

De ontwikkeling van het wooncomfort is vooral in de twintigste eeuw terecht gekomen in een stroomversnelling, die men de laatste tientallen jaren slechts met moeite kon bijbenen.

De grote verscheidenheid aan meubelen die door allerlei technieken op de markt zijn gebracht hebben de keus ten zeerste bemoeilijkt. Neemt men echter de moeite om zich te laten voorlichten en op grond daarvan een showroom van rieten meubelen binnen te stappen, dan zullen zeer zeker de producten, die ik in dit artikel onder de loep wil nemen, hoge ogen gooien.

Op mijn onderzoekstocht ben ik terecht gekomen bij een bedrijf, dat met de furieuze ontwikkeling van de laatste eeuw gelijke tred heeft gehouden.

Want reeds in 1890 was in Ameide bekend de mandenmakerij van Arie van der Zouwen, die, om een volledige dagtaak te hebben, dit werk combineerde

Foto links: de buitenkant van het bedrijf.

Hierboven: een voorraad ligt op verzending te wachten.

¹ Dit artikel werd aangeleverd door Krijn van der Ham.

In mijn encyclopedie staat over Ameide: 'Overwegend industriële beroepsbevolking'.

Dit overwegend doet wat vreemd aan als we weten, dat Ameide van ouds meer boeren telde dan industriële bedrijven. Is dat 'overwegend' hier op zijn plaats?

Toch wel. Vroeger was de mandenmakerij een belangrijke bron van inkomsten. Nu gaan velen naar Gorinchem, Arkel, Utrecht en Nieuwpoort omdat al die bedrijfjes zijn gesaneerd.

Maar als we ook denken aan een bedrijf als de firma Woudenberg, de grootste aannemer voor kerkbouw-restauratie in Nederland en aan de maalderij van de firma Kruit, die zelfs tot in Veenendaal zijn afnemers heeft, als we ook denken aan de gerenommeerde timmerfabriek van de gebroeders Van Vliet, dan kunnen we gevoeglijk stellen, dat de industrie voor een plaats met 2500 inwoners een niet onbelangrijke pijler is.

Ik kan mij nog goed herinneren, dat de schoolgaande jeugd in hun vrije tijd ging teenschillen. Gebeurt dat tegenwoordig nog?

Nee, helemaal niet meer. De teenindustrie is verdwenen en wat wij nu voor ons bedrijf gebruiken komt allemaal uit het buitenland. Daar worden zelfs ook de meubelen en de gebruiksvoorwerpen gemaakt, vooral ook in ons bedrijf in België. Hier in Ameide wordt er de laatste hand aangelegd door het in de gewenste kleur te spuiten.

Uit welke landen wordt voornamelijk geïmporteerd?

Ik kan u hiervoor het best een foldertje geven, dan weet ik zeker dat ik zo volledig mogelijk ben. Tegelijk kunt u dan ook zien, welke producten door ons worden geleverd.

Op die folder zie ik, dat u gespecialiseerd bent in Manou-meubelen. Wat zijn dat?

Manou is de nieuwe benaming voor het riet uit Indonesië, waarvan de schil verwijderd is. Het is een bijzonder decoratieve rietsoort van hoge kwaliteit.

Als ik het woord riet hoor, dan denk ik aan wat bij ons in de sloten groeit. Is dat ook het geval met het materiaal, dat voor uw bedrijf wordt verwerkt?

met het ambt van gemeente-ontvanger. Ja, zo was dat toen.

Zoals bijna overal veranderde er aan het bedrijf niet zoveel tot aan de oorlog. Maar toen men in de oorlog gedwongen werd om in de verborgenheid van de grienden voor tijdverdrijf poppenwagentjes te maken, bleek juist deze bezigheid voor de naoorlogse tijd de stoot te hebben gegeven tot een ongekende opleving, zodat de huidige directeuren Koenraad en Pieter van der Zouwen, samen met nog enkele personeelsleden in Nederland en ruim tien medewerkers in België, hun werk in ieder geval niet meer kunnen combineren met een openbare functie al zou deze ook een ruime beloning opleveren.

Tijdens een genoeglijk gesprek in de bijzonder sfeervolle kantoorruimte had ik het genoeg de heer Koenraad van der Zouwen enkele vragen voor te leggen. Hinderlijk, maar wel typerend waren de vele telefoontjes voor het opgeven van bestellingen, niet van één stoel, één mand of één kast, het waren lange lijsten die ter controle nog eens werden 'teruggelezen' en daarom een beroep deden op mijn geduld. Ook was het een af- en aanlopen van mensen, die in de showroom kwamen kijken. En dan bleek de keus – zoals ook mijn zoon ondervond – niet zo moeilijk meer. Mijn vraag over het ontstaan van het bedrijf is in het voorafgaande reeds beantwoord.

Decoratief riet

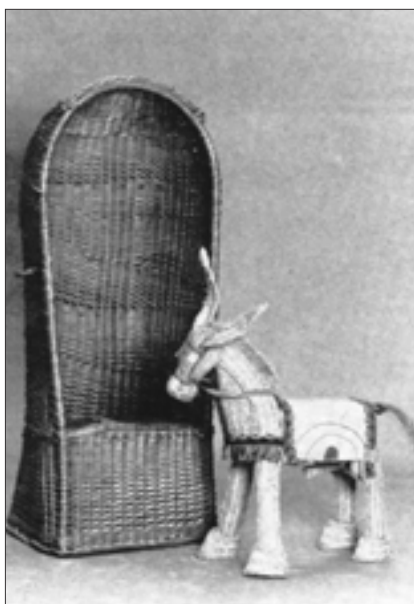
Een kijkje in de showroom.

Een kijkje in de showroom.

Een leuke combinatie.

U kunt thuis ook aan het strand zitten.

Nee, het woord riet is eigenlijk verwarrend. Wat wij onder riet verstaan is rotan of het zogenaamde Spaanse riet of pitriet, de stengel van verschillende klimmende palmen. Wanneer deze stengels goed gedroogd zijn worden ze tot onze producten verwerkt.

Mijn zoon heeft ook een rieten ameublement, dat uit uw bedrijf afkomstig is. Aangezien ik nogal eens rugklachten heb stel ik bijzondere eisen aan het zitten. Maar ik moet zeggen, dat die fauteuil de ideale zit heeft. Zijn het voornamelijk jongeren die een voorkeur hebben voor rietmeubelen?

In het algemeen wel. Maar er zijn ook veel oude mensen, die erg op deze meubelen gesteld zijn. Het is bijzonder licht materiaal en daardoor gemakkelijk verplaatsbaar. Bij de tussenliggende leeftijd is de belangstelling duidelijk minder, hoewel ook daar het voordeel en de sfeer van manou begint op te leven.

Een koninklijk geschenk voor de kleine meid.

Dit doet het wel erg goed, maar dan binnen natuurlijk!

Ik heb bij het lustrumfeest in Ameide een prachtige rieten molen in uw tuin gezien. Een waar kunstwerk. Is die molen te koop en wat zou die dan moeten opbrengen?

Die molen is niet te koop. Het is een hobbystuk van een kennis uit Vlijmen.

Ziet u nog kans om zoiets ook te maken?

O ja, dat zouden we nog best kunnen. Het ontbreekt ons echter aan tijd. Want reken er maar op, dat daar menig uurtje mee gemoeid is.

Is er bij het publiek nog een voorkeur naar de stijl uit grootmoeders tijd?

Nee, het gaat bij de rietmeubelen vooral om de lekkere zit en de aantrekkelijke prijs.

Werkt u ook volgens tekening om bijvoorbeeld iets te kunnen aanpassen bij een bepaald interieur?

Inderdaad, voornamelijk betreft het dan een stoel of een kapstok, maar ook de wandmeubelen kunnen op tekening worden besteld. In dit verband komen er ook wel binnenhuisarchitecten voor informatie.

Ook de rietmeubelen worden uiteraard bekleed met kussens en overtrekken. Wordt dat ook door Uw fabriek in België verzorgd?

Nee, voor dit onderdeel staan wij in contact met de stoffenfabriek 'Het Kortje' in Groningen. Deze zaak is op het gebied van stofferen van meubelen een overbekend bedrijf.

Hoe denkt u over de toekomst van uw bedrijf?

We weten allemaal, dat het er economisch niet gunstig voor staat. Vele fabriekspoorten moeten sluiten,

hetgeen voor een niet gering deel te danken is aan de hoge levensstandaard. De producten zijn te duur en daardoor de afzetmogelijkheden beperkt. Ons bedrijf daarentegen levert een naar verhouding goedkoop en degelijk product, zodat de toekomst voor ons ongetwijfeld goede perspectieven heeft. Er zijn momenteel in Nederland 200 afnemers, tien in België en zes in Duitsland.

Heeft u ook nog een bepaalde sluitingsdag?

Met het oog op de doorlopende bestellingen moet de telefoon natuurlijk ten alle tijde bemand zijn. Ook het uitvoeren van de bestellingen moet op tijd gebeuren. Daarom kunnen wij er geen aparte sluitingsmiddag op na houden. Wat wel duidelijk moet worden gesteld is dat wij zes dagen per week werken, en op de zevende dag rusten. Er komen namelijk ook 's zondags mensen aan de poort, maar dan worden ze gewezen op het handhaven van de rustdag.

Uniek

Met deze woorden werd het prettige gesprek besloten. Zo mag dan het stadje Ameide aan de Lek bogen op een bedrijf, dat weliswaar geen groot aantal arbeiders in dienst heeft, maar wat toch, ook internationaal, van importantie mag worden genoemd.

Ameide is zo Nederlands als het maar kan, compleet met een sierlijk zeventiende-eeuws Raadhuis en een prachtig gerestaureerde zestiende-eeuwse kerk met een laat Romaanse toren.

De manden – en stoelenmakerij (kan het Nederlandse?) is één van de bronnen van inkomsten. De historie is ook zeer Nederlands. Al in 866 wordt

Ameide in de bisschoppelijke geschriften genoemd. Er heeft een hecht kasteel gestaan, het niet meer zichtbare maar wel historische teken van wilskracht en ijver. Ameide een apart stadje aan de Lek, waar het unieke en solide bedrijf van de gebroeders Van der Zouwen is gevestigd, die producten uit de natuur maakt en dus goed zijn.

Wie verre reizen doet...

Te benijden¹

Hans Bouma

Misschien lijkt het werk dat we hier zien gebeuren ons weinig aantrekkelijk toe en hebben we zelfs de neiging, de man die op deze manier aan de kost moet komen, zwaar te beklagen. Toch verdient het ambachtelijke mandenmaken verre de voorkeur boven tal van onze moderne beroepsactiviteiten en zouden we de hier afgebeelde man om tenminste acht redenen zwaar kunnen benijden. Heel in het kort willen we die acht redenen aanroeren - en om te bewijzen, dat we het woord 'tenminste' zojuist niet nonchalant, maar weloverwogen gebruikten, voegen we er nog twee redenen extra aan toe. De volgorde, waarin we de in totaal tien redenen zullen noemen, is overigens vrij willekeurig.

1. Met zijn arbeid voorziet de mandenmaker in een reële behoefte. Hij brengt geen zinloos of overbodig product op de markt, maar een artikel dal in huishoudens en bedrijven een uiterst nuttige functie vervult. Nooit zal hem de vraag kwellen: waar ben ik mee bezig, wat is de betekenis van m'n werk?

2. Het werkstuk dat uit z'n handen komt, heeft en de materiele en de stilistische kwaliteit om ettelijke jaren in de circulatie te blijven. Het mist het (geprogrammeerd) kortstondige en het daardoor zo verspillende van de vele hedendaagse wegwerpartikelen. Het besef iets te vervaardigen wat ook op langere termijn van gewicht is, geeft de mandenmaker een sterk gevoel van eigenwaarde.

3. De mandenmaker op de foto hoeft zich niet in zijn arbeid op te splitsen. Zo compleet en zo menselijk als hij is, evenzeer met z'n hoofd als met z'n handen, met een even grote inbreng aan geestkracht als aan spierkracht, doet hij zijn werk. En z'n manden dragen er de sporen van - van de innerlijke balans van waaruit hij ze maakte. Het zijn producten uit een stuk.

4. De mandenmaker werkt met natuurlijk, door en door aards materiaal. Hierdoor wordt hij bewaard voor het vervreemdende en isolerende effect dat allerlei kunstmaterialen uitoefenen. De mandenmaker herkent zijn materiaal, zelf is hij immers ook van aardse origine - glimlachend neemt hij het ter hand, in een soort broederlijke verbondenheid.

5. Prachtig kan de mandenmaker gevolg geven aan een van de diepste, menselijke aandriften: creativiteit. Terwijl tallozen vandaag in hun scheppend vermogen absoluut niet tot hun recht komen, is hij van het begin tot het eind volop creatief bezig. De mand die hij tenslotte aflevert, is een levend product.

6. De afwezigheid van lawaai, allesoverheersend machinegeweld, is erg bevorderlijk voor de onderlinge communicatie tussen de mandenmaker en zijn collega's. Zo onder het werk praat hij heel wat met ze af. In de loop van de tijd heeft hij ze

goed leren kennen - en hebben zij hem goed leren kennen.

7. Voor de uitoefening van zijn ambacht hoeft de mandenmaker geen beroep te doen op extra energiebronnen. Z'n lichaam stelt hem meer dan genoeg energie ter beschikking om alle gewenste handelingen perfect te verrichten. Op deze wijze werkt hij bijzonder goedkoop. Naast z'n (trouwens geringe) materiaalkosten, zijn er eigenlijk geen extra kosten. En op deze wijze is hij ook vrij onaantastbaar, in tegenstelling tot al die bedrijven die door hun energetische afhankelijkheid vastlopen, wanneer de energie vanwege haar schaarste eindelijk de prijs krijgt die zij reeds veel eerder had moeten hebben.

8. In geen enkel opzicht staat de mandenmaker op gespannen voet met het milieu. Vervuilen is er niet bij, noch de lucht, noch de bodem ondervinden ook maar de minste hinder van hem. Verder: ook aan stank- en geluidsoverlast maakt hij zich niet schuldig. En in de derde plaats: het materiaal dal hij gebruikt (tenen van de wilg), heeft hij niet door verkrachting en uitbuiting, maar door een verantwoorde coöperatie met de natuur verkregen.

9. De mandenmaker werkt per definitie kleinschalig. Dit heeft het grote voordeel dat hij heel flexibel kan reageren op de verlangens van zijn klanten. Van de ene op de andere dag kan hij zijn productiebeleid wijzigen.

10. Veel mensen verrichten arbeid, die in feite net zo goed of misschien nog beter machinaal gedaan kan worden. Dat kan niet gezegd worden van het ambachtelijke mandenmaken. Anders dan zovelen om ons heen, die permanent in de angst leven ooit nog eens door de machine vervangen te worden, heeft onze mandenmaker van de machine geen enkele concurrentie te verwachten.

¹ Dit artikel verscheen in het boek *Leve het oude ambacht*, Uitgeverij Luitingh, Laren, 1978.

Bijna rijp voor het museum

Ambacht van mandenmaker sterft langzaam uit

Pieter A. Kerkwijk¹

Ameide/Tienhoven- In de tot nu toe schaarse voorjaarszon liggen aan de voet van de Lekdijk de dorpen Tienhoven en Ameide er dromerig bij. Dorpen, die model zouden hebben kunnen staan voor 'Het Dorp' van Wim Sonneveld. Ook hier zal de dorpsjeugd ooit zoethout hebben gekocht voor een cent bij de grutterswinkel, samen hebben geklit in minirok en beatlehaar en hebben gedanst op beatmuziek.

Maar dat alles is inmiddels ook al weer verleden tijd. Wat wel is gebleven, is het kleine gemeentehuis van het rustieke Tienhoven met enkele meters verderop de kerk, waar men vanaf de dijk geheel onbelet de dienst zou kunnen volgen. De Lekdijk maakt er ter plaatse een 'eerbiedige' lus omheen, zodat de automobilist genoodzaakt is gas terug te nemen.

Het is ook een plek waar we opschrikken uit onze mijmering en ons realiseren dat ook hier mensen leven en werken en de tijd niets onaangetast laat. De ouderen, met in hun vingers de ambachten, die al lang niet meer 'in' zijn en die, wanneer zij niet meer kunnen, zullen uitsterven. Zoals het ambacht van mandenmaker.

Vlak vooraan in Ameide, vinden wij in een eenvoudige werkplaats nog twee mandenmakers. Het zullen de laatste zijn; Marinus de Vroome en Jan van der Grijn. De ruim 65-plussers werken voor P.L. van der Leeden en Zoon, vaten – en flessenhandel. De entourage waarin, is geheel in overeenstemming met de grijsheid van het ambacht dat zij beoefenen.

Sober, en aan de 'laatste loodjes' bezig. Maar een mandenmaker heeft ook weinig nodig. In het midden staat een potkachel en daarom heen twee vlonders, waarop de mannen zwijzaam hun werk doen. De vloer vertoont bruine kringen, die blijken te zijn van de pruimtabak van Van der Grijn. Als hij geen pijp rookt heeft hij graag een pruim achter de kiezen. Onder hun nijvere handen krijgt een bloemenhanger vrij snel vorm. Zij hebben ongeveer twee uur nodig voor het 'vlechten' van een paar hangers. Het zijn dan tenen kunstwerken geworden. Maar voor het tweetal zal het wel routinewerk zijn. Vooral als we wat later horen, wat voor kunstwerken Jan van der Grijn op zijn naam heeft staan.

Gistmanden

Hun 66-jarige baas Van der Leeden begon als 16-jarige in het mandenmakersvak. Zijn vader Johannes stichtte het bedrijfje in 1898, toen hij amper 25 jaar

¹ Dit artikel verscheen in de Schoonhovense Krant op 25 mei 1981. Aandachtige lezers zullen bemerken dat de auteur hele stukken tekst (her)gebruikt heeft uit zijn artikel, dat verscheen in het boek *Grijze ambachten in de Alblasserwaard*, een uitgave van drukkerij Gebr. Verloop, Alblasserdam, 1977.

Marinus de Vroome (bovenste foto) en Jan van der Grijn, de laatste mandenmakers van Ameide.

oud was. Toentertijd waren er nogal wat mandenmakerijen in Ameide/Tienhoven. Ander werk dan in de agrarische sector, griendcultuur en mandenmakerij was er niet veel in die tijd.

Vroeger maakte men veel gistmanden voor Engeland.

Die gingen met honderden tegelijk per schip naar Rotterdam om daar verscheept te worden. Het was in die tijd dat de Van der Leedens zelf over een aantal vrienden beschikten, ofschoon het meeste hout werd gekocht. Het griendhout dat in de mandenmakerij wordt gebruikt is éénjarig wilgenhout. Vroeger werd het gekapte rijshout per schip aan de voet van de Lekdijk aangevoerd en verder met paard en wagen binnendijks gebracht. De industrie was vroeger de grootste afnemer van de mandenmakers. Tegenwoordig is het onder andere de bloemenhandel, die voor veel werk zorgt. Luxeartikelen zoals bloemenhangers (nesten), bloembakken, wiegen en lampenkappen blijken een veel gevraagd artikel te zijn. De meeste producten zijn bestemd voor het binnenland. Vele bloembakken, grote vierkanten manden, gaan compleet gevuld met grond, planten en bloemen naar het buitenland. Maar er moeten tegenwoordig veel artikelen worden geïmporteerd, omdat ons land nog maar weinig mandenmakers telt.

Jan van der Grijn: 'Het éénjarig wilgenhout wordt eerst gedroogd en op schelf gezet. Tegen de tijd, dat we het denken te gaan gebruiken, gaat het acht dagen lang het water in. Daardoor krijgt het zijn buigzaamheid terug. Is het eenmaal verwerkt dan is het voor de duurzaamheid gewenst het niet meer met vocht in aanraking te brengen. Het gaat bij een goede behandeling een mensenleven mee'. Zo'n vijf jaar geleden verwerkten de toen in de werkplaats vier aanwezige mandenmakers nog zo'n twaalf ton wilgenhout per jaar. Vroeger kon men met een gerust hart van gistmand duizend stuks in voorraad maken. Die vlogen namelijk de deur uit. Tegenwoordig wordt veel op bestelling gemaakt. Er is dus veel veranderd, maar het mandenmaken is een zeer arbeidsintensief ambacht gebleven. En... zolang er mandenmakers zijn zal dat wel zo blijven.

Oude garde

Over het ambacht merkt Marinus de Vroome met enige weemoed in zijn stem op: 'Het werk zal wel blijven, maar de mandenmakers zul je met een héél groot licht moeten zoeken. De mandenmakerij loopt dood. Daar zijn twee belangrijke redenen voor aan te wijzen. Ten eerste voelt de jeugd niets voor het ambacht. Ten tweede valt het moeilijk het werk te automatiseren. In Duitsland heeft men wel pogingen ondernomen om het een en ander te automatiseren, maar duidelijke successen zijn tot aan de dag van vandaag nog niet geboekt. Duidelijk zal zijn, dat men het van de oude garde zal moeten hebben.

Hij wijst op de concurrentie van onder andere de Oostbloklanden. De Vroome heeft zich laten vertellen dat daar zelfs scholen zijn voor mandenmakers. Over de kwaliteit is hij niet positief. Volgens hem wordt er veel 'rommel' geïmporteerd en laat de consument zich leiden door de lage prijs. Over publieke belangstelling hebben ze niet te klagen. Hun verrichtingen zijn – vooral de laatste jaren – door veel fotografen vastgelegd. De mandenmakers zijn ook graag geziene gasten op jaarmarkten, oude ambachtenfeesten en zoals bijvoorbeeld het schaapherderfeest in Ede. Jan van der Grijn merkt op, dat ooit eens een

jongeman de vraag stelde, hoe oud eigenlijk het mandenmakersambacht was. 'Ik heb gezegd, dat het ambacht er zo lang is als de aarde bestaat. De jongeman keek me daarop wat vreemd aan'. Hij wijst er op dat er een oorkonde bestaat met het opschrift van het gildebord der mandenmakers van anno 1639, te zien in de Jacobikerk te Utrecht. Het opschrift luidt: 'Men maakt het mandwerk constich, gerdich uyttegeest. Na gheen patroon of voorbeeld, sonder vorm of leest. Anno 1639'.

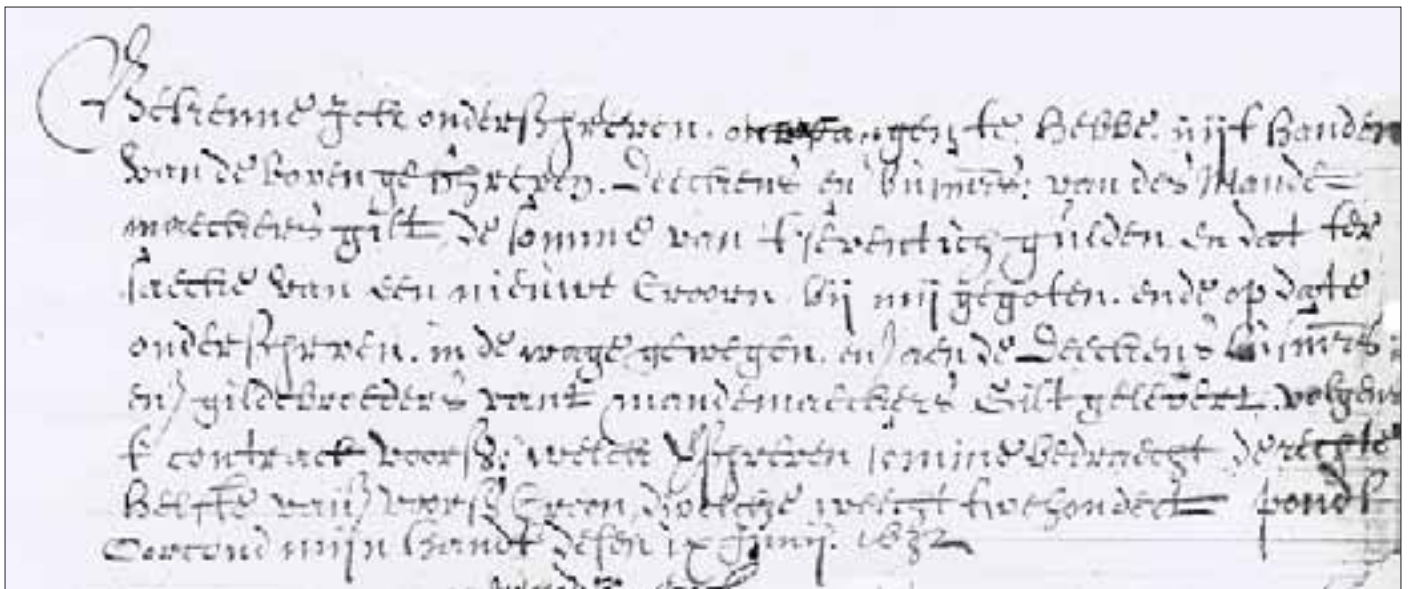
Tijdverdrijf

Marinus de Vroome was veertien jaar toen hij het ambacht inging. 'Wel moet gezegd worden, dat ik ook nog andere werkzaamheden heb verricht. Zo heb ik in de bouw gezeten. 's Winters ging ik de griend in om hout te hakken voor de hoepelmakers. Die had je in Tienhoven en Ameide toentertijd ook veel. Maar daarnaast ben ik veelal mandenmaker geweest. Nu doe ik het voor tijdverdrijf'. Gekscherend merkt hij op – bij onze vraag hoe laat het tweetal begint - : 'Wie het meest last van zijn geld heeft, is veelal het eerste hier. Nou en dat ben ik niet, want meestal ben ik, rond de klok van kwart over negen 's morgens hier. Ik kijk niet zo krap, maar ik kan moeilijk de gehele dag thuiszitten.

Jan van der Grijn, een hartstochtelijke pruimer, is in feite de 'artiest' van het tweetal mandenmakers. Hij is op z'n twaalfde aan begonnen en is er vijfentwintig jaar uit geweest. Hij is de mandenmaker, die veel jaarmarkten en dergelijke bezoekt.

Van der Grijn: 'Overal gaan we niet meer naar toe. Ik ben ook zevenenzeventig en het reizen wordt me ook wat te veel. Straks begint het seizoen weer en dan zal ik bij leven en welzijn onder andere te vinden zijn op de folkloristische markt in Spakenburg. Deze maand heb ik een opdracht bij het stedelijk museum van Utrecht. Ik moet daar een bank rond een boom 'vlechten'.

Van der Grijn draait z'n hand er niet voor om als er iets apart gemaakt moet worden, zoals een wieg. Wel heeft hij dan graag een oud model of een tekening bij de hand. Een jaar of drie geleden presteerde hij het een zijspan voor een motor te vlechten. Het is eigenlijk overbodig de vraag te stellen hoe zij in dit ambacht verzeild zijn geraakt? De vaders kenden het vak en de jongens konden géén betere toekomst kiezen dan in de mandenmakerij te gaan werken. Daar zat brood in... Mandenmakerij Van der Leeden drijft dus alleen nog maar op de gratie van twee nijvere AOW-ers. Maar spoedig zal het tijdstip naderen waarop zij de pijp aan Maarten zullen geven. 'Ge hebt toch geen haast?' Het was de vraag die ons terugvoerde naar het verleden. Terug naar de tijd, dat er nog volop mandenmakers waren in onder andere Ameide en Tienhoven. Het was ook de tijd, dat er nog tien uur per dag in de mandenmakerijen werd gewerkt. Aan het ambacht mandenmaker op de drempel staat om voorgoed geschiedenis te worden is nog pijnlijker. Nog even, dan hangt het gereedschap ergens in een museum en houden vergeelde foto's de herinnering aan het ambacht levendig.

De drie koperen kroonschilden van het mandenmakersgilde in de Jacobikerk te Utrecht

Herman Beckmann¹

In de Jacobikerk te Utrecht hing een koperen kerkkroon voorzien van drie koperen kroonschilden van het mandenmakersgilde.

In een charter² in het archief van de Jacobikerk is een kwitantie ondertekend door Eppe van der Arck voor de ontvangst van zeventig gulden voor het maken van de kerkkroon.

Arnold de Haan uit Hardinxveld-Giessendam heeft deze kwitantie als volgt getranscribeerd:

“Bekenne ick ondersgreven ontfangen te hebben uyt handen van de bovengescreven deeckens en busmeesters van des mandemaeckers gilt de somme van t seventig gulden en dat ter saecke van een nieuwe croon bij mij gegoten ende op date ondersgreven in de wage gewegen ende aen de deeckens busmeesters ende gildebreders vant mandemaeckers gilt geleverd volgens t contract voorsz. welcke voorsgreven somme bedraegt de rechte helfte van den voorsz. croon dewelcke weegt tweehondert pondt oorcond mijn handt desen ix junij 1632.”

De kwitantie is ondertekend door Eppe van Arck op 9 juni 1632. Eppe van der Arck³ was afkomstig uit Groningen en heeft zich in de jaren twintig te Utrecht gevestigd. Hij sloot daar een compagnonschap met Wouter Both⁴. Zij goten onder andere de

kerkklokken van Brandwijk en Streefkerk.

Jhr. Mr. Theodorus van Riemsdijk⁵ schreef in zijn boek *Geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht*⁶: ‘Ook de koperen lichtkroon is nog aanwezig en is bezet met drie koperen kroonschilden. Een dezer prijkt met de afbeelding van een gevlochten tochtstoel (van denzelfden vorm als die, welke nu nog aan het zeestrand worden gebruikt), die gelaat is tusschen het jaartal 1632 en vijf letters, die te zamen het woord PROEF⁷ uitmaken.’

De gegoten messing schildjes zijn alle 24 cm hoog en 14 cm breed.

Het opschrift en datering op eerste schildje is:

IAN IANSEN . V. RISWICK, HARBERT TONISSEN .V.DAM. D[E]KENS. IN DE TIT. BARTEL MEWIS. GERTSEN .V.REMUNT BVS 1632.

Dit zijn de namen van de bestuursleden van het mandenmakersgilde: Jan Jansen van Riswick en Harbert Tonissen van Dam waren de dekens en Bartel Mewis en Gertsen van Remunt waren in 1632 de busmeesters.

Het opschrift en datering op tweede schildje is: PROEF 1632

⁵ Jhr. Mr. Theodorus Helenus Franciscus van Riemsdijk, algemeen rijksarchivaris (Maastricht 16-8-1848 – Den Haag 2-3-1923). Zoon van jhr. Adrianus Willem Gerrit van Riemsdijk, arrondissementsbetaalmeester te Maastricht, later lid van het Muntcollege te Utrecht, en jkvr. Wilhelmina Cornelia de Jonge.

⁶ Leiden 1882, met aanvullende *Bijdragen...* (Leiden, 1888).

⁷ Reeds in 1578 werd een dergelijk voorwerp als proef voor de mandemakers aangewezen: Anno XLXXXVIII den x novembris. De Raad heeft opte Ordonnantie van Bylhouwer gilde geadeert dit navolgende punct. – Dat voortaan niemants der Bylhouwer gelde opt ambacht van mandemaken en sall mogen winnen noch eenich Meysterye van Mandemaken op setten. Tensy zyluyden eerst een behoorlicke proeve gemaect ende opgelevert zullen hebben. Te weten eenen teene overdecken vrouwen setelstoel buyten van onderen tot boven toe met ribben, ende alle twee oren een dubbele kim, welcke proeve alle jegenwoordige mandemakers die tambacht mitter hant doen, oock gehouden sullen syn, te maken. (Bylhouwers –gildeboek in het stadsarchief.)

¹ De deken is binnen een gilde de hoogste gezagsdrager. De functie-naam *deken* is in gebruik sinds het tweede kwart van de zestiende eeuw. Voor die tijd heetten zij *ouderman*, *overman*, *voorraetsman* of *raetsheer*. Sommige gilden kenden twee dekens aan de top. Bron: Wikipedia.

² Utrechts Archief. Nummer toegang: 709-2, Inventarisnummer: 420.

³ C.N. Fehrmann, *De Utrechtse klokgieters en hun verwanten*. In: *Klokken en Klokkengieters*, Culemborg, 1963.

⁴ Wouter Both was de kleinzoon van Thomas Both, die de klok goot die thans in Tienhoven hangt. Zie ook het artikel: *De luidklok van Tienhoven komt uit Vlissingen*, 16^e Jaargang, nummer 1, 2005.

Het opschrift en datering op derde schildje is:

DE GEMEN GILDBRORS V. MANDMAKER
 GILDT OM . 'T. ONTHOVEN HEBBEN VEREERT
 DESE CRON S IACOPKERCK OM. 'T ANSCHOV-
 WEN 1632.

Deze tekst is door Arnold de Haan als volgt
 vertaald in hedendaags Nederlands:

*Ter herinnering ("onthouen") aan de gemeen-
 schappelijke (verenigde) gilde-broeders van
 het mandenmakersgilde
 Zij hebben met deze kroon de St. Jacobskerk
 vereert zodat iedereen die kan zien ("om 't
 anschouwen") 1632.*

In zijn boek, gepubliceerd in 1882, schrijft Jhr.
 Mr. Theodorus van Riemsdijk dat de koperen kroon
 met de drie kroonschilden nog aanwezig was in de
 Jacobikerk. In dat jaar werd er ook begonnen met de
 restauratie van de Jacobikerk. De mandenmakers-
 kerkkroon werd toen vervangen en de drie kroon-
 schilden werden in 1884 door het Kerkbestuur van
 de Jacobikerk geschonken aan het Centraal Museum
 in Utrecht.

De plaats waar deze kroonschildjes waren bevestigd
 op de kerkkroon is te zien op de hiernaast staande
 foto (juist boven de bovenste lampjes).

Staken en vlechten¹

Idde Lammers

Het Zuid-Hollands Landschap beheert in de Vijfheerenlanden zo'n 40 hectare hakhoutgriend. Veel van deze grienden zijn de afgelopen jaren in het kader van een grote ruilverkaveling aan het Zuid-Hollands Landschap overgedragen. Veelal in vervallen staat. Met vereende krachten zijn de belangrijkste hakhoutgrienden weer in oude glorie hersteld. Het was een gigantische klus om dit unieke stuk cultuurhistorie voor de streek te behouden. Maar is de toekomst van de eeuwenoude griendcultuur ook zo rooskleurig?

De Vijfheerenlanden is een landschappelijk zeer aantrekkelijke en waardevolle streek. Er zijn nog veel plekken te vinden waar de kleinschalige landschapselementen zich als parels aan een ketting aaneenschakelen. Neem de omgeving van de Diefdijk. Wie vanuit Leerdam over de dijk richting Schoonrewoerd rijdt of wandelt ziet plekken waar de tijd heeft stilgestaan. Moerasgebiedjes, bloemrijke graslanden, pittoreske boerderijen, hoogstamboomgaarden, populierenbosjes, rietlandjes en griendpercelen lossen elkaar af. Schapen grazen op de dijk, reeën struinen van weide naar bosje en op ieder paaltje loert een buizerd naar een smakelijke hap.

Hoogtijdagen

Het is een landschap om trots op te zijn. En zo voelt het Zuid-Hollands Landschap dat ook. De Vijfheerenlanden is een uniek stuk Zuid-Holland. Voor een belangrijk deel is dit te danken aan de griendcultuur waar de streek van oudsher om bekend staat. Het hoogtepunt van de griendcultuur lag tussen de jaren 1850 en 1950. In deze periode ontwikkelde de handel en nijverheid zich in snel tempo. Er was veel vraag naar verpakkingsmaterialen. De knotwilgen langs de erven en sloten konden in die tijd niet meer aan de vraag naar wilgentenen voldoen. De zaken werden grootschaliger aangepakt. In de drassigste en ver van de boerderijen afgelegene stukken grond werden grienden aangeplant. Tegelijkertijd werden brede en diepe sloten naar de nieuwe grienden gegraven om de 'oogst' naar de openbare weg te kunnen varen. De grienden werden afhankelijk van de vraag om de twee of drie jaar gehakt. Het hout ging voor het grootste deel naar de hoepelmakerindustrie. De hoepels gaven aan houten vaten hun stevigheid. Ook werd het hakhout gebruikt voor het beschermen van de oevers. Tevens was er in die tijd veel vraag naar eenjarig snijhout. Streekbewoners vlochten van de flexibele wilgentenen manden en korven.

Nut verloren

Honderd jaar lang hadden de boeren de streek zo een aardige bijverdienste. In de winter-maanden was

er toch niet zoveel werk op de boerderij, dus grepen zij het hakwerk met beide handen aan. Een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog daalde de vraag naar griendhout sterk. Andere verpakkingsmaterialen namen de overhand. De griendteelt had zijn grootste nut verloren en talloze percelen werden omgezet in grasland. In 1949 zette het Zuid-Hollands Landschap haar eerste stap om de teloorgang van de griendcultuur een halt toe te roepen. In de polders Bolgerijen-Autena werden enkele griendpercelen aangekocht. In de decennia die volgden, kwamen daar vele percelen bij. Rond de eeuwwisseling beheerde het Zuid-Hollands Landschap zo'n 150 hectare griend. In 2002 was dit ineens zo'n 100 hectare minder. Door een provinciegrenscorrectie moest Bolgerijen-Autena overgedragen worden aan het Utrechts Landschap. Op dit moment hakt het Zuid-Hollands Landschap 40 hectare griend in een drie- of vierjarige cyclus. Dit is een intensieve klus waarbij nog altijd veel handwerk komt kijken.

Met een scherpe hakbijl worden wilgentakken tot een dikte van zeven centimeter in een klap afgehakt. Is de stobbe van zijn uitlopers ontdaan, dan verzamelt de hakker de takken en draagt ze naar de rand van het perceel. Meestal bindt hij de takken bijeen tot bossen. Af en toe laat de griendwerker een mooie rechte staak op het perceel achter. Deze wordt aan het einde van de klus op een kale plek in de grond gestoken om weer uit te groeien tot een nieuwe wilg.

Broedvogels

Binnen een griendperceel van het Zuid-Hollands Landschap staan altijd wilgen uit verschillende haktstadia. Hier is bewust voor gekozen. Ook al is het efficiënter om in één seizoen alle bomen op een perceel te kappen. Sommige vogels willen echter alleen in een bepaald stadium in de driejaarlijkse cyclus in een griend broeden. Dit is gebleken uit onderzoek van René Garskamp, terreinbeheerder van het Zuid-Hollands Landschap en beheerder van vogelringstation Leerdam. Samen met collega vogelringer André van der Berg doet hij jaarlijks onderzoek naar de vogelstand in een griendperceel in Schaayk. De onderzoekers kregen hierdoor een goed beeld welke vogels in welke stadia in de griend verblijven. Uiteraard werden de gevangen en geringde vogels meteen weer losgelaten. Grasmussen bijvoorbeeld, houden van openheid. Zij broeden alleen in grienden die net gehakt zijn. Ook de blauwborst is een soort die het vooral goed doet als de begroeiing nog niet zo heftig is.

De soort liep in het onderzoeksgebied terug van negen vangsten in het eerste jaar tot één vangst in het derde jaar van de hakcyclus.

De sprinkhaanzanger is een vogel die een teruggetrokken leven leidt in de dichte onderbegroeiing van de vochtige grienden. In het eerste jaar is het er te kaal en in het derde jaar is de onderbegroeiing te beperkt door het dichte kroondak van de wilgen, die de massale ondergroei beperkt. In het tweede jaar van de hakcyclus vingen René en André tien sprinkhaanzangers, tegen nul een jaar later.

De kleine karekiet is de vierde vogelsoort met veel

¹ Dit artikel is overgenomen uit het tijdschrift 1-2009 van de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap.

noten op zijn zang. De tweejarige griend heeft zijn voorkeur door de massale aanwezigheid van overjarig riet. Je ziet bij deze soort een mooie golfbeweging in de aantallen. In het eerste jaar 21 vogels. Dit waren jonge vogels die op het jonge riet afkwamen. Het tweede jaar werden 41, vooral oude vogels gevangen. In het derde jaar liep het aantal vangsten terug tot negen. De aanwezigheid van deze soorten maakt duidelijk dat het in stand houden van hakgrienden van groot belang is voor de natuur.

En dat door de variatie in de hakcyclus binnen een perceel, bepaalde soorten voor het gebied behouden blijven.

Biogascentrale

Ruim een halve eeuw geleden verdienden de griendwerkers in de Vijfheerenlanden nog een schamele boterham met hakken en verkopen van de wilgentenen en –takken. Toen dit niet meer rendabel was, legden zij er massaal het bijltje bij neer. Het Zuid-Hollands Landschap pakte de (werk) handschoen op. Door een beheerssubsidie en de verkoop van het hout, was het beheren van deze cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen nog net te doen.

☞ Ruim een halve eeuw geleden verdienden de griendwerkers in de Vijfheerenlanden nog een schamele boterham met hakken en verkopen van de wilgentenen en –takken.

De laatste jaren is dit een stuk lastiger geworden. De afzetmarkt voor griendhout is inmiddels tot een historisch dieptepunt gedaald. De afgelopen decennia werden de bossen griendhout steevast door Rijkswaterstaat afgenomen voor het verstevigen van waterkeringen.

Tegenwoordig wordt steeds vaker gekozen voor het gebruik van worteldoek. Het Zuid-Hollands Landschap betreurt deze ontwikkeling. Het toepassen van griendhout bij waterwerken is veel duurzamer dan het verweken van worteldoek in oevers, dijken

en strekdammen. Daarnaast verlaagde de verkoop van griendhout de beheerskosten van de griendpercelen. In de Vijfheerenlanden liggen momenteel torenhoge stapels griendhout te wachten op een onzekere toekomst. Meest waarschijnlijke optie is, dat de bundels verdwijnen in de biogascentrale in Cuijk. Maar stiekem hoopt het Zuid-Hollands Landschap dat er met de overheid afspraken gemaakt kunnen worden over de afzet van het griendhout ten behoeve van de waterwerken. Zo behoudt het hout de functie die het eeuwenlang heeft gehad en draagt de overheid met meer dan alleen een beheerssubsidie bij aan het behoud van een cultuur-historisch landschap.

Grasmus.

Kleine karekiet.

Zij hingen hun harp aan de wilgen

Pieter A. Kerkwijk¹

Voor deze zwerftocht naar een brokje 'bijna' waardsverleden hebben wij de Lek- en Lingeroute gedeeltelijk gevolgd. Begeleid door een mooie najaarsdag met fraaie vergezichten, die de mens zijn kleinheid duidelijk doet gevoelen, rijden wij door de bekende Lekdorpen richting Nieuwpoort. Maar dit historieke vestingstadje is niet ons einddoel. Nee, deze zwerftocht, die ons zal terugvoeren naar een sfeer van jaren terug, voert ons verder. Ná Nieuwpoort volgen Langerak, Tienhoven en Ameide. Wanneer men de Lekdijk volgt en de dromerige dorpjes onderaan de voet van deze slingerende dijk onder het oog ziet voorbijglijden met hier en daar wat huizen van onze tijd, maar voor de rest statige boerderijen en z.g. grutterswaren winkels (waar helaas de dorpsjeugd voor 5 centen zoals in grootvaders tijd, niet veel meer zal kunnen kopen) dan bekruipt je 't gevoel dat hier (soms) de wereld ophoudt. Je droomt wat voor je uit. Op de Lek varen een paar boten en verder zie je de boerderijen aan de Lekdijk in de Krimpenerwaard. Je komt terug in die tijd, wanneer je vrij krachtig moet remmen voor de bus van het streekvervoer, die vanaf Utrecht op weg is naar Alblasterdam/Papendrecht. Je weet het ineens, dat ook hier mensen leven en werken. Jongen en ouden. Jongemensen met hun prille verleden. De ouderen met hun ambachten, die niet meer 'in' zijn en die, wanneer zij niet meer kunnen zullen uitsterven. Zo'n uitstervend waardsambacht is mandenmaken. Omdat ze in de omgeving van de Merwede allemaal zijn verdwenen, hebben wij erg lang en intensief moeten speuren naar nog bestaande mandenmakerijen. In de noordoostelijke uithoek van de waard, nl. in Tienhoven/Ameide vonden wij er één:

P. L. van der Leeden en Zoon, mandenmakerij, vaten- en flessenhandel.

Een rustiek dorpje is dat Tienhoven (post Ameide), met net voorbij het piepkleine gemeentehuis een kerk waar men vanaf de dijk geheel onbelet de zondagse kerkdienst zou kunnen volgen. De dijk maakt er een eerbiedige lus om zodat men als automobilist verplicht is gas terug te nemen. Een plaats voor een kerk waar je niet zo maar aan voorbij kunt gaan. Een paar honderd meter verder vinden wij de werkplaats van de mandenmaker Van der Leeden. Het is een eenvoudig vierkant gebouwtje met een Oudhollandse potkachel in het midden en daar omheen zijn vier krasse mandenmakers op vlonders ijverig bezig.

¹ Dit artikel verscheen in het boek *Grijze ambachten in de Alblasterwaard*, een uitgave van drukkerij Gebr. Verloop, Alblasterdam, 1977. Het is aangeleverd door Cor Veen, Natuurgids IVN uit Alblasterdam.

De mandenmakers begroeten ons ieder op z'n eigen wijze en blijken in het begin niet zo erg spraakzaam. Toch komt er wel wat los. Zo blijkt dat de 60-jarige baas Van der Leeden als jongen van 16 in het mandenmakersvak begon. Zijn vader Johannes stichtte het bedrijfje in 1898, toen hij amper 25 jaar oud was. Daarvoor had hij een aantal jaren in het boerenwerk gezeten. Toentertijd waren er nogal wat mandenmakerijen in Ameide/Tienhoven. Het vak werd je als kind met de paplepel ingegeven. Op de schoolbanken leerde je als het ware het mandenmaken. Andere arbeidsmogelijkheden dan in de agrarische – en vriend/mandenmakerij cultuur waren er niet veel in die tijd. Vader Johannes van der Leeden had ongeveer 30 mensen in dienst.

Vroeger maakte men veel gistmanden voor Engeland. Die gingen met honderden tegelijk per schip naar de Rotterdamse havens om daar verscheept te worden. Het was in die tijd dat zij zelf over een aantal vrienden beschikten, ofschoon het meest benodigde hout werd gekocht.

Het vriendhout dat men in de mandenmakerij gebruikt, is éénjarig wilgenhout. Vroeger- het zal u opvallen dat wij dit woord vaak gebruiken, maar wij hebben het over een ambacht dat zijn 'glorietijd' achter de rug heeft- werd gekapt rijshout per schip aan de voet van de dijk aangevoerd en verder met paard en wagen binnendijs gebracht. De laatste jaren geschiedt alles per vrachtauto... .

Voor bloemen

Volgens Van der Leeden komt er nogal wat kijken, voordat men het vak onder de knie heeft. De industrie was vroeger de grootste afnemer van de mandenmakers.

Tegenwoordig is het de bloemencultuur, die voor veel werk zorgt. Luxe artikelen zoals bijv. bloemhangers (nesten), bloembakken, wiegen en lampenkappen blijken een veel gevraagd artikel te zijn. De meeste producten zijn voor het binnenland bestemd. Vele bloembakken, grote vierkanten manden,

gaan gevuld met grond-planten-bloemen compleet naar het buitenland. De heer Van der Leeden heeft óók een lange tijd materiaal geïmporteerd ten behoeve van de ijzergieterijen. De huidige mandenmakers creëren met hun vlijtige handen op snelle wijze o.a. manden voor champagneflessen, bakken voor bloempotten en bloemphangers... .

Het éénjarig wilgenhout wordt eerst gedroogd en op schelf gezet. Tegen de tijd, dat men het denkt te gaan gebruiken, gaat het acht dagen lang in het water. Daardoor krijgt het zijn buigzaamheid terug. Is het eenmaal verwerkt (gevlochten) dan is het voor de duurzaamheid gewenst het niet meer met vocht in aanraking te brengen. Het gaat bij een goede behan-

deling een mensenleven mee.

Baas van der Leeden zegt, dat zijn werkplaats toch nog zo'n 12 ton wilgenhout per jaar verwerkt. Vroeger, zegt hij, kon men met een gerust hart van een gistmand 1000 stuks in voorraad maken. Die vlogen de deur uit. Tegenwoordig wordt veel op bestelling gemaakt... .

Mandenmaken is en blijft een zeer arbeidsintensief ambacht. Een bloempothanger van een gewone afmeting vraagt van een doorgewinterde mandenmaker zo'n 45 minuten arbeid.

Loopt dood...

Zo over het ambacht pratend, merkt Van der Leeden met enige weemoed in zijn stem op 'dat het werk wel zal blijven, maar de mandenmakers zul je met een héél groot licht moeten zoeken. De mandenmakerij loopt dood'. Daar zijn twee belangrijke redenen voor aan te wijzen. Ten eerste voelt de jeugd niets, maar dan ook niets voor het ambacht. Ten tweede valt het ambacht moeilijk te automatiseren. In Duitsland heeft men wel eens pogingen ondernomen om het e.e.a. te realiseren, maar duidelijke successen zijn nog niet geboekt. Dat men het van de oude garde nog moet hebben is duidelijk. Driekwart uur voor een bloempothanger betekent naar de huidige loonnormen e.d. dat zo'n hanger op z'n minst dertig gulden zal moeten opbrengen bij de verkoop....

Over publieke belangstelling valt niet te klagen. De mandenmakers zijn graag geziene personen op jaarmarkten en oude ambachtenfeesten, zoals het schapen(herders)feest in Ede. Ons land kent ook een mandenmakersvereniging, die nog zegge en schrijve 30 leden telt. Vroeger was dit aantal alleen al in Ameide en omgeving gevestigd... .

Eén van de mannen merkt op, dat vorige week een jongeman hem de vraag stelde, hoe oud eigenlijk het mandenmakersambacht was. 'Ik heb hem gezegd, dat het ambacht er zo lang is als de aarde bestaat.'

De jongeman had hem daarop wat vreemd aangekeken 'Tja,' zei de oude mandenmaker: 'ik ben daar niet bij geweest. Ik weet het dus niet. Datzelfde geldt ook voor ons ambacht.' Tegelijk haalt hij een oorkonde te voorschijn met het opschrift van het gildebord der mandenmakers van anno 1639, te zien in de Jacobijkerk te Utrecht. Het opschrift luidt:

*Men maakt het mandwerk
Constich, gerdich uyttegeest
Na gheen patroon of voorbeeld,
Sonder vorm of leest
Anno 1639*

Nu voor afleiding

Nu het ijs merkbaar gebroken is tussen de tot nog toe zwijgende ambachters en ons, wordt het tijd eens wat nader kennis te maken met hen. Degene, die druk

bezig is met het vlechten van bloempothangers is Marinus de Vroome. Die was 14 jaar toen hij het ambacht inging. Wel moet gezegd worden, dat hij ook nog andere werkzaamheden heeft verricht, onder andere in de bouw. Maar daarnaast is hij veelal mandenmaker geweest. Nu doet hij het voor de 'afleiding'. Gekscherend merkt hij op – bij onze vraag hoe laat de mannen beginnen- 'wie het meest last van zijn geld heeft, is veelal het eerste hier. Nou en dat ben ik niet, want meestal ben ik hier rond de klok van negen uur 's morgens hier'.

Eigenlijk geldt ongeveer hetzelfde voor zijn 75-jarige collega Piet Roth, die hard bezig is met het maken van bloempotbakken. Ook deze is vanaf zijn veertiende jaar in de mandenmakerij bezig geweest met de nodige onderbrekingen tot nu toe. De evenoude man, die in een andere hoek champagneflessenmanden maakt is Cornelis Zweeren. Op zijn elfde begonnen met een onderbreking van 30 jaar. De vierde persoon in het 'select' gezelschap is de echte standwerker en modellenontwerper, Jan van der Grijn. De bruine vlekken in zijn mondhoeken verraden, dat hij een hartstochtelijk pruimer is. Bij ons weten ook al weer zo'n zeldzaamheid. Wij zien u en ons niet direct de dag vandaag een grote pruim achter de kiezen stoppen. De heer Van der Grijn is er op z'n twaalfde aan begonnen en is er 25 jaar uitgeweest. Hij heeft o.a. in de wegenbouw gezeten in de Kinderdijk. Hij is de man, die veel jaarmarkten e.d. bezoekt.

Het was overbodig de vraag te stellen 'hoe men eigenlijk in dit ambacht verzeild geraakt was?' De vaders kenden het vak en de jongens konden géén betere toekomst kiezen, dan in de mandenmakerij te gaan werken. Daar zat brood in... !

Mandenmakerij Van der Leeden drijft dus alleen nog maar op de gratie van deze vier nijvere AOW-ers. Worden zij ziek, dan ligt de mandenmakerij plat. Een helaas wankele toekomst.

Dat de mannen het voor hun plezier deden, was tegen theetijd goed te merken. Piet Roth trok zijn kiel aan en ging in het bejaardenhuis thee drinken. Cornelis Zweeren zag de lucht betrekken en dacht, dat het wel eens goed vissen vangen kon worden en vertrok met hengel en schepnet. Van de twee overige hebben we tijdens het koffiedrinken afscheid genomen.

'Gij hebt toch géén haast?' Het was een vraag aan ons, die ons terugvoerde naar het verleden. Terug naar de tijd, dat er nog volop mandenmakers waren. De tijd, dat er nog tien uur per dag in de mandenmakerij werd gewerkt. Het laatste mag géén verheugend feit zijn, maar dat het ambacht 'mandenmaker' op de drempel staat om voorgoed geschiedenis te worden, is wel duidelijk.

Op de terugreis van deze zwerftocht zijn we er lang over doende geweest. Zou er nu geen enkele lagere technische school in onze waard zijn, die eventueel aan belangstellende leerlingen de gelegenheid wil bieden iets van het vak te leren?

Die gedachte liet ons niet los. Het moet toch mogelijk zijn dit ambacht voor ons nageslacht te bewaren?

De teelt van griendhout in de Vijfheerenlanden

Ir. W.D.J. Tuinzing¹

In enkele gebieden van de Vijfheerenlanden is de griendteelt van betekenis. Onder deze cultuur moet worden verstaan de teelt van wilgenhakhout, waarbij de loten, die zich uit struiken ontwikkelen, op gezette tijden door snijden of hakken worden geoogst.

Vormen van griendteelt

Het hout der snijgrienden, dat telken jare of om het andere jaar wordt gesneden, vindt toepassing voor vlecht en binddoeleinden. Uit het gewas der hakgrienden, dat om de drie of vier jaar wordt gehakt, snoeit men hoepstokken en bonenstaken, palen en latten, stoelenhout, stelen en stek. Ook het afval van deze oogst brengt in de vorm van Hollands rijshout, gebezigd met wat zwaarder hout, zoals palen en latten, bij de uitvoering van waterwerken, enig geld op.

De streek in kwestie, begrensd door Lek, Diefdijk, Linge, Zederik en Oude Zederik, omvat de gemeenten Lexmond, Leerdam, Vianen, Hagestein, Kedichem, cop, Schoonrewoerd, Arkel de twee gemeenten echter de oppervlakte betreft, die hieromtrent werden in de verzameld ten behoeve van van het Staatsbosbeheer, grienden van snijgrienden Aan de hand dezer gegevens nieuw een onderzoek oppervlakte in en ditmaal van Zuiderzeewerken, bij onderscheid werd gemaakt en voorts tussen waarden, Bovendien werd gelet op de

De streek in kwestie, begrensd door Lek, Diefdijk, Linge, Zederik en Oude Zederik, omvat de gemeenten Lexmond, Leerdam, Vianen, Leerbroek, Everdingen, Hagestein, Kedichem, Nieuwland, Hei- en Boeicop, Schoonrewoerd, Arkel en Meerkerk.

nen, Leerbroek, Everdin-Nieuwland, Hei- en Boei-en Meerkerk, laatstgenoem-slechts gedeeltelijk. Wat met griendhout beteeld is, jaren 1938-1942 gegevens de afdeling Bodemstatistiek waarbij echter geen hak-werden onderscheiden. vens stelde men in 1949 naar de met griend bezette van de zijde van de Dienst welke gelegenheid wel tussen hak- en snijgrienden voor en na 1940 aangelegd. toestand van de grienden.

Van de kant van laatstgenoemde dienst merkt men op, dat aan de verzamelde cijfers slechts een betrekkelijke waarde moet worden toegekend. De oppervlakte griendhout is inmiddels trouwens verder afgenomen en dit proces zal zich nog wel voortzetten. Van de oppervlakte, die voor de jaren van 1938 tot 1942 werd vermeld, n.l. omstreeks 550 ha, was in 1949 ongeveer 470 ha overgebleven. De uitgestrektheid griend, die sedert 1940 werd aangelegd, bleek uiterst gering te zijn en de oppervlakte snijgriend bedroeg slechts plm. 8 ha. Het zijn hier dus vrijwel uitsluitend hakgrienden en deze worden in het onderhavige gebied als regel om de drie jaar gekapt. Een onderzoek naar de kwaliteit leerde, dat van de grienden in de Vijfheerenlanden en de omgeving daarvan slechts 28% in goede, 54% in matige en 18% zelfs in slechte toestand verkeert.

De verdeling van de oppervlakte van griend over de gemeente in de Vijfheerenlanden blijkt uit het staatje op de volgende bladzijde. Tevens zijn cijfers opgenomen omtrent de oppervlakte, die van elk dezer gemeenten binnen bedoeld gebied is gelegen.

Centra van de griendcultuur

Binnen de Vijfheerenlanden zijn de grienden weinig gelijkmatig verspreid. Ze komen vooral voor aan weerszijden van de Autenasekade, de Bolgerijsekade en de Lakerveldse Molenkade, alsmede op Scherperswijk. Zijn het weliswaar in het algemeen geenszins de laagst gelegen gedeelten, voorheen zou de afwatering van met griendhout bezette gebieden toch veel te wensen overgelaten hebben en dit zou ook de verklaring kunnen zijn van de schaarse bewoning, die polders als De Biezen, Autena en Bolgerijen kenmerkt. Het zijn dan ook de moeilijk toegankelijke percelen, afgelegen ten opzichte van de woonkernen Vianen, Hagestein, Everdingen, Lexmond, Schoonrewoerd en de streekdorpen Lakerveld, Hei- en Boeicop en Zijderveld. Eens waren het de hooilanden, reeds lang in het bezit van heren, in de steden woonachtig, of in de jaren waar het hier om gaat dankzij publieke verkopeningen in handen van dezen gekomen. Namen als Dresselhuys, Mijnlief, Ver Loren van Themaat, Dubois, van Diggelen worden in dit verband genoemd. In beheer bij deze landeigenaren kon, voor het in gebruik komen van kunstmest, van enige bemesting der landerijen geen sprake zijn, zodat waarlijk als slecht gekwalificeerde gronden in griend werden gelegd.

¹ Rijkslandbouwuconsulent voor de Griend- en Rietcultuur te Utrecht. Dit rapport verscheen in maart 1951.

Gemeente	In 1949 met griend beteelde oppervlakte in ha	Totale oppervlakte in ha, binnen de Vijf- heerenlanden gelegen	Oppervlakte griend in % van de totale op- pervlakte
Lexmond	102	2203	4,6
Leerdam	14	1767	0,8
Vianen	194	1616	12,0
Leerbroek	4	1137	0,4
Everdingen	43	1079	4,0
Hagestein	38	1028	3,7
Kedichem	2	999	0,2
Nieuwland	1	989	0,1
Hei- en Boeicop	41	932	4,3
Schoonrewoerd	29	927	3,1
Arkel	1	250	0,4
Meerkerk	2	210	0,9
Totaal	471	13137	3,6

Een gedeelte als Scherperswijk stond al heel ongunstig bekend. Wat hun in de loop der jaren nog in handen kwam, zal al niet veel minder stiefmoederlijk bedeed zijn geweest, gezien de veelal ongunstige ligging daarvan ten opzichte van de boerderij, waartoe het toekomstige griendland behoord had. Ongetwijfeld zal ook het feit, dat in Vianen en Ameide de hoepmakerijen gevestigd waren, er toe bijgedragen hebben, dat juist niet ver daarvandaan het griendbezit werd uitgebreid.

Eisen, die het griendhout stelt.

Griendhout is een merkwaardig gewas. Ook daar, waar de doorlatendheid van de bodem en de afwatering te wensen overlaten, kan nog met goed gevolg hakhout worden geteeld. Zelfs een geregelde of ongeregelde overstroming van het terrein met zoet water gedurende niet te lange tijd vormt geen overwegend bezwaar voor het welslagen van deze cultuur, mits men voor het aanbrengen van voldoende greppels in het belang van een snelle afvoer van het water zorgdraagt. Overstroming kan in verschillende opzichten zelfs nuttig zijn.

Voorts bezit griendhout een opmerkelijk vermogen om voedingsstoffen te onttrekken ook aan die gronden, die naar landbouwkundige begrippen een slechts gering gehalte aan fosforzuur, kali en kalk bezitten, zoals bij vrijwel alle grienden binnen onze dijken het geval is.

Van een en ander getuigt de lange levensduur zelfs van betrekkelijk laaggelegen hakgrienden op hele zware grond, zonder dat ooit van enige andere bemesting dan die met modder uit sloten en greppels sprake is ge-

weest. Men houdt wel rekening met een levensduur van een veertig jaar, doch tal van grienden zijn veel en veel ouder. In het laatste geval treft men niet zelden elzen tussen het griendhout aan.

In het bijzonder de dikte van de kleilaag zou op een en ander van invloed kunnen zijn. Men ziet gaarne een dikke laag klei. Venige grond rekent men

*Griendwerker
Jo de Groot uit
Ameide.*

ongeschikt voor de teelt van griendhout te zijn. De polder De Biezen zou best hout leveren, zwaar van gewicht. Ook de stokken uit de polder Autena staan heel gunstig bekend. De polder Bolgerijen wordt in dit opzicht minder geroemd. Het griendhout uit Heicop zou nog weer minder goed zijn. Het oordeel van verschillende deskundigen is echter niet gelijklopend.

Men is van mening, dat de betere afwatering, die in de loop der jaren tot stand is gebracht, ook de groei van het griendhout ten goede is gekomen. Voorzover dit het zomerpeil betreft, kan dan ook niet zozeer van tegenstrijdige belangen van griendtelers en veehouders worden gesproken. Het streven het winterpeil te verlagen, vindt in eerstbedoelde kringen minder waardering. Men wijst in dit verband op de betekenis van goed gevulde sloten voor de afvoer der voortbrengselen per schouw. Het zijn stikteen, bij het dunnen van het eenjarig gewas verkregen, de bonenstaken, de latten, het rijshout en het hoephout. Het laatste wordt veelal nabij de kade in het water gezet en aldaar geschild. Waar de gelegenheid daartoe bestond, werd in de winter het hoephout, dat men ongeschild verwerkte, alsmede het rijshout naar het Zederikkanaal, later het Merwedekanaal, gevaren van waaruit een en ander de reis te water kon voortzetten. Een gedeelte van het schilbare hout werd reeds nabij de gemalen aldaar geplaatst. Naarmate de behoefte aan vervoer per auto groter wordt, gaat men het bezwaar van de moeilijke toegankelijkheid van verschillende polders met hun smalle wegen ook in de griendwereld in sterkere mate gevoelen.

Ontwikkeling van de griendteelt.

Griendhout zal wel steeds een belangrijk hulpmiddel in de menselijke samenleving van Holland zijn geweest, niet het minst bij de verdediging tegen verschillende vijanden. Men denke aan de toepassing van tuinen, horden en rijshout. Tot een ware teelt zal men slechts geleidelijk aan gekomen zijn.

‘De Tegenwoordige Staat’ van 1749 vermeldt voor dit gebied griendteelt noch hoepelmakerijen.

Van der Aa’s ‘Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden’, dagtekenend van 1848, rept er al evenmin van. Wisboom van Giessendam antwoordt in 1877 op een prijsvraag van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, uitgeschreven op verzoek van de afdeling “Vianen en Omstreken” en luidende: “Eene volledige beschrijving van de teelt

Nederland en het naburige een belangrijk onderdeel van andere de Vijfheerenland- Witkamp’s ‘Aardrijkskundig van 1895 maakt ten aanzien van van hoepelmakerijen, ech- inlichtingen, ter plaatse inge- 1830 Vianen reeds een grote hoephout uit de Vijfheerenlan-

✂ De economische crisis van omstreeks 1932 heeft aanleiding gegeven tot het rooien van tal van oude hakgrienden.

van griend- en teenhout in Vlaanderen’. Hij spreekt van de landbouw en noemt onder den.

Woordenboek van Nederland’ de Vijfheerenlanden melding ter uitsluitend te Vianen. Uit wonnen, blijkt dat omstreeks hoepelmakerij bezat, die haar den betrok.

Een sterke uitbreiding van de griendcultuur zou evenwel uit het einde van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw dagtekenen en zowel de landbouwcrisis van 1880 als de stijgende vraag naar hoephout voor de vervaardiging vooral van grauwe, dus ongeschilde hoepels voor pakvaten heeft deze ontwikkeling begunstigd. Het op grote schaal poten van hakgrienden heeft voortgeduurd tot in de eerste wereldoorlog. Nadien is hier van aanleg weinig sprake meer geweest en de economische crisis van omstreeks 1932 heeft aanleiding gegeven tot het rooien van tal van oude hakgrienden, waarvoor nauwelijks nieuwe in de plaats zijn gekomen.

Voor zover hierna nog grienden werden aangelegd, waren het vrijwel overal in den lande snijgrienden, die telkenjare een oogst van betrekkelijk grote waarde opleveren. Het feit, dat in die jaren een nieuwe selectie van griendhout met groot aanpassingsvermogen in gebruik kwam, heeft daartoe bijgedragen.

Griendteelt aantrekkelijk voor landeigenaren.

Vooral grasland, dat in slechte bemestingstoestand verkeerde, bracht den verpachter omstreeks 1900 weinig of niets op. Menigmaal kon voor hooigras zelfs geen koper worden gevonden. Dit was voor tal van landeigenaren, veelal in de stad woonachtig, aanleiding om tot aanleg van grienden over te gaan. Dankzij de aanwezigheid van griendopzichters kon zelfs de stedeling door middel van griendteelt, inplaats van verpachter van vrijwel waardeloos hooiland, ondernemer van een bloeiend griendbedrijf worden, dus behalve pacht ook ondernemingswinst genieten en dit zonder in bezit te zijn van bedrijfsgebouwen, werktuigen of gereedschappen. Een verspreide ligging van de bezittingen leverde geen bezwaar op.

Tegenover het bovenstaande moet worden gesteld, dat de aanleg van grienden kostbaar is en de grond, als de griend eenmaal versleten is, met zware stobben bezet, vervuild en als gevolg van een ware rooibouw in uitgeputte toestand achterblijft. Voorts dient men niet uit het oog te verliezen, dat de hoge kosten van aanleg en rooien een belemmering vormen om snel op veranderingen in de prijs van het griendhout in te gaan door wijziging van de hiermee betaalde oppervlakte. Mede als gevolg daarvan is de geldelijke opbrengst van griendhout aan betrekkelijk grote schommelingen onderhevig. Bedenkt men tenslotte, dat, afgezien van de stikteen, bij hakgrienden slechts om de drie of vier jaar een oogst wordt verkregen, dan is het tevens dui-

delijk, dat de teelt van hakhout weinig geschikt is voor de kleine, weinig kapitaalkrachtige ondernemer. Dit moet dan ook als een van de redenen worden gezien, waarom men onder de boeren slechts bij uitzondering griendtelers aantreft. Ook in het laatste geval zijn het steeds de afgelegen, 'slechte' percelen, die in griend gelegd worden.

Bloei van het griendbedrijf

Niet slechts de bloei in de hoepelmakerij is de teler van hakhout ten goede gekomen. Hoezeer deze tevens profijt heeft getrokken van de grote behoefte aan teenhout voor het vervaardigen van pakmanden in een tijd van opkomst van industrie en verkeer zowel hier te lande als in de ons omringende landen, moge uit enkele feiten blijken.

Niet zelden heeft de hoge prijs van snijteen aanleiding gegeven tot het een paar jaar achtereen snijden van het gewas van pas aangelegde hakgrienden, alvorens het hout drie of vierjarig te laten worden, zodat in enkele jaren tijds de kosten van aanleg ruimschoots waren vergoed. Dezelfde omstandigheid en de lage lonen maakten, dat jarenlang de stikteen - niet meer dan een bijkomstig voortbrengsel der hakgrienden - zoveel opbracht, dat alle onkosten van het hakgriendgewas daardoor werden goedge maakt. De opbrengst van de verkoop van het hout op struik kon dus geheel als netto winst worden beschouwd en deze overtrof somtijds de waarde van de grond. Wisboom van Giessendam merkt in 1877 dan ook reeds op, dat de griendteelt zich tot in al haar onderdelen de in ongekende voorspoed mag verheugen. Deze gunstige gang van zaken leidde ertoe, dat niet alleen de slechtste, maar ook betere percelen met griendhout werden beteeld en steeds meer grond in handen van heren kwam, voor wie de grienden niet slechts een rijke bron van inkomsten, maar tevens een mooi jachtterrein betekenden.

Was men aanvankelijk gewoon voor de aanleg de grond te spitten, naderhand ging men er in het belang van een hogere opbrengst en een langere levensduur van de griend toe over hem te tweediepen, te zinken, waarbij de ondergrond vaak werd bovengebracht, een handelwijze, die door sommigen beschouwd wordt heel nadelig te zijn geweest met het oog op de latere bestemming van de bodem. Hetzelfde geschiedde wel met reeds versleten grienden, die oorspronkelijk slechts gespit waren geweest, teneinde deze met succes te kunnen vernieuwen. Andere oude grienden zette men eenvoudig weer in hooiland om.

Van kunstmeststoffen heeft men in, de grienden slechts bij hoge uitzondering gebruik gemaakt. Geen wonder dan ook, dat het gebied in kwestie na een voorgeschiedenis, als hierboven vermeld, een weinig vruchtbare indruk maakt.

Gunstige arbeidsmarkt

Niet alleen van de vlotte handel in hout en teen, maar ook van de gunstige arbeidsmarkt heeft de griendeigenaar in hoge mate profijt getrokken. Werkvolk voor het spitten, later vooral zinken van de grond en het poten, bijtelen, sikkelen, stikken en hakken van de grienden leverde dit weinig welvarende gebied en de onmiddellijke omgeving daarvan voldoende op.

Vianen bezat een drietal steenovens, zodat aldaar een grote schare arbeiders tegen de winter gedaan kreeg. Lexmond telde vele grondwerkers, die des zomers op de buitenwerken hun brood verdienden. En ook zij kwamen in, het najaar werkeloos naar huis. De griendteelt in de Vijfheerenlanden en in Utrecht is dan ook een ware uitkomst voor bedoelde streek geweest. Bij open weer konden immers diegenen, die anders in dit jaargetijde op de liefdadigheid van de gemeenschap waren aangewezen, de aanleg van grienden gaan voorbereden door spitten of zinken van de grond. Anderen traden als hakker op. Geleidelijk aan werden allen, die in of nabij de polders woonden, bij de griendcultuur betrokken.

Zij, die te midden van de grienden leefden, vonden des voorjaars in het houtschillen, in de zomer in het wieden en des winters in het teenstikken of teensnijden een bestaan. Molenaars, die de gemalen bedienden, waren in de winter uitvaarder, schilden in het voorjaar hun stal hout nabij het kanaal en gingen vervolgens gras maaien of de griend in. Zolang de eigenaar zijn hooiland jaarlijks verpachtte, bood ook dit de arbeider althans in de nazomer werk: sloten en greppels dienden te worden opgehaald. Het betekende een toevluchtsoord wanneer bij slecht weer niet in de grienden kon verblijven. Hoe uiterst karig het loon en hoe weinig aantrekkelijk het onderhoud der grienden ook was, zonder enige verzorging van de griendwerker door de werkgever, de grienden verschaften het hele jaar werk in tegenstelling met het veehoudersbedrijf en men was bovendien zijn eigen baas in dit aangenomen werk. In elk geval heeft deze vorm van landbouw een ruime werkgelegenheid geschapen. Zij is gekenmerkt door het feit, dat de oogstwerkzaamheden juist in de wintermaanden vallen.

In strenge of regenrijke winters werd in deze streek weliswaar bittere armoede geleden, zonder de griendteelt zou de ellende ongetwijfeld groter zijn geweest. Slechts in enkele gevallen, dat de arbeider gedurende lange tijd als gevolg van de ongunstige weersgesteldheid tot werkeloosheid was gedoemd, werd hem een voorschot verstrekt.

Al haar verdiensten ten spijt heeft de griendcultuur en grond en griendwerker toch in een weinig welvarende toestand achtergelaten en dit feit heeft niet verzuimd zijn stempel op de Vijfheerenlanden te drukken.

Hoepel- en mandenmakerijen

Op beter toegankelijke punten dan de polders zelf boden, namelijk aan de rand van de Vijfheerenlanden, geraakten hoepel- en mandenmakersbedrijven tot bloei. Plaatsen als Vianen, Ameide en Meerkerk, aan vaarwater gelegen, alsmede Schoonrewoerd en Lexmond kunnen in dit verband worden genoemd, Ameide telde niet alleen hoepel-, doch ook mandenmakerijen.

In Lexmond werd slechts het mandenmakersvak beoefend.

Vianen

Het voorbeeld van de Heer Cambier, die omstreeks 1830 in Vianen al een hoepelmakerij stichtte, werd door andere gegoede burgers gevolgd en in 1870 trok het stadje reeds veel profijt van de grote vraag naar hoepels als gevolg van de Frans-Duitse oorlog. Zijn grootste bloei beleefde het hoepelmakersbedrijf echter in de jaren tussen 1902 en 1920. In die dagen had men aldaar een zevental hoepelmakerspatroons, die in hun werkplaatsen aan ruim honderd arbeiders werk gaven. Het waren de Heren Jochems, Bennik, van Straaten, van Geffen, Kooiman en van Wijngaarden. Van omstreeks 1906 tot 1918 beleefde men een werkelijk goede tijd. De hoepelmaker had het gehele jaar werk en verdiende een goed loon.

Grauwe en witte hoepen

Aanvankelijk bestond uitsluitend vraag naar grauwe, dus ongeschilde hoepels voor pakvaten, van November tot Mei uit groen hout vervaardigd, na omstreeks 1880 echter ook naar witte hoepels voor boter- en margarinevaten, zodat in deze streek de hoepelmakerij zomer en winter werk gingen bieden. Aan de dijk, d.w.z. in Hardinxveld, Giessendam en Sliedrecht, waar slechts grauw hoephout uit de Biesbosch werd aangevoerd, verkeerde men in dit opzicht in minder gunstige omstandigheden en dit was de reden, dat men uit laatstgenoemde plaatsen zich in Vianen op de hoogte kwam stellen van het maken van witte hoepen, teneinde zich thuis eveneens hierop te gaan toelagen. Nadien bestond ook van die zijde belangstelling voor het schilbare hoephout van de Lek vandaan. Er kwamen zelfs wel hoepelmakers van de dijk, de Kruyk, Beardman, Lagerwaard e.a. in Vianen wonen.

Heel veel werkte men voor het buitenland, wat de grauwe hoepels betreft in het bijzonder voor België, Duitsland en Engeland, en voor Denemarken, wat de witte aangaat. Het waren vooral de firma Jan de Jong uit Sliedrecht en de firma van Kekem en Heusdens te Rotterdam, die daartoe de hoepels opkochten. Aangezien aan het grauwe hout minder hoge eisen werden gesteld dan aan het witte, kon vrijwel al wat de griend aan zwaar

De loswal in Ameide.

bout opleverde in de hoepelmakerij worden gebruikt.

Het artikel bonenstaken, uit minder gaaf hout gehakt, kende men in die dagen dan ook nog niet! Het mooie hout, dat te lang voor de witte hoepels was, ging tezamen met wat heel kort hout als stoelenhout weg. Paaltjes, uit het zware elzenhout gehakt, werden als 'blauwstokers' in de pannenfabriek afgezet. Het afval, tot rijshout gebundeld, vond zijn weg naar de waterwerken en korte toppen werden wel aan de bakkers verkocht, die overigens veelal spanen uit de hoepelmakerij gebruikten. De lichtste toppen vervoederde men zelfs wel op de boerderij.

Ameide

Ook in Ameide vertoonde de hoepelmakerij een gunstige ontwikkeling, doch zij bleef aldaar van veel bescheidener omvang dan te Vianen. De opkomst van de mandenmakerij dagtekent er uit later tijd en zij is te danken aan de aanraking met Engeland door de levering van teenhout, biezen e.d. Deze leidde n.l. tot bestelling van die zijde van gistmanden en op de vervaardiging van dit lichte type van mand heeft men zich omstreeks 1895 te Ameide geworpen in opdracht van de reeds genoemde hoepelexporteurs. Ook de aanmaak van ander ruw, licht mandewerk is men ter hand gaan nemen, zodat Ameide de plaats bij uitnemendheid is geworden voor de vervaardiging van allerlei soorten van pakmanden, waaronder gist-, groente- en vismanden een grote plaats innamen. Vond in Vianen menigeen middellijk of onmiddellijk zijn bestaan in het griendbedrijf, Ameide bestond er vrijwel geheel van.

Lexmond

Hoewel de aanmaak van bovenbedoelde manden in handen van slechts enkele ondernemers was, die een goede prijs hadden kunnen handhaven, werd er een felle concurrentiestrijd gevoerd ten koste van het loon van den mandenmaker. De enige mandenmakerij, die Lexmond bezat, sloot wijselijk haar deuren en men legde zich daar geheel toe op het schillen van en de handel in teenhout. Grote hoeveelheden stikteen uit de Vijfheerenlanden vonden nu hun weg naar Huizen, waar verscheidene visrokerijen bokking- en botmanden maakten, en deze afzet behield haar betekenis tot de afsluiting van de Zuiderzee.

Meerkerk

Pas tijdens de grootste bloei van het hoepelmakersbedrijf is men te Meerkerk daarmee begonnen, waartoe hoepelmakers uit Schoonrewoerd zich aldaar vestigden. Het plaatsje telde naderhand verscheidene houthandelaren.

Schoonrewoerd

Schoonrewoerd profiteerde van een gunstige ligging t.o.v. de Vijfheerenlanden, de Beesdse polder en het Kuitenburgerse veld, een drietal griendstreken bij uitnemendheid, en ook hier kwam het hoepelmaken in bescheiden mate in zwang. Aanvankelijk sneed men grauwe, later in navolging van Vianen ook witte hoepen. De omvang van het hoep- en mandenmakersbedrijf is als gevolg van het in onbruik geraken van de grauwe hoepel en de afgenomen vraag naar manden verminderd, doch men treft deze bedrijven nog altijd in dezelfde plaatsen aan.

Handel in griendhout

Op het gebied van de verwerking van griendhout was aanvankelijk slechts van een betrekkelijk gering aantal grotere zaken sprake.

Mede doordat verschillende meesterknechts en arbeiders, vaak door de omstandigheden daartoe gedwongen, voor zichzelf begonnen, breidde dit aantal zich geleidelijk aan uit. Hetzelfde beeld toonde de handel.

Hierin traden voorheen slechts enkelen op. In Ameide waren het de firma Van Kekem en Heusdens, in teen en hout, en de heer Swets, in hout handelende. In Lexmond was het de heer Boogaard, die vooral in teenhout deed. Bij de firma Burggraaf in Schoonrewoerd ging de handel in stoelenhout met de opkomst van de stoelenmakerij in Noordwolde een grote rol spelen en hetzelfde gold in nog sterkere mate voor Jutfaas, waar handelaar van Zelst zelfs de naam van stokkenkoning verwierf. Het aantal handelaren is sedertdien toegenomen en men vindt ze thans ook op andere plaatsen in de Vijfheerenlanden.

Zij, die zich alleen op het terrein van de handel bewogen en niet op dat van de verwerking van hout en teen, vonden na het schillen van teenhout en stokken gelegenheid kersen en vervolgens peren en appels te 'pachten' om daarna weer teen te kopen, alsmede hout op struik.

De verwerking van en de handel in het griendhout van de Vijfheerenlanden, hebben in de naaste omgeving daarvan velen werk gegeven en een zekere welvaart gebracht. Niettemin waren de ambachten van het hoepel- en mandenmaken gekenmerkt door een uiterst gering stukloon met als gevolg: lange werkdagen en haastig

Griendwerkers in de omgeving van Ameide.

werken. Niet alleen de griendwerker is zijn werk ontvlucht, ook de arbeider uit de werkplaatsen heeft om genoemde redenen een goed heenkomen gezocht, zodra de gelegenheid daartoe zich voordeed.

Invloed van beide oorlogen

De eerste wereldoorlog is van grote betekenis voor de gang van zaken in het hoepelmakersbedrijf geweest. Deze leidde n.l. een tijdperk in, waarin de grauwe hoepels in betrekkelijk korte tijd in onbruik geraakten. De tweede wereldoorlog maakte juist een einde aan het bloeiende mandenmakersbedrijf, dat enorme hoeveelheden zware, witte teen tot fruitmanden voor Engeland verwerkte. De afzet van ander 'Engels werk' is de afgelopen jaren slechts gering geweest. De vraag naar witte hoepels voor botervaten en kleine haringvaatjes daarentegen bleef na de oorlog gehandhaafd en de uitvoer van eerstgenoemde naar Scandinavië overtreft die van de laatste jaren voor de oorlog verre. Ook in het binnenland is dit artikel de afgelopen jaren in stijgende hoeveelheden gebruikt en in een enigszins ruime behoefte van Nederland en Denemarken kan helaas niet meer gelijktijdig worden voorzien. De voortbrenging van schilbaar hoephout is daarvoor te gering geworden!

Wijziging na de 1ste wereldoorlog

Zoals reeds opgemerkt, werden na de eerste wereldoorlog weinig hakgrienden meer aangelegd. De bloei van de teelt van hoephout en de daarmee samenhangende bedrijven had zijn hoogtepunt bereikt en de betekenis van een en ander ging allengs dalen. Op menig gebied toch ging men grauwe hoepen door ijzeren banden vervangen, of zelfs geheel andere wijzen van verpakking toepassen. Een sprekend voorbeeld vormt het houten cementvat, waarvoor een papieren zak in de plaats is gekomen. De Nederlandse witte hoepel ging meer de mededinging van andere herkomsten ondervinden en de lonen en lasten stegen, zodat vooral voor de grotere hoepelmakersbedrijven, zoals o.a. Vianen die kende, moeilijke jaren aanbraken. Ze zijn in de loop der jaren dan ook gesloten. Verscheidene oudere arbeiders en meesterknechts zijn voor zichzelf begonnen en dit werd begunstigd door de omstandigheid, dat de stichting van een hoepelmakerswerkplaats al weinig kostbaar was en het in November op struik, gekochte hout pas met Augustus betaald behoefde te worden. Jonge mensen hebben in die jaren griend en werkplaats de rug toegekeerd. In het bezit van een fiets gekomen, kregen zij gelegenheid om verder van huis hun brood te gaan verdienen. Naarmate de grond meer waarde als grasland kreeg en de lonen en maatschappelijke lasten stegen, werd het

bezit van grienden, dank zij welke men zozeer profijt had kunnen trekken van de uiterst geringe lonen, minder aantrekkelijk. De slechte jaren, die na 1932 volgden, hebben er toe meegewerkt, dat tal van toen reeds oude grienden werden opgeruimd en dit niet alleen in de Vijfheerenlanden, doch overal. In de Vijfheerenlanden werden ze veelal weer in grasland omgezet en slechts hier en daar legde men een nieuwe hak- of snijgriend aan ter vervanging van de oude.

Afzet voortbrengselen griendteelt

Niet alleen de witte hoepels hebben hun afzetgebied in Scandinavië en het binnenland behouden, ook de bonenstaken vonden tot dusverre hun bestemming evenals het stoelenhout, dat gedeeltelijk naar Engeland en België gaat. De stikteen vindt geregeld haar weg naar de mandenmakerijen hier te lande en in Duitsland. Van rijshout - in de Vijfheerenlanden veelal tot 'toppen' gebonden - bestaat al evenmin een overschot en de behoefte aan dit afvalproduct zal in de naaste toekomst zelfs toenemen.

Binnen- en buitendijkse hakgrienden

De grienden van de Vijfheerenlanden leveren dank zij een gunstige keuze van wilgensoorten en standplaats in het algemeen een uitstekende kwaliteit schilbaar hoephout en hebben op grond van het bovenstaande hun betekenis dan ook geheel behouden in tegenstelling tot de buitendijkse hakgrienden, die tengevolge van een beplanting met andere, daar thuis horende soorten van griendhout weinig geschikt zijn voor de winning van schilbare hoepstokken. Sedert het in onbruik raken van de grauwe tonnenband, het voornaamste voortbrengsel daaruit, moet men het in die teelt n.l. geheel hebben van de verkoop van stelen, bonenstaken, palen, latten en rijshout, als gevolg waarvan geen lonend beheer meer mogelijk is.

Betekenis Griendteelt

De griendteelt in de Vijfheerenlanden verdient om verschillende redenen bijzondere aandacht.

- Zij voorziet in een behoefte, die van binnenlandse zijde aan de artikelen, hierboven genoemd, bestaat.
- Het griendhout en de daaruit vervaardigde voortbrengselen zijn in het buitenland gewild en zodoende vormt een en ander een bron van inkomsten aan buitenlandse betaalmiddelen.
- Ze schept een betrekkelijk ruime werkgelegenheid. Voorzover het de teelt zelve betreft, is dat vooral in het winterseizoen het geval.

Rijshout dient afval te blijven

Het rijshout, dat de grienden opleveren, is wel is waar niet anders dan afval, doch niettemin een onontbeerlijk artikel in de Nederlandse samenleving, zodat reeds om die reden de hakgrienden in stand zullen moeten worden gehouden. Zolang het hoofdvoortbrengsel, het hoephout, zijn waarde behoudt, kan het afval de gemeenschap goedkoop ter beschikking worden gesteld. Zou het griendhout vrijwel uitsluitend terwille van het tophout moeten worden geteeld, dan zullen de kosten van het rijshout belangrijk stijgen. In de teelt van hakhout buiten de dijken is deze toestand feitelijk reeds ingetreden en een lonend beheer zou hierbij dan ook slechts mogelijk zijn bij een veel hogere prijs van de rijsbossen. Het streven dient er dus op gericht te zijn het afzetgebied voor hoepels e.a. te behouden en daartoe kan bijdragen het opheffen van de grote schaarste aan hoephout, als gevolg waarvan men zelfs niet heeft weten te voldoen aan zijn verplichtingen jegens het buitenland. Een verhoging van de opbrengst aan schilbaar hout leidt tevens tot de voortbrenging van een grotere hoeveelheid rijshout. Behoud van de met griendhout beteelde oppervlakte in de Vijfheerenlanden en verbetering van de toestand, waarin de grienden thans verkeren, zal het wellicht mogelijk maken, dat op andere plaatsen, door een betere aard van de bodem en gunstiger omstandigheden gekenmerkt, grienden in gras- of bouwland kunnen worden omgezet, zonder dat dit gevaar oplevert voor een voldoende voorziening met rijshout, waaromtrent thans bij de Rijkswaterstaat enige ongerustheid heerst.

Een beeld van de ontwikkeling van de uitvoer van griendhout en daaruit verkregen artikelen in de na-oorlogse jaren geven onderstaande cijfers, ontleend aan gegevens van het bedrijfschap voor griend en riet.

Waarde van de uitvoer in guldens in:

Artikel	1945/1946	1947	1948	1949	1950
Geschilde teen	118.000	279.700	185.400	417.500	627.900
Ongeschilde teen	28.650	72.200	146.900	169.600	240.300
Geschilde stokken	72.800	67.300	166.100	130.100	96.400

Ongeschilde stokken	6.000	16.900	9.100	4.800	150
Witte hoepels	818.200	526.800	621.500	741.450	612.800
Grauwe hoepels	99.000	152.500	229.700	148.750	187.400
Mandenwerk	213.800	510.400	399.000	414.200	491.600
Wilgenstelen	-	-	76.600	156.100	200.900
Diversen	-	13.300	18.300	11.850	12.300
Totaal	1.356.450	1.639.100	1.852.600	2.194.350	2.469.750

Werkgelegenheid griendbedrijf

Teneinde enig inzicht te verkrijgen in de werkgelegenheid die teelt en verwerking van griendhout scheppen, is de totale waarde van de eindproducten, voorzover hier te lande verkregen, berekend. Tevens werd het bedrag aan loon, voor werkzaamheden in het veld en in de werkplaats uitbetaald, vastgesteld en gedeeld door het gemiddelde weekloon, waaruit het aantal manweken volgt. Aan de hand van gegevens van de Dienst van de Zuiderzeewerken en van een van degenen, die in opdracht van deze dienst de grienden opnam, is de totale opbrengst van de verschillende onderdelen van de oogst berekend.

Opbrengst in bossen per ha van:

Artikel	Goede grienden	Matige grienden	Slechte grienden
Stikteen	175	125	75
Stoelenhout	200	-	-
Bonenstaken	200	200	50
Halfvaats	400	250	150
Karreband	200	125	125
Kitteband	100	125	75
Toppen	1.100	700	400

In het onderstaande is aangenomen, dat in de Vijfheerenlanden op dit ogenblik is overgebleven 450 ha hakgriend, waarvan telken jare een derde gedeelte of 150 ha gestikt en een even groot gedeelte geoogst wordt. Van deze 150 ha bestaat 28% of 42 ha uit goede, 54% of 81 ha uit matige en 18% of 27 ha uit slechte griend.

Opbrengst in bossen per jaar van het gehele gebied van de Vijfheerenlanden.

Artikel	42 ha goede griend	81 ha matige griend	27 ha slechte griend	Totaal
Stikteen	7.350	10.125	2.025	19.500
Stoelenhout	8.400	-	-	8.400
Bonenstaken	8.400	16.200	1.350	25.950
Halfvaats	16.800	20.250	4.050	41.100
Karreband	8.400	10.125	3.375	21.900
Kitteband	4.200	10.125	2.025	16.350
Toppen	46.200	56.700	10.800	113.700

Van de droge, d.w.z. ongeschilde, gedroogde teen, die ons land jaarlijks oplevert, zal een derde gedeelte zonder verdere bewerking het land verlaten. Het overblijvende wordt hier te lande tot flessen-, aardappel-, groenten-, bollen en vismanden verwerkt. Met de stikteen van de Vijfheerenlanden zou hetzelfde kunnen geschieden.

In het onderhavige gebied wordt de stikteen in bossen van 86 cm gebonden en deze wegen in groene toestand aldaar ruim 20 kg, zodat per bos 10 kg droge teen overblijft. De oogst van 19.500 bossen weegt droog dus 195 ton. Hiervan is voor de uitvoer bestemd 65 ton en deze brengt, aan de grens geleverd, de exporteur f.170.- per ton, of in totaal f.11.050 op.

De overige 130 ton wordt alhier tot manden verwerkt. De prijs van de gemiddelde pakmand, de anderhalf muds bollenmand, die 5 kg weegt, bedraagt f. 3,90, niet gerekend de vracht.

In de vorm van genoemde mand heeft 130 ton droge teen dus een waarde van f.101.400 gekregen. Bij de huidige prijs van de grondstof, n.l. 20 cts per kg, en het thans geldende loon bedraagt dit laatste voor de mand in kwestie 165 % van de waarde van de grondstof.

De waarde van 130 ton teen is f. 26.000 en het uigekeerde loon is dientengevolge f. 42.900.

Welk gedeelte van het voortgebrachte stoelenhout in het land zelf wordt verwerkt, is niet bekend. Het is geen eindproduct en wordt met teenhout of rotan bij de vervaardiging van meubelen gebezigd. Met het oog op een en ander is slechts rekening gehouden met de waarde ervan in de handel. Bij een prijs van f.2,50 per bos vertegenwoordigt de jaarlijkse oogst aan stoelenhout van de Vijfheerenlanden een waarde van f.21.000. Bonenstaken gelden thans een 70 cts per bos, zodat de opbrengst van de Vijfheerenlanden hieraan een waarde van f.18.165 heeft. Dreigt een teveel aan dit artikel te ontstaan, dan wordt het in het witte hout en de toppen gehakt.

De 5½- en 6-voets stokken, onderscheidenlijk ook halfvaats of haringband en karreband genoemd, worden, na geschild te zijn, gekloofd, gesneden en gebogen, waarbij men bossen hoepels van 25 stuks elk verkrijgt. Ze worden per 40 bos, dus per 1000-tal verkocht. Geschild kithout, 4-4½ voets stokjes, gaat gekloofd en gesneden als hoepellatjes, ook weer per duizendtal verhandeld, naar Maassluis en Vlaardingen.

Welke hoeveelheden hoepels jaarlijks uitgevoerd worden, is uit den aard der zaak wel bekend. Omtrent de omvang van het gebruik in het binnenland zijn echter geen gegevens beschikbaar. Er is rekening gehouden met een prijs, die bij afzet in het binnenland, afgehaald van de hoepelmakerij, geldt. Deze is vanzelfsprekend lager dan die, welke het grootste gedeelte opbrengt, n.l. bij levering aan de Nederlandse grens met bestemming Denemarken.

Overzicht van de waarde der voortgebrachte hoepels en hoepellatten.

Artikel	Halfvaats in bossen van 39 stuks	Karreband in bossen van 52 stuks	Kitteband in bossen van 104 stuks	Totaal
Aantal bossen hoepels uit één bos hout verkregen	3	4	8	
Opbrengst Vijfheerenlanden aan duizendtallen hoepels	3.082	2.190	3.270	
Waarde in guldens 1000-tal	52	48	21,50	
Hoepels bij afzet in binnenland				
Totale waarde in guldens opbrengst Vijfheerenlanden aan hoepels	160.264	105.120	70.305	335.689
Maakloon in guldens per 40 bos	15.23	13.60	5.75	
Maakloon in guldens totaal.	46.939	29.784	18.802	95.525

Het tophout, met één band gebundeld tot toppen, waaruit 2½ bos rijshout kan worden verkregen, brengt in het schip geleverd 30 cts per bos op, zodat de totale waarde hiervan f. 34.110 bedraagt.

Overzicht waarde voortbrengselen.

Artikel	Waarde in guldens
Stikteen	11.050
Manden	101.400
Stoelenhout	21.000
Bonenstaken	18.165
Hoepels	335.689
Toppen	34.110
Totaal Vijfheerenlanden per jaar.	521.414

Per jaar en per ha leveren de grienden van de Vijfheerenlanden een waarde van f.1159 op.

Overzicht uitgekeerd loon.

Handeling	Loon in centen per eenheid	Aantal eenheden	Loon in gulden totaal	Aantal manweken winter	Aantal manweken zomer	Aantal manweken gehele jaar
Stikken	55	19.500	10.725	238,3		
Drogen stikteen	5	19.500	975	10,8	10,8	
Vlechten	33	130.000	42.900			858
Hakken	25-30	113.700	28.965	643,6		
Toppen maken	5	113.700	5.685	126,3		
Uitvaren van stikteen	3	19.500	585	13,1		
Hout	4	113.700	4.548	101,1		
Toppen	2	113.700	2.274	50,5		
Schillen	25	87.750	21.937		487,5	
Hoepelmaken			95.525			2122,8
Onderhoud griendwieden			27.000	200	400	
Ophalen sloten en greppels baggeren			7.500	55	110	
Stiksteken			6.000	45	90	
Totaal			254.619	1483,7	1098,3	1980,8

Het weekloon van griendwerkers, hakkers, uitvaarders en hoepelmakers bedraagt een f.45.- per week; dat van mandenmakers ongeveer f.50,-. Het werk in de mandenmakerij is helaas seizoenarbeid geworden. Dit verklaart het betrekkelijk hoge loon van hen, die met het oog op grote bestellingen tijdelijk aan industrieën moeten worden onttrokken. De wisselvalligheid in de gang van taken in dit bedrijf is een van de redenen, dat jonge mensen zich niet tot dit vak aangetrokken voelen.

Mandenmaken min of meer seizoenwerk geworden

Als voorheen de drukte van de aanmaak van koolmanden, gevolgd door die van slamanden, over was, ging men vismanden in voorraad maken. Daarna kon men zich dan hier en daar wel veroorloven kersen te pachten om met een gedeelte van het personeel kersen te gaan plukken, waarmee wat extra kon worden verdiend. Het aanleggen van voorraden durft men niet meer aan, Zowel de vraag naar manden als de prijs van de grondstof is te zeer aan schommelingen onderhevig.

Onder winter moet hier worden verstaan het tijdvak van half November tot April. De zomerwerkzaamheden vallen in de periode van Mei tot Oktober.

Het inkomen van de griendeigenaar, belastingen en lasten, toezicht op de grienden, maatschappelijke lasten, onkosten publieke verkoping van hout en teen, kosten van vervoer, ondernemerswinst en andere hier niet vermelde lonen vormen het verschil tussen het bedrag van de waarde der voortbrengselen en het hiervoor becijferde loon.

Het onderhoud van de grienden laat veel te wensen over. Er zijn dan ook bescheiden bedragen hiervoor vermeld, betrekking hebbende op de allernodigste werkzaamheden.

Samenvattend kan het volgende worden opgemerkt omtrent de werkgelegenheid, die de grienden in de Vijfheerenlanden biedt.

Aantal manweken werk

In de verwerking van het hoephout tot hoepels vinden 41 mensen het gehele jaar werk. Bij een gelijkmatige verdeling van de vraag naar manden over het jaar hebben 17 mandenmakers geregeld bezigheid in het vlechten van de stikteen, voor zover deze niet wordt uitgevoerd. Gedurende de winter bieden de grienden in hun huidige toestand 74 mensen werk.

Ze hakken, stikken, varen uit, leggen de stikteen op klampen te drogen, verzorgen sloten en greppels en steken stek.

Bij het schillen van het hout zijn van begin Mei tot half Juni een 81-tal arbeiders betrokken. Zij gaan vervolgens naar de boer of de griend in.

In het 'wieden' van de grienden met pikzeis en/of oord, vinden van half Juni tot Oktober 40 griendwerkers een taak. Ze gaan daarna nog even de boomgaard in en keren half November terug, nu om te stikken en te hakken.

Griendteelt zou meer werk kunnen verschaffen

Bij een richtig onderhoud der grienden zou de opbrengst belangrijk hoger zijn.. Door verbetering van de toestand, waarin de grienden verkeren, zou niet slechts de behoefte aan griendwerkers, doch ook aan hakkers en hoepelmakers stijgen.

De toestand, waarin de grienden in de laatste jaren zijn komen te verkeren, is verre van bevredigend. Verschillende oorzaken kunnen daarvan worden genoemd.

Oorzaak slechte toestand grienden

Het Kathout, de voornaamste soort in de meeste hakgrienden, is verscheidene jaren achtereen door het Wilgenhaantje geteisterd geweest, hetgeen het opbrengstvermogen van de veelal toch reeds oude grienden ernstig benadeeld heeft. Ook de Wilgensnuittor heeft veel kwaad gesticht. De droge zomers zijn geenszins bevorderlijk geweest aan het aanslaan van de inboetelingen, die niet alleen van haantjes, doch ook van muizen te lijden hebben gehad. De overvloedige regenval in 1950 heeft slechts een gedeeltelijk herstel van de geleden schade kunnen bewerkstelligen. Een andere omstandigheid van grote betekenis is het nijpende gebrek aan griendwerkers, hetgeen zijn verklaring vindt in de geringe aantrekkelijkheid van het onderhoudswerk en het feit, dat enige scholing vereist is, alvorens men in dit aangenomen werk een redelijk loon kan verdienen. Velen van hen, die temidden van de grienden wonen, hebben immers een goed heenkomen gezocht op fabrieken, in het fruitbedrijf, op de boerderij of doen dienst als wegwerker, chauffeur e.d.

Onvoldoende prikkel tot verbetering

Helaas ontbreekt in vele gevallen bij de eigenaar de prikkel om verbetering in de toestand van het griendbezit aan te brengen, waartoe de sterk gestegen prijzen van het hout zeker aanleiding zouden geven. Ook daarvan zijn oorzaken aan te wijzen.

De griendteelt vormt geen middel van bestaan. Men heeft de grienden vaak in de eerste plaats voor de jacht en betreedt z e een enkele maal slechts voor dat doel.

Van ouds heeft men gestreefd naar beperking van de uitgaven, ook al zouden deze tot hogere winsten leiden.

Griendteelt door hoge lonen en lasten zeer getroffen

Niet ontkend moet worden, dat de griendteelt, gekenmerkt door het feit, dat alles met de hand geschiedt, als gevolg van de zo zeer gestegen lonen en maatschappelijke lasten in een hoogst onvoordelige positie is geraakt. Waar in oude grienden tegenover geringe opbrengsten juist hoge kosten van onderhoud staan, leveren tal van waarden nog slechts een klein pachtje op. Ze zijn geenszins meer het voordelige bezit van voorheen! Niet zelden zal gehechtheid aan het eigendom de eigenaar er echter van weerhouden de griend te verkopen of te verhuren. Is zulks niet het geval, dan gaat menige griend in deze jaren in boerenhanden over.

Tal van verbeteringen zijn mogelijk

Het enige lichtpunt wat de grienden betreft is dit, dat op dit terrein heel veel te verbeteren valt in het algemeen belang.

Men denke aan:

- a. bemesting,
- b. bestrijding van ongedierte,
- c. beter onderhoud, bestaande in het keren van onkruid, het schonen van sloten en greppels en het gebruik van teenhout in plaats van driejarig stek voor het inboeten,
- d. vernieuwing van grienden, gebruik makende van goede rassen van griendhout,
- e. aanleg van grienden op de daarvoor meest geschikte plaatsen en
- f. toepassing van machines in de teelt en bij de verwerking van het hout. Door onderzoek en voorlichting alleen zal een en ander niet kunnen worden bereikt. De wegen aan te geven, waarlang dit wel zal kunnen geschieden, is de taak van de 'commissie ter bestudering van het vraagstuk der griendcultuur' op 16 januari 1951 door de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening ingesteld.

Griendperceel.

Manden op gevelstenen

Herman Beckmann

In de gouden eeuw hadden de huizen geen huisnummers, maar werd er in de voorgevel een veelal gekleurde, gebeeldhouwde stenen plaat ingemetseld, die vaak verwees naar het beroep van de bewoner van het pand. Ik ben op zoek gegaan naar gevelstenen waar manden op voorkomen.

De Vereniging Vrienden van Amsterdamse Gevelstenen schrijft over deze steen: Op de hoek van het Turfdragsterpad en de Binnengasthuisstraat is een gevelsteen ingemetseld, waarop een staande vrouw is voorgesteld die bezig is met het vullen van een grote mand. De tekst op de onderrand DE TURFVULSTER maakt duidelijk waar ze mee bezig is. De voorstelling op de gevelsteen is uniek, in die zin dat het een van de weinige afbeeldingen is van een 17de eeuwse vrouwelijk beroep.

Het Turfdragersgilde was opgericht in 1619 maar al uit 1465 is een keur bekend op het meten van de turf en worden turfvulsters genoemd. Tot 1678 werd de turf met manden gemeten, daarna met tonnen. De turfmanden waren gemaakt volgens een ijzeren maat, die op de kamer van het gilde bewaard werd. Er waren vier functies in het Turfdragers-gilde: turfdragers, turfheffers, turfvulsters en turfraapsters. De raapsters werkten in het schip waarmee de turf aangevoerd was, zij vulden kleine manden die door de schippersknecht in tonnen overgestort werden. De knechts droegen ook de volle tonnen aan wal. Aan de wal zorgden de turfheffers ervoor dat de inhoud van de tonnen over de manden verdeeld werd welke door de turfvulsters geschud en op inhoud gecontroleerd werden. De heffers tenslotte tilden de volle manden

op de schouders van de turfdragers die ze uiteindelijk ter markt brachten.

In de voorgevel van het huis in de Tichelstraat 53 in Amsterdam is een gevelsteen ingemetseld met het onderschrift:

'Die Blickmant.' Hier woonde in 1664 een wasvrouw, die de kost verdiende

door linnen weefsels te bleken. Deze linnen weefsels hadden van zich zelf een gelige tint. Ook bij het spinnen en weven werden ze en vuil en vet. Nu was het bleken een ingewikkelder en uitvoeriger bewerking dan de naam doet vermoeden. Het gehele 17de eeuwse bleekproces van het binnengekomen materiaal verliep in 't kort als volgt: merken, sorteren, wegen, logen, spoelen, wringen, besproeien, melken, zuren, spoelen, wringen, blauwen, drogen, wegen, verpakken en verzenden. In 1614 waren de lakenramen en aanverwante bedrijven, waaronder enige blekerijen, verplaatst naar buiten de stad.

Opvallend aan het gevelsteen-tje, en uniek voor Amsterdam, zijn de knoppen in de afgeronde bovenhoeken, een reminiscentie aan de grote spijkers waarmee een houten uithangbord aan de luifel bevestigd of aan de gevel gehangen werd.

In Leiden is een vergelijkbare gevelsteen ingemetseld in de voorgevel van een pand aan de Hogewoerd 44.

In de bekende uitdrukking 'Zonder blikken of blozen' staat het woord blikken voor verbleken, bleek worden.

kuip gedrukt waardoor de vloeistof, de wort genaamd, door de nauwe spleten in de mand liep, hierop werd de mand dan leeggeschopt of leeggepompt.

Deze rieten manden werden tot ongeveer 1950

door brouwers gebruikt.

De gaffel, een roerstok, was een belangrijk stuk gereedschap bij het maken van bier.

Het werd gebruikt om het beslag van moutmeel en warmwater in de brouwkuip te roeren. Samen met de stuikmand is het een van de bekendste symbolen van de oude brouwersgilden.

Op de gevel van het huis aan de Kattenburgergracht 9 in Amsterdam staat een mand vol spijkers.

De hieronderstaande gevelsteen is ingemetseld in een van de muren van het Gemeentemuseum in Den Haag en staat te boek als 'De mandenmaker.' Volgens mij is het een persoon die een bijenkorf maakt.

Hoogstwaarschijnlijk heeft hier een smid die spijkers maakte gewoond.

Mogelijk is de steen op de volgende bladzijde geen gevelsteen, maar een sluitsteen die boven een poortje zat van een bierbrouwerij. De steen zit thans in de voorgevel van de Molenstraat 45 in Vlissingen. Afgebeeld een zogenaamde stuikmand met twee gekruiste gaffels.

Een stuikmand werd gebruikt om als een zeef het bier van het bezinksel te scheiden.

Hij werd met de opening naar boven in de brouw-

Jan de Wit van der Hoop (1884 – 1970), een bijzondere mandenmaker

Hans van den Heuvel

De op 10 september 1884 in Rotterdam geboren Jan de Wit van der Hoop was een van de laatste mandenmakers van Tienhoven. Tot in de tweede helft van de jaren zestig was hij in zijn goeddeels uit hout opgetrokken, buitendijks gelegen huis dag in dag uit druk aan de slag. De producten van de thuiswerker werden afgenomen door Dirk van der Leeden, die destijds aan het “Breeje Pad”, de tegenwoordige Kerkweg, in Tienhoven woonde.

Jan de Wit van der Hoop was een neef van mijn vader, Pleun van den Heuvel (1899 – 1961). Hun moeders, de in respectievelijk 1858 en 1866 te Jaarsveld geboren Johanna en Cornelia Maria de Groot, waren zusters. Hij kwam aan de Prinsengracht te Ameide vaak bij mijn ouders over de vloer.

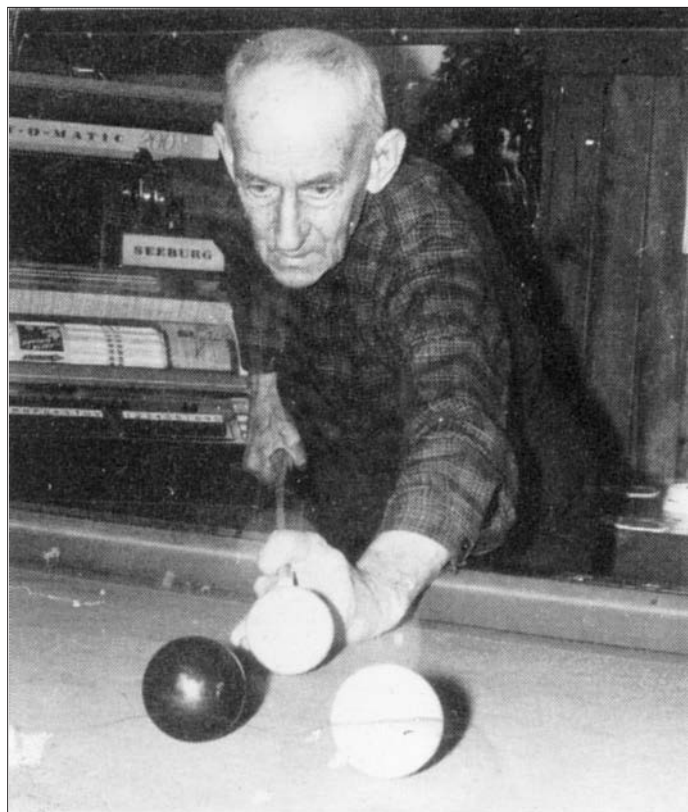
De relatie tussen “oom Jan de Wit”, zoals hij in de familiekring altijd werd genoemd, en mij werd geheel anders van aard, toen ik in de periode van eind 1961 tot begin 1965 bij hem inwoonde, eerst samen met mijn vrouw en later ook met onze beide kinderen. Het was een boeiende tijd, niet in de laatste plaats omdat het huis aan de Lekdijk (nr. 18) een ontmoetingsplaats was voor verscheidene kleurrijke figuren uit de lokale gemeenschap. De kern van het gezelschap bestond uit Rijk Kouwenhoven (“Heette ik maar Arm, dan was ik misschien rijk”), de vroegere boerendaggelder Louw Wierks en Jan van Straten, die steevast “Jan den Dubbele” werd genoemd om hem te onderscheiden van zijn naamgenoten, gemeentebode “Jan de Koeboek” en “Jan van Amersfoort”, ofwel “Het Heertje”. Vaste gespreksonderwerpen waren de zwaarte der

☞ Vaste gespreksonderwerpen waren de zwaarte der tijden, de heilzame werking van bepaalde kruidenmengsels, wonderbaarlijke natuurverschijnselen en de eerste beginselen der toverkunst.

tijden, de (veronderstelde) heilzame werking van bepaalde kruidenmengsels, wonderbaarlijke natuurverschijnselen en – alleen wanneer “Jan den Dubbele” aanwezig was – de eerste beginselen der toverkunst. Op hoogtijdagen (zoals verjaardagen) werd oude jenever genuttigd uit kopjes, waarin op “gewone dagen” thee werd geserveerd.

In de avonduren en in het weekeinde werkte mijn verre bloedverwant gewoonlijk niet. Met enige regelmaat ging hij dan naar café “Welgelegen” bij de Tienhovense kerk of naar het plaatselijk café in Langerak om er de biljartsport te beoefenen, waarin hij zeer bedreven was. De algemene ledenvergadering van de biljartclub “Lekzicht Langerak” benoemde hem “op grond van zijn bijzondere verdiensten” zelfs tot erelid.

De oude De Wit van der Hoop was een voorkomend man. Zo betrad hij nooit ongenood het gedeelte van het huis, waarin ik met mijn vrouw en kinderen woonde. Ook gaf hij gevraagd en ongevraagd adviezen, die nu eens betrekking hadden op het letterlijk buiten de deur houden van het hoge Lekwater en dan weer op het trotseren van de koude in de barre winter van 1962 – 1963. Onuitwisbaar zijn de herinneringen aan zijn activiteiten ten tijde van de Cubacrisis in 1962, die ertoe leidden dat met grote voortvarendheid een buffervoorraad aan rijst, slaolie, kaarsen, lucifers, “Sunlight”-zeep, oude jenever en “vieux” werd aangelegd, waarvan met name de zeep nog lang in voorraad was.

Het huis aan de Lekdijk (nr. 18).

Over zijn afkomst sprak Jan de Wit van der Hoop maar zelden en dan nog in algemene termen. Het was me bekend dat zijn ouders in 1890 met drie kinderen, van wie hij de oudste was, vanuit Rotterdam naar Den Haag waren getrokken, waar nog drie kinderen zouden worden geboren. Ook wist ik dat hij – zoals in die tijd wel vaker voorkwam – ter wille van zijn gezondheid al op jonge leeftijd was verhuisd van de stad naar het platteland, in dit geval Ameide. Hij werd daar opgenomen in het gezin van de ouders van een oom van moederszijde, van wie de vrouw Bartha Finningje (Fin) van den Heuvel – van Krimpen heette. Om die reden werd Jan de Wit van der Hoop in Ameide en Tienhoven ook wel “Jan van Finne” genoemd. Meer informatie over het geslacht De Wit van der Hoop was er niet.

Dit zo zijnde bleef de vraag naar de herkomst van dit geslacht me interesseren, temeer daar in Ameide en Tienhoven omstreeks het midden van de vorige eeuw naast de bewuste dubbele naam geen andere voorkwam dan die van de familie Pince van der Aa (in Ameide). Meer dan eens gaven anderen ook blijk van hun belangstelling. Daarom raakte ik in opperbeste stemming, toen ik eerder dit jaar in Vianen het pad kruiste van mijn plaatsgenote Anita Voorboom - Diepenhorst, die me vertelde dat haar moeder Engelina (Lien) Diepenhorst - de Wit van der Hoop uit Ameide, een oude kroniek bezit van het geslacht Van der Hoop, waarin ook aandacht wordt besteed aan de tak De Wit van der Hoop. Gelukkig bleek de jongste dochter van Jan de Wit van der Hoop meteen bereid het boekwerk te leen te geven.

Zo had ik in de afgelopen periode gelegenheid om me te verdiepen in de niet minder dan 325 pagina's tellende, schitterend uitgevoerde familiekroniek, waarvan de tekst van de titelpagina als volgt luidt :

*“Het geslacht VAN DER HOOP uit Scherpenzeel
te Arnhem, Amsterdam, Rotterdam, Groningen
en Elders*

door

W. Wijnaendts van Resandt

met vele afbeeldingen, kwartierstaten,

*en mededelingen over andere families Van der
Hoop*

1926

NIET IN DEN HANDEL”

Met de tekst van de kroniek kunnen - zelfs in samengevatte vorm - enkele edities van dit Nieuwsblad worden gevuld. Dat zou echter te ver voeren. Daarom heb ik de informatieverstrekking - na een be-

knopte inleiding - toegesneden op de laatste generaties De Wit van der Hoop.

De oudste generaties

De familienaam “Van der Hoop”, later in de zeventiende eeuw ook wel geschreven als “Van der Hoep” of “Van Hoop”, kwam in 1671 voor het eerst in de annalen voor. De naam werd toen gebruikt door de omstreeks 1647 te Arnhem geboren oudste zoon van Bartholomeus Jansz (ca. 1615 - 1699) en Elsken Hermans Burgers, wiens voornaam Herman was. Zijn grootvader (Jan Corssen), overgrootvader (Corstiaan Jansz) en betovergrootvader (Jan Jansz) bedienden zich evenals zijn vader niet van een familienaam, maar van patroniemen (= achternamen, afgeleid van de naam van de vader, zoals “Corneliszoon”, “Hendrikszoon” en “Janszoon”), wat het zoeken in oude archieven niet vergemakkelijkt.

Mede daardoor is omtrent de stamvader van het geslacht Van der Hoop, Jan Jansz, en diens zoon, Corstiaan Jansz, niet meer bekend dan dat ze uit de gemeente Scherpenzeel afkomstig en Doopsgezind waren. Aangaande Jan Corssen kon met veel moeite worden achterhaald dat hij omstreeks 1580 werd geboren, in 1655 of 1656 is overleden, gehuwd was met Wilhelmina van Westrenen en in Veenendaal woonde. Van zijn zoon Bartholomeus staat vast, dat hij een “eerzaam winkelier en gildebroeder van het Kramersgilde” te Arnhem was en daar in november 1699 op de voor die tijd zeer hoge leeftijd van 85 jaar is overleden.

In genealogische kringen wordt ervan uitgegaan dat de familienaam Van der Hoop is ontleend aan de buurtschap “De Hoope(n)”, die “halverwege de Stichtse dorpen Renswoude en Woudenberg, doch het dichtst bij het Gelderse dorp Scherpenzeel ligt”. Vermeldenswaard is dat in dit gebied nog altijd een oude hofstee staat, die de naam “De Hoope” draagt.

De vijfde generatie

De eerder genoemde omstreeks 1647 geboren Herman van der Hoop trad tweemaal in het huwelijk, eerst met Catharina Sprongh (1648 - 1677) en ruim negen jaar na haar dood met Agatha Paerslaken (1648 - na 1694), een dochter van een Amsterdamse notaris. Beide huwelijken bleven kinderloos. Hij overleed op 27 september 1694 te Rotterdam - de stad, waar hij zich in 1671 had gevestigd.

Herman van der Hoop was het oudste van zeven kinderen. Zijn zusters heetten Wilhelmina (1650 - 1717), Judith (ca. 1656 - 1726) en Anna (ca. 1660 - 1669). Zijn broers droegen de namen Johan(nes) (ca. 1655 - 1702), Beernt (ca. 1657 - 1723) en Gerhard (ca. 1662 - 1701). Allen werden in Arnhem geboren.

Van de zusters trouwde alleen Wilhelmina, en wel met François Pacot (? - 1721). Het echtpaar kreeg

twee dochters, Elskén en Anna, die beiden hoogbejaard stierven.

Het past om wat langer stil te staan bij leven en werk van de tweede zoon van Bartholomeus Jansz, Johan(nes) van der Hoop, omdat hij de stamvader is van de nog levende takken van het geslacht. Hij huwde tweemaal, in 1681 met Anna Sprongh (1649 – 1693), een jongere zuster van de eerste vrouw van zijn oudste broer, en anderhalf jaar na haar overlijden met Henrica Brouwers (1667 – 1728). Uit het eerste huwelijk werden tien kinderen geboren, van wie er vier jong overleden. De anderen worden behandeld in het volgende deel van dit artikel. Het tweede huwelijk bleef kinderloos.

Johan(nes) van der Hoop had een wijnhandel aan de Oesterstraat in Arnhem, die door zijn tweede vrouw werd voortgezet, nadat hij op 1 november 1702 in zijn woonplaats was overleden. Het gezin was niet onbemiddeld, zoals onder andere blijkt uit een uit 1718 daterende boedelbeschrijving, waarin gewag wordt gemaakt van een vrij omvangrijk bezit aan onroerend goed, een “inboedel der huizen” van drieduizend gulden en een hoeveelheid “wijnen, brandewijnen en gedistilleerde wateren” ter waarde van omtrent 5.750 gulden.

Beernt (Barend) van der Hoop, de derde zoon van Bartholomeus Jansz, trad wat zijn beroepskeuze betreft door smid te worden in de voetsporen van zijn grootvader Jan Corssen. Ook handelde hij in Arnhem in ijzerwaren. Beernt was getrouwd met Christina van Voorst (? – 1732). Het echtpaar kreeg acht kinderen, van wie er vier de volwassenheid niet bereikten.

Teneinde te voorkomen dat dit artikel al te zeer uitwaaiert, zijn de gegevens betreffende deze kinderen en hun eventuele nakomelingen bij de behandeling van de zesde en daaropvolgende generaties van het geslacht Van der Hoop puntsgewijs vermeld, met een minimum aan verbindende tekst. Hetzelfde geldt voor andere leden van het geslacht, die niet behoren tot de tak, waaruit de Tienhovense mandenmaker Jan de Wit van der Hoop is voortgekomen.

Gerhard van der Hoop, de jongste van de vier broers, ging het in persoonlijk en zakelijk opzicht niet voor de wind. Hij overleed in oktober 1701 op 39-jarige leeftijd te Arnhem. Zijn vrouw Maria van Voorst, van wie het geboortjaar niet bekend is, overleed daar ruim 29 jaar later. Zij was de zuster van de vrouw van Beernt van der Hoop.

Het echtpaar kreeg twee dochters en een zoon. Elsjé en Cornelia van der Hoop (1688 – 1747 resp. 1691

– 1760) overleden beiden ongehuwd in Den Haag. De omstreeks 1693 in Arnhem geboren Barend van der Hoop “teekende als soldaat voor de Oost-Indische Compagnie en vertrok als zodanig op negen gulden ’s maands uit Texel met het schip “Sloten” voor de Kamer van Amsterdam 19 januari 1710 naar Ceylon”. Na 1715 is omtrent hem niets meer vernomen, zodat moet worden aangenomen dat hij nimmer uit Oost-Indië is teruggekeerd.

De vader van het drietal werd eind 1687 opgenomen in het Tappersgilde te Arnhem. Drie jaar later werd hij pachter van “den accijns van de bieren, mout en ketels” in zijn woonplaats. Uit aantekeningen in het familie-archief kan worden afgeleid dat zijn besognes hem niet veel opleverden. De conclusie kan dan ook geen andere zijn dan dat deze tak van de familie het niet breed heeft gehad.

De zesde generatie

Van de zes kinderen van Johan(nes) van der Hoop, die een (wat) langer leven beschooren was dan de jonggestorvenen, was Magdalena (1681 – 1709) de oudste. Ze bleef ongehuwd, evenals Bartholomeus (1683 – 1730), de oudste van haar vijf broers. De andere broers waren Jacobus (1685 – 1734), Johan (1686 – 1767), Abraham (1687 – 1742) en Cornelis (1690 – 1750).

Bartholomeus en Abraham bleven in tegenstelling tot hun andere broers in Arnhem wonen om er de wijnhandel van hun vader voort te zetten, in eerste aanleg samen met hun stiefmoeder. Zij slaagden er in het familiebezit aan grond en onroerend goed aanzienlijk uit te breiden, dankzij de winst uit hun zaak en enkele grote erfenissen. Bartholomeus kon echter niet lang van de verworven welstand genieten, want hij overleed op 17 maart 1730 op 47-jarige leeftijd. Uit de rekeningen met betrekking tot de “overluidingen” van de Kerkvoogden te Arnhem kan worden opgemaakt dat zijn begrafenis “met groote deftigheid” plaatsvond.

Jacobus van der Hoop vestigde zich na het overlijden van zijn vader als koopman te Amsterdam, in navolging van zijn oom Jacob Sprongh, die aan de Keizersgracht in zijden stoffen handelde. Hij trad tweemaal in het huwelijk, eerst met Catharina Hennebo (1698 – 1727) en bijna een jaar na haar dood met Anna de Neufville (1696 – 1766). Het eerste huwelijk bleef kinderloos. Uit het tweede huwelijk werden twee kinderen geboren, Jacobus van der Hoop en Isaac de Neufville van der Hoop (1729 – 1797 resp. 1734 – 1801).

✂ een hoeveelheid “wijnen, brandewijnen en gedistilleerde wateren” ter waarde van omtrent 5.750 gulden.

✂ Uit de rekeningen kan worden opgemaakt dat zijn begrafenis “met groote deftigheid” plaatsvond.

Jacobus van der Hoop trad niet in het huwelijk. Zijn broer trouwde met Geertruida Margaretha de Clercq (1745 – 1790), die één kind baarde, de in oktober 1780 op elfjarige leeftijd te Amsterdam overleden Jacob de Neufville van der Hoop. De dood van zijn vader, Isaac de Neufville van der Hoop, op 4 december 1801 te Amsterdam hield dus tevens het uitsterven in van “de oudere Amsterdamsche tak” van het geslacht Van der Hoop

Uit bewaard gebleven documenten blijkt dat deze tak van de familie gefortuneerd was. Zo werd Isaac de Neufville van der Hoop volgens de “Beschrijffrollen van ’s Lands Heerenmiddelen van 1800” als eigenaar van het pand “Heerengracht 477, tusschen Wolven- en Huidenstraat” aangeslagen “als houdende drie dienstboden en een fourgon” (= rijtuig met een disselboom). Zijn nalatenschap bestond uit “obligaties, recepissen (= ontvangstbewijzen), losrenten, aandelen en inschrijvingen grootboek nationale schuld ter waarde van 227.730 gulden”.

Evenals zijn oom Herman en jongste broer Cornelis, wiens compagnon hij was tot diens dood in 1750, vestigde Johan van der Hoop zich als koopman in Rotterdam, waar hij leiding gaf aan een groothandel in “droogerijen en hetgene daeraan dependeert”. Eind december 1732 werd hij op 46-jarige leeftijd in de echt verbonden met de vijftien jaar jongere Johanna Sleght (1710 – 1760), een telg uit een vermogend Rotterdams koopmansgeslacht.

Uit dit huwelijk sproten zes kinderen, van wie de op één na oudste zoon Jan jong overleed en het vierde en het vijfde kind dood werden geboren. Aan de oudste zoon Adriaan (1734 – 1799) wordt aandacht besteed bij de behandeling van de zevende generatie van het geslacht Van der Hoop. De beide andere kinderen waren dochters, Anne Margaretha (1739 – 1803) en Lydia Johanna (1743 – 1793). De eerste trouwde twee keer, eerst met Johan Steenlack Roos (1726 – 1764) en later met Michiel Plemp (1736 – 1809), uit welke huwelijken drie resp. zeven kinderen werden geboren. Haar zuster was getrouwd met “medisch doctor” Jacob Beyerman (1729 – 1811), een weduwnaar. Zij kregen samen vier kinderen.

Verscheidene nagelaten acten en andere documenten wijzen er op dat het echtpaar Van der Hoop – Sleght in toenemende mate in goede doen verkeerde. Na vele jaren in een huurhuis te hebben gewoond, verwierf Johan in december 1738 voor een bedrag van 14.500 gulden namelijk het huis van meester-metseelaar David van Stolk in eigendom, dat was gelegen op de “Wijnhaven Noordzijde op den hoek van den Oranjestraat. Het huis was toen belend ten Oosten aan mr. Engelbert van Berkel, hoofdofficier en oud-burgemeester, en ten Westen aan de Oranjestraat en lag in een deftige buurt”. Het pand zou ongeveer een eeuw in het bezit van de familie blijven. Het bezit aan onroerend goed werd later vergroot, onder andere

door de aankoop voor een bedrag van 7.650 gulden van een “huis en erve, zijnde een stalling” tegenover het Gemeenlandshuis van Schiedland. Het lijdt dan ook geen twijfel : Johan van der Hoop en zijn vrouw behoorden tot de gezeten burgers van de stad Rotterdam.

Johan van der Hoop en zijn vrouw behoorden tot de gezeten burgers van de stad Rotterdam.

De al eerder vermelde, niet uit Arnhem vertrokken Abraham van der Hoop sloot medio 1731 een huwelijk dat hem – in de bewoordingen van de familiechroniek – “in andere kringen zou brengen”, omdat het ging om “een predikantsdochter, die zoowel van vaders- als van moederszijde tot eene gestudeerde familie, tevens regenten- en predikantenfamilie behoorde, n.l. Hester Josina de Greve, dochter van de overleden predikant te Vierlingsbeek Nanning de Greve en zuster van den lateren Arnhemschen burgemeester Johan de Greve”. Abraham was toen overigens al gefortuneerd, met name omdat hij enig erfgenaam was van zijn in het jaar voor zijn huwelijk overleden oudste broer en compagnon Bartholomeus.

De echtelieden verwierven in de periode 1731 – 1742, het jaar waarin de man overleed, in Arnhem en Oosterbeek en zeer omvangrijk bezit aan onroerend goed, waartoe onder andere de buitenplaats “De Hemelsche Berg” behoorde. Uit het huwelijk werd in 1738 een zoon geboren, die Jan Nanning werd genoemd. Aan hem wordt aandacht besteed in het gedeelte van dit artikel, dat betrekking heeft op de zevende generatie van het geslacht Van der Hoop.

Mede in verband met het compagnonschap met zijn oudere broer Johan is Cornelis, de jongste zoon van Johan van der Hoop, in dit artikel al vermeld. Hij was getrouwd met Agatha Verburgh (1704 – 1760). Het echtpaar had een zoon, Jan Dionys, en een dochter, Anne Agatha, geboren is resp. 1734 en 1742. De zoon overleed al op vierjarige leeftijd. Zijn zuster trad in het huwelijk met Cornelis Cockuyt (1736 – 1815). Toen zij in 1818 stierf, hield ook deze tak van het geslacht Van der Hoop op te bestaan.

Vijftien jaar daarvoor – in 1803 dus – was er al een einde gekomen aan de Arnhems-Amsterdamse tak van het geslacht, die van Beernt (Barend) van der Hoop. Deze ontwikkeling voltrok zich op de hierna beschreven wijze.

Kinderen van Beernt van der Hoop en Christina van Voorst :

1. Elskén (ca. 1683 – 1742 te Amsterdam, ongehuwd).
2. Bartholomeus (ca. 1688 – 1767 te Amsterdam, ongehuwd).
3. Jacob (1694 – 1761 te Haarlem), getrouwd in 1720 te Amsterdam met Catharina Crans (1696 – 1749).

Kinderen : Cornelis (1721 – 1748) en Christina (1724 – 1767), beiden ongehuwd.

4. Gilles (1696 – 1749 te Amsterdam), getrouwd in 1730 te Amsterdam met Catharina Klock (1699 – 1782).

Kinderen: Barent (1730 – 1803), getrouwd in 1755 te Amsterdam met Alida van Britten (1729 – 1788), geen nakomelingen, en Petronella (geboren in 1733 te Amsterdam en aldaar zeer jong overleden).

De zevende generatie (Rotterdamse tak)

Adriaan van der Hoop, de stamvader van de Rotterdamse tak(ken) van het geslacht, had een veelbewogen leven. Zijn eerste vrouw, de in 1742 in Rotterdam geboren Maria Verburgh, met wie hij in die stad eind september 1760 getrouwd was, overleed nog geen jaar later. Hij bleef achter met een twee weken oud zoontje, dat Jan heette. Aan hem wordt aandacht besteed bij de beschrijving van de achtste generatie van het geslacht.

De weduwnaar hertrouwde begin februari 1762 te Rotterdam met de aldaar in 1739 geboren Catharina van Eck. Uit dit huwelijk werden – in alle gevallen te Rotterdam - de volgende tien kinderen geboren :

1. Huibert (1764 – 1825 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.
2. Johanna (1765 – 1847 te Rotterdam), in 1790 in Rotterdam getrouwd met haar neef Paulus Plemp (1767 – 1820).
3. Adriaan (1766 – 1850 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.
4. Catharina (1768 – 1844 te Voorburg, ongehuwd).
5. Lydia (1771 – 1825 te Rotterdam), in 1803 getrouwd te Rotterdam met mr. François Frets (1779 – 1845), president van de Arrondissementsrechtbank te Rotterdam, lid van de Tweede Kamer en van de gemeenteraad van Rotterdam.
6. Maria (1773 – 1795 te Rotterdam), in 1792 te Rotterdam getrouwd met Jan Bartholomeus Snellen (1764 – 1819), geen kinderen.
7. Geertruida (1774 – 1854 te Rotterdam), in 1797 te Rotterdam getrouwd met Jan van Volenhoven Czn (1774 – 1845).
8. Beatrix Johanna (1777 – 1815 te Rotterdam), in 1805 te Rotterdam getrouwd met Willem van Rijckevorsel (1777 – 1823).

9. Laurentius Bernardus (1781 – 1845 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.

10. Jacobus (1783 – 1854 te Rotterdam), zie verder bij de achtste generatie.

Adriaan van der Hoop was een zeer succesvol zakenman, die bij zijn overlijden in 1779 een vermogen naliet van bijna 600.000 gulden – “een zeer groot fortuin voor die zoo ongunstige tijden, kort na de Fransche Revolutie, waarin ons land onder Franschen druk verkeerde en de handel kwijnde”, zo vermeldt de familiechroniek.

Tot zijn bezittingen aan onroerend goed behoorden, naast het eerder omschreven pand aan de Wijnhaven te Rotterdam, onder andere de buitenplaats “Bleijenburg” te Voorburg, waar zijn ongehuwde dochter Catharina meer dan vijftig jaar woonde, een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel en verscheidene pakhuizen in Rotterdam. Ook was hij eigenaar van uitgestrekte landerijen in de gemeente Stompwijk. Een ander deel van de erfenis bestond uit “schuld-rentebrieven en hypotheeken, obligaties ten laste van de Vereenigde Nederlanden, los-rentebrieven ten laste van Holland en West-Friesland, goud en zilver, paarden, rijtuigen en tuigen en Engelsche, Russische en Pruisische coupons”.

☞ “een zeer groot fortuin voor die zoo ongunstige tijden.

de, een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel en verscheidene pakhuizen in Rotterdam. Ook was hij eigenaar van uitgestrekte landerijen in de gemeente Stompwijk. Een ander deel van de erfenis bestond uit “schuld-rentebrieven en hypotheeken, obligaties ten laste van de Vereenigde Nederlanden, los-rentebrieven ten laste van Holland en West-Friesland, goud en zilver, paarden, rijtuigen en tuigen en Engelsche, Russische en Pruisische coupons”.

de, een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel en verscheidene pakhuizen in Rotterdam. Ook was hij eigenaar van uitgestrekte landerijen in de gemeente Stompwijk. Een ander deel van de erfenis bestond uit “schuld-rentebrieven en hypotheeken, obligaties ten laste van de Vereenigde Nederlanden, los-rentebrieven ten laste van Holland en West-Friesland, goud en zilver, paarden, rijtuigen en tuigen en Engelsche, Russische en Pruisische coupons”.

De zevende generatie (Arnhems-Groningse tak)

Jan Nanning van der Hoop, in 1738 geboren als enig kind van Abraham van der Hoop en Hester Josina de Greve, was de eerste telg van het geslacht die een universitaire studie volgde, en wel aan de juridische faculteit te Leiden, waar hij medio 1759 ook promoveerde. Aansluitend vestigde hij zich als advocaat in zijn geboorteplaats Arnhem, van welke stad hij in 1763 burgemeester werd als opvolger van zijn oom Johan de Greve. De magistraat vervulde in de daaropvolgende jaren een lange reeks nevenfuncties, zoals “heemraad in den dijkstoel van het ambt van Over-Betuwe, lid van de Generaliteits-Rekenkamer en kolonel van het Oeverstraat-vendel te Arnhem”.

Uit “den inventaris der nagelaten Regentenpapieren” komt mr. Jan Nanning van der Hoop naar voren als een zeer werkzaam en nauwkeurig man, die in betrekkelijk korte tijd “een groote menigte aan adviezen, memories en correspondenties” produceerde. Deze eigenschappen betoonde hij ook ten aanzien van het beheer van zijn omvangrijke eigen vermogen en zijn familiegeschiedenis.

De burgemeester van Arnhem trad in 1774 in Groningen in het huwelijk met Adelgunda Wolthers (1752 – 1802), wier vader in deze stad raadsheer was. Uit dit huwelijk werd in 1775 als enig kind Abraham Johan van der Hoop geboren, op wiens leven en werk wordt ingegaan in het volgende deel van dit artikel.

Jan Nanning van der Hoop overleed eind 1782 op 44-jarige leeftijd te Arnhem. Zijn weduwe hertrouwde in 1786 met mr. Hendrik de Sandra Veldtman (1756 – 1816), heer van Slochteren, die in deze gemeente de Fraeylemaborg bewoonde.

De achtste generatie (Rotterdamse takken)

De eerder beschreven Adriaan van der Hoop (1734 – 1799) stond aan het hoofd van de vijf Rotterdamse takken van het geslacht, zijnde

1. de tak Van der Hoop-Bierens
2. de tak Van der Hoop-Greaves
3. de tak van der Hoop-Rochussen
4. de tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar
5. de tak Van der Hoop-Hartsen.

Op dit punt aangekomen, kies ik er voor de verdere informatieverstrekking te concentreren op de vierde tak van het geslacht – de tak, waaruit Jan de Wit van der Hoop uit Tienhoven voortkwam. Wat betreft de andere takken wordt volstaan met het vermelden van een aantal wetenswaardigheden. Hetzelfde geldt voor de verdere beschrijving van de Arnheems-Groningse tak. Zo wordt zoveel mogelijk voorkomen dat het artikel al te wijdlopig wordt.

De tak Van der Hoop-Bierens

Adriaan van der Hoop (1794-1864).

De eerste tak is genoemd naar Jan van der Hoop (1761 – 1841) en Elisabeth Bierens (1759 – 1813). Deze tak omvat enkele grote gezinnen. Zo had Adriaan van der Hoop (1794 – 1864), de zoon van Jan van der Hoop, elf kinderen. Zijn oudste dochter Elisabeth Johanna (1820 – 1893) was gehuwd met Gerrit van Stolk (1817 – 1902), een jongere broer van Abraham van Stolk (1814 – 1896), die in 1876 de Ambachtsheerlijkheid Ameide in eigendom verwierf, waaraan uitgebreid aandacht is besteed in de editie 2006- 3 van dit blad. Hun zuster Sara (1829 – 1853) was de eerste vrouw van de oudste zoon van Adriaan van der Hoop, die net als zijn grootvader Jan heette.

Leden van de tak Van der Hoop-Bierens waren geparenteerd aan de adellijke geslachten Van Rhemen en Von Stoltzenberg-Luttmarsen en de patriciërsfamilies Croockewit, Haitsma Mulier, Mees, De Monchy en Pruys van der Hoeven.

Adriaan Cornelis van der Hoop (1858 – 1922), een kleinzoon van Adriaan van der Hoop, was Consul-Generaal, eerst in Kaapstad en later in Calcutta.

De tak Van der Hoop-Greaves

De tweede tak is genoemd naar de echtlieden Huijbert van der Hoop (1764 – 1825) en Hannah Elisabeth Greaves (1777 – 1828), dochter van de “Engelsch predikant te Rotterdam”. Deze tak is in 1883 uitgestorven.

De tak Van der Hoop-Rochussen

De derde tak is genoemd naar Adriaan van der Hoop (1766 – 1850) en Maria Rochussen (1778 – 1857). Dit echtpaar kreeg in de periode 1799 – 1823 niet minder dan achttien kinderen, elf dochters en zeven zoons, van wie er vijf jong overleden, vijf ongehuwd bleven en vier geen nakomelingen hadden.

De oudste zoon Adriaan (1802 – 1841), die aanvankelijk werkzaam was “in den handel van droogerijen en chemicaliën” van zijn vader, was een niet onverdienstelijk dichter. Hetzelfde geldt voor diens oudste zoon, Adriaan van der Hoop Juniorszoon, die in 1863 na een veelbewogen leven op 35-jarige leeftijd overleed.

Uit de annalen komt de derde zoon, Izaak (1810 – 1874), als meest kleurrijke figuur naar voren. Hij had een Engelse vrouw, die in 1827 in Folkestone (Kent) geboren Mary Miller Claringbould, die in 1899 te Rotterdam overleed.

Izaak van der Hoop was koopman in verfwaren, oliën en vernissen. Tot aan de dood van zijn moeder (in 1857) woonde hij op “Snippestrik” (ook “Arendrust” genoemd) aan de Noordplas te Kralingen, alwaar “hij zich wijdde aan het buitenleven en uitmuntte in allerlei takken van sport, als paardrijden, jagen en visschen”. Na zijn huwelijk betrok hij het

ouderlijk huis “Ons Genoegen” aan de Oostzeedijk te Rotterdam. Izaak diende vrijwillig als tweede luitenant bij de mobiele schutterij.

Tot slot zij vermeld dat een kleindochter van Adriaan van der Hoop, Theodora Françoise (1833 – 1895), gehuwd was met mr. Willem Ridder van Rappard (1819 – 1894), een weduwnaar, die raad van Indië en staatsraad in buitengewone dienst was.

De tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar

☞ De dubbele naam “De Wit van der Hoop” werd geïntroduceerd ten tijde van de achtste generatie van het geslacht.

De dubbele naam “De Wit van der Hoop” werd geïntroduceerd ten tijde van de achtste generatie van het geslacht, doordat de op één na oudste zoon van Adriaan van der Hoop, Laurentius Bernardus (1781 – 1845), werd vernoemd naar een oud-oom van moederskant, die overigens Laurentio Bernardo de With heette, zodat bij de inschrijving in het bevolkingsregister een onzorgvuldigheid moet zijn begaan.

Laurentius Bernardus de Wit van der Hoop en zijn echtgenote Gerarda Geertruida Cantzlaar (1785 – 1870), wier moeder afkomstig was uit het Woudrichemse geslacht Van Anandel, stonden aan het hoofd van de vierde Rotterdamse tak. Uit dit huwelijk werden – steeds te Rotterdam – de volgende elf kinderen geboren :

1. Adriaan (1807 – 1871 te Rotterdam, handelaar in thee en tabakskerver, ongehuwd).
2. Margaretha Maria (1809 – 1886 te Rotterdam, ongehuwd).
3. Huibert (1810 – 1864 te Rotterdam), zie verder bij de negende generatie.
4. Hugo (1812 – 1893 te Rotterdam, graanhandelaar, ongehuwd).
5. Jan (1814 – 1880 te Den Haag), zie verder bij de negende generatie.
6. Pieter Jacob (1816 – 1848 te Rotterdam, ongehuwd).
7. François (1818 – 1902 te Rotterdam), zie verder bij de negende generatie.
8. Catharina (1820 - 1892 te Rotterdam), in 1857 te Rotterdam getrouwd met Johan Frederik Kips (1825 – 1866), geen kinderen.
9. Geertruida Gerarda (1822 – 1881 te Rotterdam, ongehuwd).

10. Lydia Johanna (1825 – 1869 te Bodegraven), in 1864 te Rotterdam getrouwd met jhr Johan van Beresteyn (1820 -1895), ontvanger der directe belastingen.

11. Laurentius Bernardus (1827 -1871 te Rotterdam), luitenant der dienstdoende schutterij te Rotterdam, ongehuwd). Hij woonde met zijn hiervoor genoemde ongehuwde zusters op de Kruiskade te Rotterdam.

De tak Van der Hoop-Hartsen

De vijfde tak is genoemd naar Jacobus van der Hoop (1783 – 1854), “commissaris der Amsterdamsche en Haarlemsche binnenveeren”, en Sara Hartsen (1785 – 1864). Het echtpaar had twaalf kinderen, van wie er twee zeer jong overleden en vier ongehuwd bleven.

De oudste zoon Jan (1811- 1917) was notaris te Amsterdam en lid van de gemeenteraad aldaar. Hij werd in zijn ambt opgevolgd door zijn oudste zoon Jacobus (1842 – 1906).

De op één na oudste dochter Sara (1815 – 1890) was gehuwd met Abraham van Stolk (1814 – 1896), de eerste telg van dit geslacht, die Ambachtsheer van Ameide was. Hij passeerde in dit artikel al eerder de revue.

De op één na jongste zoon Mattheus Pieter (1826 – 1883), wijnkoper te Rotterdam, trouwde nadat zijn eerste vrouw in 1874 was gestorven met Sara van der Hoop (1844 – 1916), een dochter van zijn oudste broer Jan, een nicht dus.

De achtste generatie (Arnhems-Groningse tak)

☞ Abraham van Stolk de eerste telg van dit geslacht, die Ambachtsheer van Ameide was.

Abraham Johan van der Hoop (1775 – 1826), enig kind van mr. Jan Nanning van der Hoop en Adelgunda Christina Wolthers, verloor zijn vader al op zevenjarige leeftijd. Toen hij elf jaar was, kwam het tot een boedelscheiding, waarbij hem onder andere werden toebedeeld huizen te Arnhem, goederen te Oosterbeek, waaronder de eerder vermelde buitenplaats “De Hemelsche Berg”, en een hofstede te Elden. Hij studeerde rechten te Groningen en promoveerde daar in 1797. In de jaren twintig van de daaropvolgende eeuw was hij gedurende een betrekkelijk korte periode burgemeester van deze stad.

Mr. Abraham Johan van der Hoop werd in 1797 te Steenwijk in de echt verbonden met Arnoldina Aleida Maria Thomassen à Thuessink (1776 – 1859), wier vader burgemeester van Zwolle, drost van Zalland en baljuw van Vollenhoven en Kuinder was. Het

JOHAN VAN DER HOOP

* Arnhem, omstr. 1655.

† Arnhem, 1 Nov. 1702.

× Arnhem, 1 Mei 1681.²**ANNA SPRONGH**

* Arnhem, 22 Juni 1649.

† Arnhem, 28 Aug. 1693.

ADRIAEN SLEGT

* Rotterdam, 9 April 1669.

† Rotterdam, 13 Juli 1737.

× Rotterdam, 17 Nov. 1688.

**MARGARETHA
VAN DER HEIM**

* Rotterdam, 25 Mei 1671.

† Rotterdam, 13 Jan. 1705.

ISAAC VAN ECK

* Rotterdam,

†

× Rotterdam, 22 Aug. 1706

GEERTRUYD**VAN SANTEN**Ged. (R.K.) Rotterdam,
9 Febr. 1680.

† Rotterdam, 17 Juli 1753.

HUYBERT**VAN LOCKHORST**

* Rotterdam, 4 Jan. 1671.

† Rotterdam, Maart 1730.

× Rotterdam, 7 Mei 1709.

CATHARINA REESGed. Rotterdam, 11 Jan.
1682.

† Rotterdam, Jan. 1759.

JOHAN VAN DER HOOP

Koopman te Rotterdam.

* Arnhem, 18 Aug. 1686.

† Rotterdam, 1 Oct. 1767.

JOHANNA SLEGT

* Rotterdam, 19 Nov. 1701.

† Rotterdam, 16 Juli 1760.

× Rotterdam, 30 Dec. 1732.

JAN VAN ECK

Ged. Rotterdam, 6 Dec. 1707.

† Rotterdam, 20 Maart 1788.

× Rotterdam, 14 April 1734.

CATHARINA VAN**LOCKHORST**

Ged. Rotterdam, 1 April 1716

† Rotterdam, 16 Mei 1765.

ADRIAAN VAN DER HOOP

Koopman te Rotterdam.

* Rotterdam, 23 Febr. 1734. † Rotterdam, 27 Oct. 1799.

× 2° Rotterdam, 4 Febr. 1703.**CATHARINA VAN ECK**

* Rotterdam, 3 Mei 1739.

† Rotterdam, 2 Mei 1796.

LAURENTIUS BERNARDUS DE WIT VAN DER HOOP

Koopman te Rotterdam.

* Rotterdam, 3 Mei 1781. † Rotterdam, 24 Juni 1845.

× Rotterdam, 23 Sept. 1805.

KINDEREN :

1. ADRIAAN.
2. MARGARETHA MARIA.
3. HUIBERT.

4. HUGO.
5. JAN.
6. PIETER JACOB.

JAN CANTZLAAR
Commissaris te Valkens-
waard.

* Omstr. 1666.

† 8 Juni 1704.

× 17 Juli 1689.

MARIA DE JONGH
Begr. Rotterdam, 6/12
April 1749.

PIETER JACOBS PIERS

•

†

×

AGNIETA ROTSHOECK

•

†

CHRISTOFFEL
VAN ANDEL

•

†

×

GEERTRUY
VAN LOENERSLOOT

•

†

MATTHEUS JONGELING

Mr. Schoenmaker.

* Rotterdam

†

× Rotterdam, 2 Nov. 1704.

MARGRIETA BELJERS
STEVENS DR.

Ged. Rotterdam, 3 Dec. 1686

†

HENDRIK CANTZLAAR
Makelaar.

* Valkenswaard 1705.

Begr. Rotterd. 12 Mrt. 1774

SOPHIA JACOBS PIERS
Ged. Rotterdam, (Waalsch)
30 Sept. 1711.

Begr. Rotterdam,
16 Juli 1787

× Rotterdam, 15 Apr. 1731

GERARD VAN ANDEL
Ontvanger van het last en
veilgeld.

Ged. Woudrichem, 19 Fe-
bruari 1716

Begr. Rotterdam, 29 Juli
1788.

MARIA JONGELING

Ged. Rotterdam, 15 Maart
1722.

† Rotterdam, 21 April 1797.

× Rotterdam, 15 Nov. 1744.

HUGO CANTZLAAR

Makelaar, regent O. V.-huis.

* Rotterdam, 13 Maart 1742.

† Rotterdam, 6 Juli 1811.

MARGARETHA LAMBERTINA VAN ANDEL

* Rotterdam, 30 Mei 1750.

† Rotterdam, 7 Juli 1834.

× Rotterdam, 12 Nov. 1775.

GERARDA GEERTRUIDA CANTZLAAR

Ged. Rotterdam, 4 Dec. 1785. † Rotterdam, 27 April 1870.

7. FRANCOIS.

8. CATHARINA.

9. GEERTRUIDA GERARDA.

10. LYDIA JOHANNA.

11. LAURENTIUS BERNARDUS.

echtpaar kreeg zes kinderen, van wie de oudste zoon op zeer jeugdige leeftijd overleed en de op één na oudste zoon ongehuwd bleef.

De jongste dochter Elisabeth Maria Magdalena (1807 – 1879) was de vrouw van mr. Guillaume Groen van Prinsterer (1801 – 1876), de grondlegger van de Antirevolutionaire Partij. Het echtpaar woonde in een statig pand aan de Korte Vijverberg in Den Haag, waar sinds vele jaren het Kabinet der Koningin is gevestigd.

De jongste zoon Evert Jan (1809 – 1852) ontving bij zijn doop niet alleen de voornamen, maar ook de familienaam van een oud-oom van moederszijde en ging daarom door het leven als Evert Jan Thomassen à Thuessink van der Hoop. Hij trad wat zijn studie betreft in de voetsporen van zijn vader en volgde later een carrière bij de rechterlijke macht.

Mr. Evert Jan Thomassen à Thuessink van der Hoop trad in 1837 te Groningen in het huwelijk met Wilhelmina Elisabeth de Ranitz (1812 – 1891). Uit deze echtverbintenis kwamen elf kinderen voort, van wie twee dochters en een zoon niet trouwden.

De op één na oudste dochter Edzardina Johanna (1843 – 1872) trad in 1871 in het huwelijk met jhr mr. Oncko Quirijn van Swinderen (1840 – 1925), die carrière maakte bij de rechterlijke macht. Na de dood van Edzardina Johanna hertrouwde de weduwnaar in 1874 met haar één jaar jongere zuster Elisabeth Maria Magdalena.

De daaropvolgende zuster Hermanna Louisa Christina (1846 – 1920) was getrouwd met haar neef jhr Sebastiaan Mattheus Sigismund de Ranitz (1846 – 1916), Adjudant, particulier secretaris en Grootmeester van Koning Willem III.

De op één na jongste zoon Gijsbert Hendrik (1847 – 1894) was aanvankelijk marine-officier en later lid van de Tweede Kamer resp. burgemeester van Doornspijk. “Wegens zijn gehouden gedrag gedurende de operaties tegen Simpang Olim” in het voormalige Nederlandsch-Indië werd hij in 1877 benoemd tot Ridder Militaire Willems-Orde der 4^e klasse.

✂ “Wegens zijn gehouden gedrag werd hij benoemd tot Ridder Militaire Willems-Orde der 4^e klasse.

Zijn uit het huwelijk met jkvr. Sara Maria Johanna van de Poll in 1893 geboren jongste zoon was een van de eerste vliegers van de Militaire Luchtvaartafdeling, de voorloper van de Koninklijke Luchtmacht, en werd later piloot bij de KLM. Hij verwierf eind 1924 grote bekendheid en tal van eerbewijzen door de eerste vlucht vanuit Nederland naar Nederlandsch-Indië, die onder zijn leiding werd uitgevoerd.

De negende generatie (de tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar)

Ik kom nu toe aan de negende generatie van het geslacht, en wel aan Huibert (1810 – 1864), Jan (1814 – 1880) en François (1818 – 1902), allen zonen van Laurentius Bernardus de Wit van der Hoop, de eerste die deze achternaam droeg.

Huibert was apotheker in Rotterdam. Hij was getrouwd met Wilhelmina van Eck (1817 – 1893). Het echtpaar had acht kinderen, van wie er maar twee ouder werden dan 21 jaar : Laurentius Bernardus en Huibert, in resp. 1855 en 1859 geboren te Rotterdam.

De eerstgenoemde was handelsagent, tot 1887 in Kralingen en vervolgens in Den Haag. Hij trad tweemaal in het huwelijk. Het eerste huwelijk, dat met Henriëtta Maria König (1859 – 1905), werd door echtscheiding ontbonden. Zijn tweede vrouw was de in 1867 te Boskoop geboren Jetje (Jetske) Boogh.

Uit het eerste huwelijk werden zes kinderen geboren, van wie er drie zeer jong overleden. De andere drie waren Johan Hendrik Willem en Laurentius Bernardus, geboren in resp. 1881 en 1883 te Kralingen, en de in 1892 in Den Haag geboren Henriëtta Jansje Wilhelmina.

De oudste van de twee broers vestigde zich als kunsthandelaar en -expert in Brussel, waar hij in 1904 in het huwelijk trad met Marie Jeannette Prudence le More, die in 1886 in Schaerbeek was geboren. Uit dit huwelijk kwamen twee dochters voort.

De jongste van de twee broers emigreerde naar de Verenigde Staten, waar hij in 1922 te Detroit trouwde met de in 1893 in Zuid-Amerika geboren Aina Margaret Cuppett. Zij kregen geen kinderen.

Hun oom Huibert van der Hoop was expeditie, boekhouder en vervolgens “chef der afdeling Passage van de Rotterdamsche Lloyd” te Rotterdam, waar hij in 1894 trouwde met de in 1863 in Rotterdam geboren Christina de Regt. Ook dit huwelijk bleef kinderloos.

Jan de Wit van der Hoop, de grootvader van de Tienhovense mandenmaker, was handelaar in effecten, eerst in Rotterdam en later in Den Haag. Hij was getrouwd met de in 1830 in Rotterdam geboren en in 1894 in Den Haag overleden Maria Nabbe. Zij hadden vijf kinderen :

1. Maria Johanna (geboren in 1858 te Rotterdam), in 1888 in Den Haag getrouwd met Lambertus Wilhelmus Louis Arntz (1862 – 1918 te Antwerpen, wijnhandelaar).
2. Johannes (1861 – 1928), zie verder bij de tiende generatie.

Jan de Wit
van der Hoop
(geb. 1816).

Maria Nabbe
(geb. 1830).

3. Anna Paulina (geboren in 1865 te Rotterdam, ongehuwd).
4. Geertruida Gerarda (geboren in 1866 te Rotterdam), in 1896 in Den Haag getrouwd met Johannes Marinus Grolleman (1853 – 1917 te Utrecht, restaurateur bij de Maatschappij “E Pluribus Unum”).
5. Laurentius Bernardus (geboren in 1868 te Rotterdam), zie verder bij de tiende generatie.

1. Jan (1884 – 1970), zie verder bij de elfde generatie.
2. Pieter Johannes (in november 1886 geboren en overleden in Rotterdam).
3. Cornelia Maria (geboren in 1887 te Rotterdam), in 1912 in Den Haag getrouwd met Hendricus Petrus Josephus Hazebroek (geboren in 1889 te Den Haag, suikerbakker).
4. Maria (geboren in 1890 te Rotterdam), in 1916 in Den Haag getrouwd met Frans Antoon Kipp (geboren in 1892 te Den Haag, controleur).
5. Petronella Johanna (geboren in 1892 te Den Haag), in 1917 in Den Haag getrouwd met Jacobus Gerbrant Huis (geboren in 1892 te Den Haag, brievenbesteller)
6. Geertruida Gerarda (geboren in 1895 te Den Haag), in 1916 in Den Haag getrouwd met Hendrik Elisa Bouman (geboren in 1892 te Utrecht, smid bij de radio-industrie).
7. Sophia Margaretha Cornelia (geboren in 1900 te Den Haag), in 1924 in Den Haag getrouwd met Johannes Franciscus Vliege (geboren in 1899 te Den Haag, apothekersassistent).

De jongste van de drie broers, François, was koopman in grutterswaren in achtereenvolgens Bleiswijk, Rotterdam, weer Bleiswijk en Delfshaven. Hij huwde in 1849 te Bleiswijk Cornelia Margaretha van der Rijk (1808 – 1890 te Rotterdam), een domineesdochter. Dit huwelijk was kinderloos..

De tiende generatie (de tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar)

Waar het gaat om de tiende generatie van het geslacht komen de gebroeders Johannes en Laurentius Bernardus de Wit van der Hoop in beeld.

Johannes de Wit van der Hoop.

De oudste was koetsier, tot 1890 in Rotterdam en daarna in Den Haag. Hij trouwde in 1883 in Jaarsveld met Johanna de Groot, dochter van Pieter Johannes de Groot en Cornelia de Bruin. Zij overleed in 1923 in Den Haag. Het echtpaar had zeven kinderen :

De jongste van de twee broers, Laurentius Bernardus de Wit van der Hoop, arbeider, trad in 1892 in Klundert in het huwelijk met de in 1870 te Willemstad geboren Maaïke Heystek. Het echtpaar kreeg zeven kinderen, drie dochters en vier zoons, van wie er vier zeer jong overleden. De jongste dochter, de in 1898 in Den Haag geboren Alida, trouwde daar in 1923 met de vier jaar oudere Johannes Roepers, een boekdrukker uit Dordrecht.

De Tienhovense mandenmaker Jan de Wit van der Hoop.

De elfde generatie (de tak De Wit van der Hoop-Cantzlaar)

De Tienhovense mandenmaker Jan de Wit van der Hoop, die in dit artikel centraal staat, werd op 10 september 1884 geboren in Rotterdam en overleed op 4 juli 1970 in Tienhoven, waar hij vier dagen later werd begraven.

Hij trad in 1910 te Ameide in het huwelijk met Jan-nigje Geertje van der Wal, aldaar geboren op 27 augustus 1891 en overleden te Tienhoven in 1945.

Uit het huwelijk werden vier kinderen geboren :

1. Johannes Bastiaan (1910, Meerkerk)
2. Aantje Johanna (1912, Meerkerk)
3. Johanna Margaretha (1917, Tienhoven)
4. Engelina (1921, Tienhoven).

Hier eindigt de beschrijving van vijf eeuwen geschiedenis van het geslacht (De Wit) van der Hoop.

Wapen

Het wapen van het geslacht Van der Hoop (en ook dat van het geslacht De Wit van der Hoop) is : “in blauw een gekleede vrouw van goud, staande voor een zilveren anker, met de linkereleboog daarop rustende en op de opgeheven rechterhand een omgewende zilveren duif houdende, alles geplaatst op een grasgrond. Helmteeken : een zilveren duif. Dekkleeden goud en blauw”.

Het gildebord van het mandenmakersgilde in de Jacobikerk te Utrecht

Herman Beckmann

Afmetingen Gildebord: hoogte: 266 cm, breedte: 186 cm.

'De Utrechtse mandemakers oefenden hun ambacht uit in het bijlhouwersgild totdat zij daaruit bij eene verordening van 7 februari 1697 werden afgescheiden en tot zelfstandig gild gevormd.' Aldus schreef Jhr. Mr. Theodorus van Riemsdijk¹ in zijn boek *Geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht*².

Hij vervolgde zijn verhaal met: 'Tot aan zijne opheffing bezat het mandemakersgild een grafkelder en kroon in de St. Jacobskerk, tot wier onderhoud ieder gildebroeder contribueerde, benevens een bodewapen, bestaande in twee stuks zilver. Blijkens het grafboek ligt de grafkelder in het zuidpand van het schip tegen de St. Nicolaas-kapel aan. Daarop liggen zes steentjes, geteekend met de letter M en een ander, waarop een mand, met uitstaande hengsels is uitgehouwen. In het hand-

1 Jhr. Mr. Theodorus Helenus Franciscus van Riemsdijk, algemeen rijksarchivaris (Maastricht 16-8-1848 – Den Haag 2-3-1923). Zoon van jhr. Adrianus Willem Gerrit van Riemsdijk, arrondissementbetaalmeester te Maastricht, later lid van het Muntcollege te Utrecht, en jkvr. Wilhelmina Cornelia de Jonge.

2 Leiden 1882, met aanvullende *Bijdragen...* (Leiden, 1888).

schrift van Engelbert van Engelen³ wordt een grafsteen met schild afgebeeld, waarop een M staat tussen twee manden. De zerk heeft het opschrift: 'Dit is de ingangh van de mande maeckers kelder 1604.'

Over het gildebord van het mandemakersgilde schrijft Van Riemsdijk: 'Het paneel van het gildebord is niet meer aanwezig, maar moet het volgende opschrift hebben gehad⁴:

Gen: XL XVI

Drie KORVEN op syn hoofd droegh Pharaonis bakerinde hoogste KORF was alderhande spyse lacker en toebereyd gelyck men door de backonst maeckt en wast gevogelt daer aent peuselen geraeckt dit was een droom, die Joseph wyselyck beduyden den backer tot een val, maer schenckers droom bet luyden die doent hem wel gingh heeft vergeten het vermaen dat Joseph in den kercker aen hem had gedaen

Act: IX XXII

Als Saulus te Damasco strafte en beschaemde de Joden daar woonachtich, hielden sy befaemde tsaem eenen raad, om hem te dooden, doch int ent so wierden haare laegen Saulo al bekent dewyle sy de poorten hoeden dach en nacht ziet den discipulen des nachts met stille wacht hem in een MANDE door de mueren lieten af hoe wonderlyck hem God aldaar verlossing gaf

Johan: VI IX

Een kind had in dien tijd gelaen vyf gersten brooden en vissen twee dus nae dat Jesus had geboden omtrent vijf duysent mannen te doen sitten neer zynze al versadicht hoort hoe wonder is de Heer twaelf KORVEN brockelingen daer noch overbleven de macht en miltheid Godts moet hogelyck syn verheven tot los en eer van de MANDENMAKERY

blyckt haer bequaamheyd en oud gebruyck hierby

Dit paneel was gevat in een groot beschilderd houten lijstwerk, dat voor eenigen tijd naar de oudheidkundige verzameling der stad is overgebracht. Het is ter zijden afgezet door twee ionische halfzuilen, van boven door een fries en van onderen door een postament. Op de fries leest men tusschen de gesneden wapens van beide dekens in:

3 In de eerste helft van de achttiende eeuw werd door de Utrechtse arts Engelbert van Engelen een afschrift gemaakt van de *Monumenta* en de *Inscriptiones* van Van Buchel. Van Engelbert van Engelen is niet al te veel bekend. Hij is blijkens het Album promotorum van de Utrechtse academie afkomstig van Gorinchem. Engelbert zal daar rond 1660 geboren zijn. Zijn vader, die dezelfde naam had, werd in 1669 in Utrecht als predikant beroepen. Engelbert studeerde medicijnen in Utrecht en promoveerde er in 1683. In 1686 trouwde hij met Elisabeth van Seventer. Na haar dood in 1710 bleef hij achter met 'mundige en onmundige kinderen'. Van Engelen stierf op 7 juli 1723. Hij maakte deze kopieën als onderdeel van een eigen studie, in drie delen, naar de grafmonumenten en wapens in de kerken van Utrecht.

4 Handschrift Van Engelen en geheimschrijver van Staat en kerke, blz. 40.

DEKENS IN DER TYDT

Jan Janszoon van Ryswyck Bartholomeus Gerritsz' van Remunt

CORNELIS LAURENSS v.s. HEEREN CASPEL als Busmeester

Het postament bevat ter weerszijden:

ANNO 1639

En in het midden

**Men maeckt het mand-werk constich, aerdich uytte-geest,
Maer gheen patroon of voorbeeld sonder vorm of leest**

Blijkens de aantekening, waardoor ons het opschrift van het paneel is bewaard gebleven, prijkte dit gildebord in het bovengedeelte nog met de inscriptie:

De Hooghste eere
Is God den Heere

Boven een soortgelijke 'Mandemaekers proef' als op het kroonschild is afgebeeld. Wellicht is die proef wel in miniatuur boven de fries bevestigd geweest en bevond zich deze met genoemde inscriptie in of aan het frontispies, dat ongetwijfeld boven die fries aanwezig was.

Onder het postament en vermoedelijk tusschen de consoles, waarop het geheel zal hebben gerust, moet nog het volgende hebben gestaan:

Het mandemaekers gild wanneer het is van noden Heeft hier een kelder mild tot dienste harer dooden.

Het is aan het bestuurslid van de Stichting Wilg & Mand, mevrouw G.M. Pot-van Regteren Altena, te danken dat het gerestaureerde gildebord weer in de Jacobikerk hangt. Zij ontdekte dat er een gildebord was geweest, dat het nog ten dele bestond en waar het oorspronkelijk gehangen had. De Stichting Wilg & Mand gaf aan de Zwolse restaurateur Bert Jonker de opdracht het bord te restaureren. Het middenpaneel werd door hem vernieuwd. De calligraaf Blokland uit Zoetermeer adviseerde welk lettertype gebruikt moest worden.

Dankzij de genereuze financiële steun van de volgende organisaties kon de twintig duizend gulden kostende restauratie bekostigd worden:

De Stichting Pro Musis te Amsterdam
het Fentener van Vlissingen Fonds te Utrecht
het Anjerfonds Utrecht
de Crediet- en Effectenbank Utrecht
de Kamer van Koophandel en Fabrieken Utrecht
het Fonds Zomerpostzegels te Utrecht
M. Verboord Mandwerk te Vlijmen
Het Wilg & Mand Fonds
De donateurs van de Stichting Wilg & Mand

De Mandmaaker.
't Ondichte Vat, En houd geen nat.

Die waatter schepte met een Mand,
Die scheen niet wel by Zyn Verstand:
Veel Handen soecken Heil te gtypen,
In't gaatich Vat van deesen tyd,
Maer 'sal haar altemaal ontrypen,
Schep Heil in 't Vat der Eeuwigheid.

De Klüiper.
Soo't niet en slüit, Het leckter üt.

De banden van aandachtig leeven,
En't heilich Woord van God ge geeven
Die moeten 't eedel Zielen Nat
In't mensclcherte dicht beslütten,
Of anders drooper't Wijntie bütten,
En liet de stens een leedig Vat

Krantenknipsels uit 1931 over de mandenmakersstaking

Uit: "Het Vaderland" van 6 februari 1931.

Conflict in de mandenindustrie.

In de mandenindustrie te Ameide is een conflict uitgebroken, dat weldra een grooteren omvang dreigt te zullen aannemen. Onlangs hebben de werkgevers in de mandenindustrie verlaging van het stukloon ingevoerd, die voor de arbeiders neerkomt op een vermindering van het weekloon met f 1 a f 1,50. Hierover en tevens over de erkenning van het recht van organisatie is reeds Maandag een staking uitgebroken bij de firma Joh. V.d. Leede. Deze staking omvat 25 man. Donderdag is opnieuw aan twee werkgevers een ultimatum gesteld, waarin wordt geëischt, de loonsverlaging voor Maandag 16 dezer ongedaan te maken. Mocht op dezen datum datum niet voldaan zijn aan dezen eisch, dan zal een staking worden afgekondigd, welke naar schatting 70 a 80 man zal omvatten. De betrokken arbeiders zijn georganiseerd in den Algemene Bond van Meubelmakers en den Ned. Christ. Bond van Houtbewerkers. (Volk.)

Uit: "Het Vaderland" van 4 april 1931

De stakende mandenmakers te Ameide.

De burgemeester van Ameide had gistermorgen elf uur een onderhoud met den patroon, betrokken bij de mandenmakersstaking, terwijl hij met de werknemers gistermiddag confereerde, teneinde een bevredigende oplossing te zoeken in het conflict. Beide besprekingen hebben geen resultaat gehad.

Uit: "Het Vaderland" van 5 april 1931

Het mandenmakersconflict te Ameide

Het hoofdbestuur van den Algemeenen Chr. Meubelmakersbond deelt mede, dat aan dit bestuur niets bekend is van een officieele bemiddelingspoging van den burgemeester van Ameide in het mandenmakersconflict

Uit: "Het Vaderland" van 17 februari 1931.

Staking in de mandenindustrie.

Gistermorgen is te Ameide a/d Lek een staking uitgebroken onder de mandenmakers, omvattende alle moderne en Christelijke georganiseerden, in totaal ongeveer 100 personen, verdeeld over drie werkgevers. Het conflict betreft een loonsverlaging van 1 cent per mand stukwerk.

Uit: "Amersfoortsch Dagblad" van 20 april 1931 en idem in de "Nieuwe Gorinchemse Courant" van 22 april 1931.

De Mandenmakersstaking te Ameide en Tienhoven. Voor Ameide geëindigd.

De staking der mandenmakers te Ameide en Tienhoven is – naar de N.R.Ct. meldt- Vrijddag na ruim twee maanden te hebben geduurd, voor wat Ameide betreft geëindigd.

De patroon A. van Gent en van Kekem hebben met hun personeel een accoord getroffen, waardoor het stukloon thans met ½ cent is verlaagd, inplaats van 1 cent, zoals de bedoeling was. Te Tienhoven duurt de staking bij den heer van der Leede nog voort. Het aantal stakers, dat aanvankelijk 80 bedroeg, is thans tot een derde gedeelte teruggebracht.

Uit: "Nieuwe Gorinchemse Courant" van 18 februari 1931.

Staking in de mandenindustrie. Maandagmorgen is een staking uitgebroken onder de mandenmakers, omvattende alle moderne en christelijke georganiseerden, in totaal ongeveer 100 personen verdeeld over drie werkgevers. Het conflict betreft een loonverlaging van 1 cent per mand stukwerk.

Uit: "Het Vaderland" van 2 april 1931

De staking in de mandenindustrie.

De staking in de mandenindustrie te Ameide a/d Lek, neemt de laatste dagen een vrij ernstig karakter aan. Enkele werklieden worden van en naar hun werk begeleid. Hoewel zich tot op heden nog geen ongeregelheden hebben voorgedaan, heeft de burgemeester der gemeente politieversterking aangevraagd en is gisteren een detachement rijks-politie te Ameide gestationeerd. Tot dusver is alles rustig verlopen.

Uit: "Het Vaderland" van 5 mei 1931

De mandenmakersstaking geëindigd.

Gisteren hebben de ongeveer 30 mandenmakers van den heer J. van der Leeden te Tienhoven (bij Ameide), na drie maanden in staking te zijn geweest, den arbeid hervat op dezelfde voorwaarden, waarop drie weken geleden de arbeiders bij de andere patroons aan den arbeid zijn gegaan. Het conflict is hiermee geëindigd.

Mandenmakers in het nieuws (1869 – 1913)

Verzameld door Ben Remie

19-09-1869

krant 12 Men meldt ons uit **AMEIDE**, dat de **hoepmakerijen**, die het gansche jaar onafgebroken hebben voortgeduurd, en aan vele ingezetenen en gezinnen van die gemeente arbeid geven, zoo goed als geëindigd zijn. Men hoopt weldra weder aan de nieuwe hoepels te kunnen beginnen. De genoemde fabrieken geven aldaar veel vertier. Men kan rekenen dat er ruim drie millioen hoepels gemaakt worden, wat, de bevolking in aanmerking genomen, vrij aanzienlijk kan genoemd worden. De handel in witte en grauwe wordt sterk gedreven.

VHL 2-2-1873 no. 934

VIANEN, 31 Jan. Heden hield de Afdeeling Vianen en Omstreken van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw alhier eene vergadering. Aan de heer J.L. de Jongh te Ameide zullen de twee medailles, die hij voor monsters *hoephout en tiendhout* op de Algemeene Vergadering den 26 September j.l. te 's Hage behaald had, worden toegezonden. ZEd. was niet op de vergadering aanwezig.

15-12-1878

Dezer dagen hebben te **Ameide** de werkgevers (**hoepbazen**), in eene daartoe gehouden vergadering, collectief het besluit genomen, om, daartoe door de tijdsomstandigheden genoodzaakt, over te gaan tot het lager stellen der werkloonen. Voorstellen, desbetreffende aan de hoepmakers gedaan, zijn door dezen billijk bevonden en aangenomen.

4-5-1879

krant 516

- Te **Ameide** is *proces-verbaal* opgemaakt tegen vijf hoepbazen, die kinderen beneden twaalfjarigen leeftijd in hun werk hadden.

23-1-1886

krant 867

AMEIDE, 21 Jan. De bevolking dezer gemeente bestaat hoofdzakelijk uit twee klassen, vermogende en behoeftige ingezetenen, midden- of burgerstand vindt men bijna niet. Verreweg het grootste aantal ingezetenen zijn werklieden, die zoo ze slechts

ééne week werks missen, dadelijk aan alles gebrek hebben. De hoofdindustrie alhier is **hoepel- en teenfabrikage**, vroeger een zeer bloeiende tak van bedrijf, die vele arbeiders herwaarts lokte; nu evenwel eene onderneming, die den fabrikanten al jaren aanzienlijke verliezen berokkent door de malaise die ook den handel in hoep en teen zoozeer drukt.

Daardoor wordt hier tegenwoordig dan ook veel minder hout verwerkt dan vroeger en overtreft het

aanbod van arbeidskracht verre de vraag; hierbij komt nog dat het winterachtige weder der laatste weken den arbeid zeer belemmert; geduchte armoe is daarvan het gevolg en de toestand in verscheidene gezinnen van dien aard, dat voorziening in de behoefte allernoodzakelijkst is. Vroeger werd in zulken tijden onmiddellijk hulp verschaft door het Diaconiefonds, dat zijne middelen dan zoo noodig door eene collecte bij de goeuden versterkte, doch thans is van die instelling nog niet het minste teken van leven vernomen. Gelukkig slaapt de particuliere liefdadigheid niet, maar deze is niet altijd genoeg en goed op de hoogte waar de nood het hoogste is en behoort door de armverzorgers te worden bijgestaan en voorgelicht.

11-9-1886

krant 900

BINNENLAND. - Op de deze week te Gorinchem gehouden **tentoonstelling** der Hollandsche Maatschappij van Landbouw zijn o.a. de navolgende prijzen behaald:

Witte hoepels, fabricaat 1885/86, in 3 soorten, 2 bos van elke soort, "halfvaatsband, karreband en kitteband." 1^e prijs **J.L. De Jongh, Ameide**; 2^e prijs P.H. Van Dusseldorp, Werkendam.

27-11-1886

krant 911

AMEIDE, 24 Nov. De vrees dat er hier in den aanstaanden winter voor den arbeidenden stand weinig **werk** zoude zijn is gelukkig niet bewaarheid. Integendeel hebben bijna alle hoepel- en teenfabrikanten meer hout aangekocht dan 't vorig jaar en zal er, zoo het weder gunstig is, gedurende den geheelen winter voor alle handen werk zijn.

10-9-1887

Op de **tentoonstelling** te Hoorn der Hollandsche Maatschappij van Landbouw zijn o.a. de volgende prijzen behaald:

Afdeeling Houtteelt, hoepels, fabricaat 1886/87. In te zenden 6 soorten, 2 bos van elke soort, "14-voeters, 12-voeters, 10-voeters, tonhoepels, karreband en kittelband", 1ste prijs, **J.L. De Jongh te Ameide**. Witte hoepels fabricaat 1886/87, in drie soorten, 2 bos van elke soort, "halfvaatsband, karreband en kittelband", 1ste prijs, **C. De Jongh P.Czn. te Ameide**; 2de prijs, **J.L. De Jongh te Ameide**.

17-9-1887

krant 953

AMEIDE, 15 Sept. Er bestaat hier thans groote behoefte aan werk; tientallen van arbeiders, die zoo gaarne zouden arbeiden, loopen **werkloos** rond, zonder dat er nog uitzicht bestaat dat er spoedig verbetering in zal komen. Het is zeer te hopen dat de hoepel- en teenhandel weldra wat levendiger worde, anders ziet het er voor den werkenden stand in onze gemeente treurig uit.

10-12-1887

krant 965

AMEIDE, 7 Dec.

- De vrees dat hier dezen winter groot gebrek aan werk zoude zijn is gelukkig niet bewaarheid. Door verschillende fabrikanten in deze gemeente is eene belangrijke hoeveelheid hout aangekocht om hier te doen verwerken; zoo het weder gunstig is, zal er **geen werkeloosheid** heerschen. De prijzen van hoep en teen blijven voortdurend laag.

26-10-1889

VIANEN, 24 Oct. In den vroegen morgen van l.l. Maandag is alhier op geheimzinnige wijze brand ontstaan is eene niet gesloten **hoepelschuur** van den heer **v. K.** (ekem) te Ameide. Door spoedig toegeschoten hulp is de brand nog in den beginne gebluscht.

30-11-1889

Gemengd Nieuws. Men schrijft uit Vianen: Ondanks de genomen maatregelen en de verschillende onderzoekingen en persoonlijke verhooren, is het nog niet gelukt, den dader of de daderes van de **brandstichting** op den 18. November in de hoepmakerij van mej. de wed. Van Wijngaarden (thans in exploitatie van de heeren **Van Kekem** en Van Heusden) te ontdekken. Genoemde heeren hebben thans het gemeente-bestuur gemachtigd, namens hen f 125 uit te loven aan hem, die de dader of daderes aanwijst, mits met bewijzen deugdelijk gestaafd.

7-12-1889

Voor de menigvuldige bewijzen van belangstelling, zoowel buiten als in de gemeente ondervonden, op Maandag 2 December, betuigen wij bij deze onzen hartelijken en welgemeenden dank.

A. VAN KEKEM Wzn.

A. VAN KEKEM-BROEKHUIZEN.

Ameide, 7 December 1889.

Langs dezen weg betuigen wij onzen welmeenen den dank aan den WelEd. Heer A. VAN KEKEM en Echtgenoot, Mej. A. BROEKHUIZEN, voor het genoegen aan ons geschonken, ter gelegenheid van hunne **25-jarige Echtvereeniging** op 2 December 1889.

DE MANDENMAKERS.

Ameide.

VHL 6-4-1890 no. 28

Ameide, 26 Maart. **Het hoepels maken** dat hier vroeger tot het einde van Mei duurde, zal dit jaar reeds in 't begin van April afgelopen zijn. Ook staat er veel minder teen in 't water, dan eenige jaren geleden, toen dikwijls alle mogelijke beschikbare grachten en sloten in en bij het dorp daarmede bezet waren. Als het weder zoo zacht blijft, zal het schillen vroeg beginnen, want het hout werkt al aardig.

Indien op het teenschillen de bepalingen der arbeidswet toepasselijk zijn, zullen een massa kinderen, die vroeger dien arbeid mede verrichten, en daarmede een flink weekloon verdienden, nu moeten toezien.

26-7-1890

krant 1102 BINNENLAND. Den 7den Juni werd te Dordrecht een **vergadering** gehouden van **hoepelfabrikanten** uit de Alblasserwaard enz., waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken om, nu de loonen der werklieden uiterst laag waren, die loonen voor het aanstaande seizoen een weinig te verhoogen, teneinde den werklieden eene betere positie te verschaffen en eventuele werkstakingen te voorkomen. De voorloopige commissie, bestaande uit de heeren P. Langeveld Pzn. en B.C. Wisboom & Zonen te Hardingsveld, S. Boelhouwer te Giesendam, J.A. Bakhuizen te Sliedrecht en G. v. Oord te Werkendam, had de volgende prijzen voorgesteld als minimum loon:

Kitteband f 1,30, karreband f 1,80, halfvaatsband f 2, tonneband f 2,40, zware inlandsche tonneband f 2,60, 9 voeten f 3, 10 voeten f 4, 12 voeten f 4,80, 13 voeten f 5,60, 14 voeten f 6,60, 15 voeten f 7,60, 16 voeten f 8,60.

In eene volgende vergadering zou over dit tarief beslist worden en werden in de plaatselijke bladen opgeroepen de hoepelfabrikanten uit Papendrecht, Sliedrecht, Giesendam, Hardingsveld, Werkendam, Raamsdonk, Zwaluwe, Oud-Beierland, Vianen, **Ameide** en overige plaatsen waar het hoepmakers-bedrijf wordt uitgeoefend, tot het bijwonen eener algemeene vergadering.

Die vergadering had Vrijdag-ochtend, 18 Juli te 10½ uur, in het lokaal Van der Horst te Dordrecht plaats, onder voorzitterschap van den heer P. Langeveld Pzn., van Hardingsveld. Ongeveer 30 personen woonden haar bij, onder wie verscheidene namens 3 of 4 firma's gemachtigd waren. Toch betreurde de voorzitter het dat de opkomst zoo gering was, hetgeen hij hoopte te mogen toeschrijven aan het slechte weer en niet aan gebrek aan belangstelling.

Na eenige discussie werd het door het bestuur vastgestelde minimum-loon met applaus goedgekeurd en het bestuur gemachtigd het besluit der vergadering te publiceeren.

Daarna ging de vergadering uiteen.

(Publicatie van bovengenoemde minimumlonen in de krant van 2 augustus 1890).

4-2-1893

krant 1341

Ameide. In 1892 zijn in deze gemeente 124 **arbeidskaarten** uitgegeven, hoofdzakelijk aan teenschillers, mandenbreiers en hoepelmakers.

VHL 8-2-1893 no. 12

Ameide, 30 Jan. Dank zij het zachte weder der laatste dagen, kunnen vele werkzaamheden, zooals hoepelmaken, teenuitschieten, manden maken enz. weder ongehinderd geschieden, zoodat op 't oogenblik in deze gemeente weinig werkeloosheid heerscht. Alleen schippers en zij die in den grond moeten werken, kunnen wegens ijs en hal nog niet terecht. Als de dooi echter zoo sterk aanhoudt als de laatste twee dagen, zullen die hinderissen ook spoedig verdwenen zijn. Intusschen

wordt hier door de Diaconie, ondersteuningscommissie, Protestantenbond enz. mildelijk in de behoeften van de werkelozen voorzien.

10-2-1894

krant 1446 AMEIDE, 8 Febr. Als een bewijs van goede verstandhouding tusschen patroon en werklieden kan dienen, dat op den verjaardag in deze week van den heer S. alhier, hem door zijne hoepmakers, hakkers, schippers enz. een prachtige fauteuil werd aangeboden. Door eene commissie uit hun midden werd hem het geschenk met eene toespraak, die van warme toegenegenheid getuigde, door een der werklieden aangeboden, waarop de jubilaris, zichtbaar verrast en gevoelig voor zoodanig bewijs van waardeering, daarvoor met een hartelijk woord zijnen welgemeenden dank betuigde. Moge de heer S., die zoo de toegenegenheid zijner onderhoorigen heeft weten te winnen, nog vele jaren voor onze gemeente en zijne werklieden gespaard blijven, voor wie hij steeds een trouwe steun is en waarvoor hem dan ook alle achting en dank toekomt.

1-8-1894

Blijkens acte op den 24. Juli 1894 voor den Notaris J. Hoogewerff te Rotterdam verleden, is tusschen de Ondergeteekenden ARIE VAN KEKEM WILLEMSzoon, Koopman, wonende te Ameide, CHRISTIAAN HENDRIK WILHELMUS HEUSDENS, Koopman, wonende te Rotterdam, WILLEM ADRIANUS VAN KEKEM, Fabrikant, wonende te Ameide en WILHELMUS HEUSDENS, Particulier, wonende te Rotterdam, overeengekomen dat, te rekenen van den eersten Januari 1894, de twee laatste Ondergeteekenden zijn opgetreden als mede-vennoten in de tusschen de twee eerste Ondergeteekenden bestaande Vennootschap van Koophandel, onder de Firma "VAN KEKEM en HEUSDENS", ten doel hebbende den eigen- en commissiehandel en de exploitatie van Grienden en Landerijen, en gevestigd te Rotterdam en te Ameide.

Alle Vennoten hebben de teekening der Firma in alle zaken, de Vennootschap betreffende, doch niet tot het opnemen of ter leen geven van gelden, het koopen van- of speculeeren in publieke fondsen, het afgeven van promessen of acceptatiën en het aangaan van borgtochten of dergelijke contracten, waartoe de handteekening van alle Vennoten wordt vereischt.

De overeenkomst is aangegaan voor den tijd van vijf achtereenvolgende jaren, zullende eindigen den 31. December 1898, terwijl ingeval niet ten minste zes maanden voor de expiratie door een der Vennoten geacht zal worden voor één jaar te zijn gecontinueerd en zulks van jaar tot jaar, totdat eene schriftelijke kennisgeving als hiervoor gemeld zal zijn geschied.

Wordende deze bekendmaking gedaan ingevolge art. 28 van het Wetboek van Koophandel.

A. VAN KEKEM Wzn.
C.H.W. HEUSDENS.

W.A. VAN KEKEM.
W. HEUSDENS.

30-1-1895

krant 1546

Ameide, 28 Jan. In het afgelopen jaar zijn binnen deze gemeente afgegeven 79 **arbeidskaarten**, waavan 77 voor hoepelmaken, mandenbreien en teenschillen. Ongelukken zijn bij die bedrijven niet voorgekomen; 1 overtreding is geconstateerd. Zoodra de wet van 1889 gewijzigd wordt; zal het wenschelijk zijn bovengenoemde bedrijven en nog enkele andere niet daaronder te begrijpen, want de jongens van 12-16 jaren zijn veel gevaarlijker, vooral voor anderen, wanneer ze losloopen, dan wanneer ze dergelijken arbeid verrichten.

6-2-1895

Ameide, 5 Febr. Door het steeds aanhoudende strenge winterweder heerscht hier thans algemeene **werkeloosheid**, daar ook de mandenbreierijen, waaraan zoovele gezinnen tegenwoordig in deze gemeente hun brood verdienen, sedert de vorige week geheel stil liggen. Gelukkig dat hier door verschillende corporatie's veel gedaan wordt tot leniging van den nood, anders zou het er in dagen als tegenwoordig voor een tal van gezinnen treurig uitzien.

2-3-1895

krant 1555

Ameide, 28 Febr. Langzamerhand begint de **werkeloosheid** hier af te nemen; de mandenbreierijen zijn weer aan den gang en op de hoepelmakerijen kan nu, ook wat de vorst betreft, geregeld worden gewerkt, doch er is weinig hout voorhanden. De nog maar altijd dichte rivier maakt het vervoer naar Rotterdam hoogst moeielijk en kostbaar. Deze week zijn eenige partijen manden via Arkel per spoor naar Rotterdam getransporteerd. Tal van arbeiders zijn hier echter, zoo lang de dooi niet flinker invalt, van allen arbeid verstoken. Dezen en ook de schippers zien verlangend naar het finale eind van dezen echt langdradigen winter uit.

24-4-1895

krant 1570

Ameide, 23 April. Ruim 50 arbeiders uit deze gemeente zijn thans werkzaam nabij Deventer, Amsterdam en Alkmaar en nog zouden er meer geplaatst kunnen worden, doch er zijn geen meer disponibel. De mandenbreierij is hier op 't oogeblik weer in vollen gang; spoedig begint ook de teenschillerij. In sommige gezinnen wordt thans weer veel geld verdiend. 't Is te hopen dat daar nu eens om den wintertijd gedacht wordt, opdat ze dan niet dadelijk een beroep behoeven te doen op de instellingen van weldadigheid.

24-8-1895

krant 1605

Ameide, 22 Aug. Sedert een paar weken zijn verscheidene arbeiders in deze gemeente zonder werk en nog dagelijks neemt het getal werkelozen toe.

Successievelijk komen er van de buitenwerken terug, voor wie hier geen werk te vinden is. Boven dien ligt een der mandenmakerijen tijdelijk stil. Gelukkig zijn er nogal veel boomvruchten; het plukken en vervoeren daarvan geeft aan veel handen werk, even als het delven der aardappelen, dat in de volgende maand aanvangt.

19-10-1895

Ameide, 17 Oct. Heden werd in eene **vergadering**, alhier gehouden door verschillende **hout- en teenkoopers** uit de gemeenten Ameide, Tienhoven, Langerak, Leksmond en Jaarsveld, besloten, aan heeren verkopers van hout- en teengewassen te verzoeken, de voorwaarden dier verkooping in dier voege te wijzigen, dat die niet meer zullen plaats hebben bij inzet en afslag, maar alleen bij enkelen afslag en de teen te verkoopen bij de vim of 104 bossen, zooals van ouds gebruikelijk is en niet per 100 bos.

Tot die maatregel meenen de koopers van hout en teen te moeten overgaan om het bieden en opjagen van het hout enz. door beunhazen te beletten, wien het alleen te doen is om het trekgeld en die nooit anders hout of teen koopen, dan wanneer soms een perceel hun aan de broek blijft hangen.

De ongunstige stand der prijzen van de hoepels en teen, noodzaken de koopers van hout en teen alle billijke middelen aan te wenden, dat de prijzen meer in overeenstemming komen met de prijzen der hoepels en teen en zij niet langer moeten ondervinden, hunne rekening met een nadeelig saldo te moeten sluiten.

5-2-1896

krant 1650

Ameide, 8 Febr. Zoo streng, langdurig en lastig als de vorige winter was, zoo zacht en gemakkelijk is tot nog toe deze; toen maandenlange vorst, stremming van het verkeer en belemmering van nagenoeg allen arbeid, thans kan alles zijn gang gaan, alsof men in de lente is. Ook voor de instellingen van weldadigheid is 't een zeer gemakkelijke winter; nagenoeg ieder kan zijn brood verdienen, wat voor den nijveren werkman vrij wat aangenamer is dan het bij wijze van liefdegift te moeten ontvangen.

Dank zij vooral de zeer drukke **mandenmakerij** is hier dezen winter, al is de **hoepelmakerij** niet meer wat zij vroeger was, overvloedig werk voor oud en jong, terwijl het spitten, teen uitschieten en in 't water zetten ook ongestoord kan gedaan worden. Een en ander kon echter wel eens oorzaak zijn dat in 't voorjaar de werkzaamheden slap waren; doch "die dan leeft, die dan zorgt."

4-4-1896

Ameide, 1 April. Deze week is hier wederom een nieuwe **mandenmakerij** geopend, waarop verscheidene werklieden arbeiden. Voor den arbeidenden stand in deze gemeente, die zich steeds meer en meer uitbreidt voorwaar een verblijdende zaak.

23-9-1896

Tentoonstelling te Meerkerk, 17 September 1896 vanwege de Maatschappij van Landbouw, afdeling Vianen en omstreken.

Hokkeling ossen. 1ste prijs zilv. med., H. Van IJzeren, Meerkerk. 2de prijs getuig-schrift, **Gebr. Diepenhorst, Ameide**.

Hoephout. 1ste prijs bronzen med., Van Kekem & Heusdens, Ameide, Kitteband, Karreband, Halfvaats en Tonne **Tentoonstelling te Meerkerk**, 17 September 1896 vanwege de Maatschappij van Landbouw, afdeling Vianen en omstreken.

Hokkeling ossen. 1ste prijs zilv. med., H. Van IJzeren, Meerkerk. 2de prijs getuig-schrift, **Gebr. Diepenhorst, Ameide**.

Hoephout. 1ste prijs bronzen med., Van Kekem & Heusdens, Ameide, Kitteband, Karreband, Halfvaats en Tonneband.

Nieuwste en doelmatigste werktuig voor zuivelbereiding. Prijs zilv. med., Joh. A. Beek, Hoorn. Bestuursprijs, G. v.d. Grijn, Meerkerk, kaaspers. Idem, firma H.J. Reekers, Gorinchem, werktuig voor zuivelbereiding.

Doelmatigste stel hoefijzers. 1ste prijs bronzen med., **H. Vermeulen Az., Ameide**. 2de prijs getuig-schrift, W.C. Van Iperen, Meerkerk.

Niet gevraagd (ter opluistering). **L. Roodhorst, Ameide**, 6 konijnen, witte met blauwe ooren, blauw puntje aan den staart, blauwe schoentjes en zwarten neus.

Van Kekem & Heusdens, Ameide, witte hoepen, kitteband, langband, karreband, halfvaats en tonneband. (Bericht ingekort BR.) band.

Nieuwste en doelmatigste werktuig voor zuivelbereiding. Prijs zilv. med., Joh. A. Beek, Hoorn. Bestuursprijs, G. v.d. Grijn, Meerkerk, kaaspers. Idem, firma H.J. Reekers, Gorinchem, werktuig voor zuivelbereiding.

Doelmatigste stel hoefijzers. 1ste prijs bronzen med., **H. Vermeulen Az., Ameide**. 2de prijs getuig-schrift, W.C. Van Iperen, Meerkerk.

Niet gevraagd (ter opluistering). **L. Roodhorst, Ameide**, 6 konijnen, witte met blauwe ooren, blauw puntje aan den staart, blauwe schoentjes en zwarten neus.

Van Kekem & Heusdens, Ameide, witte hoepen, kitteband, langband, karreband, halfvaats en tonneband. (Bericht ingekort BR.)

30-9-1896

krant 1718

Ameide, 28 Sept. Door het natte weder kan met het **aardappelrooien** weinig of geen voortgang worden gemaakt; appels plukken geeft dit jaar weinig werk, omdat ze schaarsch zijn en nog voor een groot deel afgestormd; en de voortdurend hooge stand der rivier belet nagenoeg alle werk aan de kribben. Een en ander is oorzaak van weinig werk; gelukkig dat veel arbeiders uit deze gemeente op buitenwerken zijn en dat de mandenbreierij nog al druk gaat, anders zouden vele gezinnen broedeloos wezen.

25-11-1896

krant 1734

Ameide, 23 Nov. Met de **mandenmakerij** is het hier den laatsten tijd weder zeer druk. In de vorige week o.a. werden duizende manden afgeleverd. Ook het teensnijden en hakken van griendhout is in vollen gang, zoodat hier gelukkig voor den werkenden stand geen gebrek aan arbeid is.

VHL 5-12-1896 no. 98

Uit de hand te koop ongeveer 30.000 gehakt grauw HOEPHOUT.

Te bevragen bij **C. VAN DER ZOUWEN** en **A. G. VAN GENT** te **Ameide**.

16-12-1896

krant 1740

Ameide, 14 Dec. Jl. Vrijdag-avond zijn door de rijkspolitie een 3 tal bekeuringen gedaan wegens overtreding der arbeidswet, namelijk het na 7 uur 's avonds in 't werk hebben van jongens beneden 16 jaren in mandenmakerijen alhier.

13-1-1897

Ameide, 11 Jan. De **mandenmakerij** waarmede hier tegenwoordig een tal van gezinnen hun brood verdienen, gaat thans slap; ll. Zaterdag toch hebben een 70-tal mandenbreiers, groot of klein, gedaan gekregen. 't Is te hopen, dat die gedwongen werkstaking van korten duur moge zijn.

29-9-1897

Ameide, 27 Sept. De hoepelmakerij en de veelvuldige werkzaamheden daaruit vooral in den wintertijd voortvloeiende, eertijds de voornaamste bron van bestaan voor den arbeidenden stand in deze gemeente, is de laatste jaren meer en meer achteruitgegaan. Sedert lang werd hier dan ook door den werkman de wensch gekoesterd en geuit, dat in dat bedrijf wat nieuw leven mocht worden gebracht. Door eenige ingezetenen en belangstellenden, aan dien wensch willende voldoen, is dezer dagen alhier eene naamlooze vennootschap opgericht, zich ten doel stellende de hoepel-fabricage. Voorzeker eene nuttige en van een warm hart voor den werkman getuigende vereeniging. Moge haar lofwaardig streven met een goeden uitslag worden bekroond.

6-10-1897

INGEZONDEN.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie

Ameide, 30 Sept. 1897.

In het voorgaande nummer dezer Courant wordt uit Ameide gemeld, dat de hoepelmakerij c.a. eertijds de voornaamste bron van bestaan in deze gemeente, in de laatste jaren meer en meer is achteruitgegaan en daardoor de wensch is geuit in dat bedrijf nieuw leven te brengen, waartoe dezer dagen aldaar eene naamlooze vennootschap is opgericht, welke voorzeker getuigt van een warm hart voor den werkman enz.

De inzender van dat bericht schijnt hoegenaamd niet op de hoogte te zijn van den tegenwoordigen

toestand in die gemeente, anders zou hij kunnen weten dat de firma Van Kekem en Heusdens, die een uitgebreiden binnen- en buitenlandschen handel drijven, met nog anderen in die gemeente, de fabricatie van hoepels tot een nooit te voren gekende hoogte hebben gebracht en bovendien door het verwerken van teen en het maken en verzenden van duizende manden per week, alle handen in 't werk houden en niemand zonder werk behoeft te zijn die werken kan en wil.

Nieuw leven behoeft er dus door die nieuwe vereeniging niet in die bedrijven te worden gebracht en zal de Vennootschap met het warme hart voor den werkman moeten afwachten of dit niet wat zal bekoelen, wanneer de uitslag der nieuwe onderneeming in haar lofwaardig streven en goede bedoelingen niet naar wensch zal worden bekroond.

Een Ameidenaar.

9-10-1897

INGEZONDEN.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Mijnheer de Redacteur!

Naar aanleiding van het door een Ameidenaar in Uw blad van 5 Oct. ll. geplaatste, het volgende: Toen ik ongeveer 15 jaren geleden hier kwam, waren in deze gemeente 58 volwassen hoepmakers en 16 leerlingen; thans, in den vorigen winter namelijk, telde ik er 54 en hoogstens 5 leerlingen. De aanfok is dus sterk verminderd, een gevolg van het manden breien, waarin tegenwoordig schier alle jongens worden opgeleid, omdat ze dan spoediger iets van beteekenis verdienen. Ik vrees evenwel dat het manden breien niet een bedrijf van hier blijvenden aard zal zijn en daarom is het m.i. verkeerd den jongens het hoepelmaken niet te laten leeren. Ben ik wel ingelicht, dan zal de Commissie de opleiding van jongens in het hoepmakersvak trachten te bevorderen en dat is zeer zeker een goede zaak. Wat de toekomst der Commissie betreft, ik geloof niet dat winstbejag haar drijfveer is, dus ze kan het al licht volhouden, en dit is een feit dat wij, hoe kort ze nog bestaat, nu reeds hare gunstige werking voor onzen belangen al ruimschoots onder vinden. Onze wensch is dus: "naast anderen leve en bloei zij."

Een Ameidesche Hoepmaker.

23-10-1897

INGEZONDEN.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Aan een vriend te Ameide.

Waarde Vriend!

Wat heb ik in den laatsten tijd telkens met verlangen uitgezien naar de "Schoonhovensche Courant" daar zij telkens wat nieuws had te vertellen uit Ameide en ook aan ingezonden stukken heeft het niet ontbroken; er schijnen toch steeds nog meer "Krantenschrijvers" in uwe gemeente op te staan. De heer Bridé schijnt niet erg gesticht te zijn over zijn val, tenminste hij klaagt er nog al over dat de straten en wegen in zulk een slechte conditie verkeerden, hetgeen hij hoofdzakelijk aan de oorzaak van zijn val beschouwt.

Of dit zoo is, weet ik niet; hij heeft echter geen ongelijk als hij over den slechten toestand der wegen klaagt en ik geloof ook dat het volstrekt niet kwaad zou zijn, indien er eens op gewezen werd in welken slechten toestand de grachten in en om de gemeente somtijds verkeerden; zoo ook de straatverlichting; want zooals u ook niet onbekend zal zijn, werd nog niet lang geleden in de Pomp- of Nieuwstraat door particulieren (nl. door hen die in het midden der straat woonden) hierin voorzien. Nu is het volstrekt mijn bedoeling niet om hiermede aan te toonen, dat het ten uwent zooveel slechter is dan in andere gemeenten, maar er kon in voorzien worden. Doch genoeg hierover. Iets van anderen aard heeft bovenal mijn aandacht getroffen, nl. de berichten en ingezonden stukken omtrent de hoepelmakerij. Dat vele vakmannen de nieuwe vennootschap met blijdschap begroet hebben, is zeker buiten kijf, daar er eerstens veel werk aan de hoepelmakerij verbonden is en ten tweede, als zij zich houdt zooals zij zich voordoet, wat betreft de opleiding van leerjongens in het vak, dan is er een flink arbeidsveld voor haar open. Als nu de reeds bestaande en de nieuwe firma elkander niet verdringen, kan het uwe gemeente ten goede komen. Ik betwijfel echter, waarde vriend! of door dit alles het lot van de hoepmakers en verder van alle aan het vak verbonden arbeiders, wel veel verbeteren zal. Ik geloof dat er in de toekomst, meer heil te wachten is van de nieuwe beweging, welke te Giesendam, Hardingsveld en elders op touw gezet is. Ge zult wel denken: mijn vriend berijdt weer zijn stokpaardje: Werklieden-Vereenigingen, Volksvergaderingen enz.; maar niettegenstaande ge wel zoo over mij zult denken, geloof ik toch dat dit het eenige middel zal zijn om duurzame verbeteringen tot stand te brengen. Wanneer toch alle hoepmakers, schippers, hakers enz. zich vereenigden, zouden zij een goed gesloten geheel kunnen vormen. Ingrijpende besluiten zouden er dan in overleg met de patroons genomen kunnen worden. Een vereischte om tot dit doel te geraken is natuurlijk dat gezellen en patroons zich met elkander verstaan. Wanneer op deze wijze te werk gegaan wordt, geloof ik dat het niet te optimistisch gesproken is, wanneer ik beweer dat men er gewis in slagen zal het lot der hoepmakers, schippers en hakers aanmerkelijk te verbeteren. Laat dan de vereenigingsleuze, welke langs de Merwede weerklonken heeft, ook weerklink vinden aan de oevers der Lek en verrijze ook te Ameide een goed georganiseerde hoepmakers-vereeniging. Nu vriend! wil ik eindigen, hopen de gastvrije Redactie der Schoonhovensche Courant ons nog wel eens gelegenheid zal schenken om met elkander van gedachten te wisselen.

Na groete, Uw toegenegen Vriend,
Velsen, 19 October 1897. FLORES.

VHL 18-12-1897 no. 100
HOEPHOUT en TEEN.

Men vraagt te koop eene partij Hoephout van Karband tot 10 voeten, met opgaaf van prijs van elke soort per bos, scheep geleverd of aan een laadp-

laats op vlot water; ook Teen graauw en Wilg per bos.

Opgaven worden verzocht aan het adres van T. van ECK te **Ameide**.

12-3-1898

krant 1868

Voor de talrijke bewijzen van belangstelling bij onze 50 jarige Echtvereeniging, vooral van de zijde der Mandenmakers, ondervonden, betuigen wij onzen hartelijken dank.

W. VAN KEKEM Wzn. Sr.

H. VAN KEKEM-UITTENBOGAARD.

Ameide, 12 Maart 1898.

VHL 13-4-1898 no. 30

Ameide, 5 April. Gisterenavond werden door den brig. rijksveldwachter te Meerkerk en den veldwachter dezer gemeente twee overtredingen geconstateerd, in mandenmakerijen alhier, van art. 5, 1ste lid der arbeidswet, (arbeid door personen beneden 16 jaren na 7 uren des namiddags).

23-4-1898

krant 1880

Ameide, 21 April. Alhier ligt in lading het **ijzeren tweemastschip** "Alblasserwaard". Het wordt bevracht door de hier in het vorig jaar ogerichte Naaml. Vennootschap tot bewerking van griendlanden en teengewas met pl.m. een half miljoen grauwe hoepels, rechtstreeks naar Duitschland. 't Zal, zoolang de hoepelmakerij hier is uitgeoefend, nog wel nimmer gebeurd zijn, dat zóó'n hoeveelheid in eens en dan naar boven werd vervoerd.

27-4-1898

krant 1881

Ameide, 25 April. Om een bericht over de **hoepmakerij** alhier, voorkomende in de courant van 23 April ll., meer volledig te maken, deelen wij mee, dat door de firma Van Kekem en Heusdens reeds langer dan 15 jaar, geregeld elke week 7 of 8 schepen met hoepels beladen werden afgezonden.

VHL 17-2-1900 no. 14

Ameide, 12 Febr. 't Is hier dezen winter met de **hoepelmakerij** bijzonder druk, met de **mandenmakerij** echter is 't op oogenblik slap. Teen om wit te maken zal niet zoo veel aangevoerd worden als 't vorig jaar.

N.R.C. 13-3-1913

AMEIDE. De mandenmakers van de firma Kekem en Heusdens alhier hebben, naar Het Volk meldt, Maandag het werk gestaakt. De staking omvat het geheele personeel, zijnde een 60 personen. De eisch is: meer loon voor verschillende soorten stukwerk. De stakers zijn ongeorganiseerd.

NOTULENBOEK 1932 t/m 1941

Mandenmakers Patroonsvereniging Ameide en Omstreken

Paul Will

*Het is voorbij, het is voorbij
het is een donker schilderij
gehangen aan den wand
...grauw en geel
beschimmeld in de hal het tafereel*

Deze versregels van een van mijn favoriete dichters Gerrit Achterberg wil ik als motto meegeven aan het nu volgende verslag.

Sinds april 1991 is onze Historische Vereniging in het bezit van dit Notulenboek. Het is haar ter hand gesteld door Wim, zoon van Hein van Kekem, die de laatste secretaris is geweest, alvorens die vereniging na circa 10 jaar plots ophield te bestaan. Onder de vermelding van schenkingen destijds in het Nieuwsblad werd geopperd dat dit vast iets was voor de a.s. werkgroep 'Griencultuur'. Die is er nooit gekomen, maar nu hebben we t.g.v. de tentoonstelling deze foliant als oud schilderijtje afgestoft om enige contouren helderder te krijgen en daardoor bij oudere tijdgenoten een enkele herinnering aan deze voornaamste plaatselijke tak van nijverheid op te roepen.

Wat grasduinend in dit boek - of om eerder in de stijl van het onderwerp te blijven - zijn we de stof sortierend aan de slag gegaan. Dit 'grootboek', passend geel-groene kaft en 32 bij 21 cm groot, omvat de met de hand geschreven verslagen van de gehouden samscholingen en stopt abrupt met die van 30-06-1941. Mocht er vanwege de bezetting op deze wijze niet meer bijeengekomen worden of speelden andere zaken een rol, wie het weet, dat hij dit melde? Het tweede wat al neuzende opvalt, is dat nergens sprake is van de heer Van Kekem W.A.? Wat is de reden dat deze verreweg grootste mandenbreiersbaas zich niet heeft ingelaten met deze vereniging? Vormde in den beginne zijn nog wethouder zijn en/of zijn leeftijd 65+ een rol, nadere opheldering gewenst? Eveneens ontbreken grotere bazen A. de Kruyk van Sluis en A.J. van Krimpen van de Vaarsloot. En ook over stakingen onder het werkvolk is geen woord te vinden!

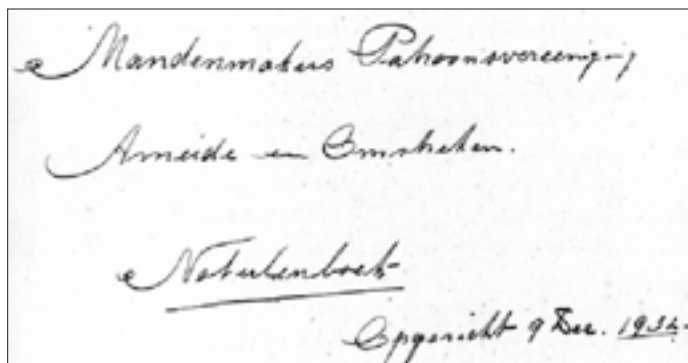
Begin jaren '30 - zo vernemen we - waren er al eerder stemmen opgegaan om iets dergelijks op te richten, daar de mandenmakersbazen beseften dat zij baat zouden hebben bij de behartiging van gemeenschappelijke belangen, zeker nu de crisisjaren zich aankondigden. Van het één kwam het ander en dat andere is er Anno 1932 van gekomen, toen men de koppen bij mekaar stak in café 'De Stoomboot' Dit was gelegen Lekdijk 225 A, dat is nu het eerste woonhuis dat je passeert, als je van de J.W. van Puttestraat rechtsaf de Lekdijk opgaat. Alle jaren door is daar stevast vergaderd.

Het is de 9de december als cafébaas A. Bouter als senior bij de oprichting het voortouw mag nemen. Alle aanwezigen zijn eensgezind van oordeel dat het voor de mandenindustrie en verwante bedrijven in hout, hoep en teenschillerij van belang is verenigd op te treden, als ook met het oog op de te Utrecht komende tentoonstelling van manden ter plekke als een eenheid acte de présence te geven.

Na het openingswoord van de gastheer houdt men de bestuursverkiezing. Tot de top behoren: C. (= Kees) van Gent, die 15 stemmen krijgt, Hermanus (= Mossie, zo heette hij in de volksmond) van der Zouwen 14, A (= Arie) Bouter 13, J.C. (= Hannes) van der Leeden en G.J. (= Gertjan) Versluis 10. De overige manlui minder stemmen. dat zijn A. P. (= Arie-Pieter) van Bruggen, nog 2 Versluizen, te weten Arie en Klaas, Hendrik (alias Hein) van Kekem, A. (= Aart) van der Grijn, F. (= F(rederk) Zweeren en A. (= Adrianus) van Middelkoop.

De bestuursfuncties worden na stemming: A. Bouter voorzitter, Herm. van der Zouwen secretaris, penningmeester C. van Gent en als commissarissen J.C.

Notulen

Vergadering van 3 April '40

Vergadering bij A. Bouter, Armeide.

Opening door de voorzitter C. van Gent.

Welkens woord door de voorzitter en lezing der notulen,
Bespreking om van de Hoogheerraad verlagings te krijgen
van huren, voor de steenplaats der steen aan den dijk.

Volgt nu het verzoek aan den Heer. Overwater,

De mandemakers patoons bond. Armeide en Omstreken
wilde met een vriendelijk verzoek tot u komen, om te
verzoeken 1° om verlagings van de kosten van opslagplaats
voor steen aan den dijk, tuschen Armeide en Tienhoven.
ook wilde men verzoeken om de huurprijs te brengen
op 10 cent per Meter.

In Armeide verschillende personen daar een plaats hebben
nu het zeer gemakkelijk zijn, om de plaats daar de
steen gezet worden te verhuuren aan boven vermeldten bond.
waar ook de gebruikers lid van zijn.

van der Leeden en G.J. Versluis.

Verder worden er nog twee man belast om als afgevaardigden nader onderzoek te doen inzake die tentoonstellingscommissie.

In de volgende vergadering - 14 daag later - wordt in den brede gedelibereerd over de hoogte der contributie, wat tot slot leidt tot het aannemen van het voorstel van bestuurszijde: die het eerste jaar te stellen op fl. 2,50. Verder moet men ernaar streven om één of meer onzer leden op de kandidatenlijst der 'Vereeniging Griendhout, Teen- en Rietbedrijven' geplaatst te krijgen.

Op de bijeenkomst, opnieuw 14 dagen erna, stelt de voorzitter voor de hoeveelheden oude gewassen witte teen te inventariseren. Uit de opsomming blijkt dat er zich inmiddels nieuwe leden hebben gemeld, bijv. C. van Es, Joh. de Groot, A.J. Maatkamp uit Langerak, A. Versluis en T. de Kruyk. Voorts besluit men voor het bezoek aan de a.s. Utrechtse vergadering een bus af te huren. Erna volgt er een intermezzo van de secretaris; deze lucht zijn hart in een ellenlang verslag over een bijeenkomst der A.V.G.T., waarin het gruwelijk wanordelijk moet zijn toegegaan, maar wat dit precies met Termei van doen heeft, blijft een beetje vaag.

Er is de jaren door vrij onregelmatig bijeengekomen, er volgt kennelijk een windstilte, waardoor het aanvankelijk bijna een soort journaal lijkt te worden. Zie, pas op 17-09-1934, komt ginds 'de Stoomboot' weer

in zicht. In deze vergadering ontbreken de notulen van een/de vorige - kunnen dus ook niet voorgelezen, noch worden vastgesteld - wat nogal commotie veroorzaakt. Enerzijds hilariteit, maar anderzijds krijgt de verzuimer van voorzitterszijde een fiks vermaan. Deze niet gauw verbouwereerde penvoeder en C. van Gent doen vervolgens verslag van hun bezoek aan Den Haag inzake instandhouding ener steunregeling. Dit verheugt de manne(n/b)roeders zeer, terwijl anderen heftig pleiten voor hogere exportpremie. Dan volgt een jaarverslag, voorgelezen op 11-02-1935. Tweemaal heeft de Vereniging op verzoek van de Rijksoverheidsdienst een stand ingericht, ...maar het resultaat heet dun. Wel besluit men deze Jaarbeurs der Rijksnijverheidsraad te continueren. De contributie wordt verhoogd tot een gulden en als nieuw bestuurslid treedt aan dhr. Maatkamp uit Langerak.

Op een vergadering twee maanden later gehouden besluiten de leden een verzoek te richten aan de Fruitpachtersvereniging om in het belang van de mandenindustrie gunstiger levensvoorwaarden te creëren door gebruik te maken van bussels voor zacht fruit.

Uit het financieel verslag 1935 blijkt dat het gewone tekort 66 cent bedraagt en dat van die Jaarbeursstand fl. 2,20. Over het doorgaan met het bezoeken van die Beurs uit dhr. Van Gent zich niet optimistisch, lid Van Gelderen weer wel. Ten besluite zegt A. Versluis

zijn lidmaatschap op, wat o.m. aanleiding is om te overwegen de gehele vereniging te ontbinden, óf juist te streven naar uitbreiding. Besloten is binnen afzienbare tijd opnieuw bijeen te komen, wat 15 juni gebeurt. In zijn openingswoord spreekt onze éminente voorzitter- aldus de secretaris - zijn zorg uit over de noodsituatie waarin zowel de mandenindustrie als het teenpachtersbedrijf verkeert. Zeker nu o.m. de Utrechtse 'Vereeniging van Griendpachters' door onderlinge verdeeldheid is doodgebloed. Zou aansluiting zoeken bij de 's-Hertogenbosche Bond mogelijkheden bieden? Die tracht door bevoorrechting van enige grote expediteurs een soort Mandencentrale te stichten voor zowel werkgevers als voor de werknemers. Bovendien streeft die ernaar niet in kisten aan te leveren, maar manden als verzendmateriaal te blijven gebruiken. Verder meldt C. van Gelderen zich voor een standplaats op de Beurs. Ten besluite roept vrz. Bouter op om mogelijk te komen tot het omvormen van de landelijke Vereeniging tot een Bond van Mandenmakers-patroons plus Teenpachters.

In de vergadering van 03-09-1936 is er o.a. een bestuursverkiezing. Voorzitter A. Bouter neemt na enkele bezwaren opgesomd te hebben vanwege zijn gezondheid en leeftijd (65+) zijn herbenoeming toch aan en er verschijnt ten tonele als kersvers nieuw bestuurder ene C. Visser. Welke kenner kan die man thuisbrengen?

Na lange stilte, pas op 20-02-1939 gaat pardoes een ander bestuurslid de pen voeren, n.l. Hein van Kekem, terwijl wegens ziekte van de zittende voorzitter dhr. Maatkamp de vergadering leidt. Wat is nog meer aan de hand? Na lezing der notulen bedankt Herm. van der Zouwen als lid en verlaat de vergadering? Hebben wellicht politieke geschillen een gewichtige rol gespeeld? Nog een tweede afscheid geschiedt: vanwege een schrijven van A. Bouter, die bericht dat hij wegens ziekte het voorzitterschap niet meer weet waar te nemen en gemeend heeft te moeten bedanken. Op voorstel van de geldbuideldrager C. van Gent wordt de nestor tot erelid benoemd!

Wederom komt ter sprake de zin van het al of niet voortbestaan der vereniging. Na discussie besluiten de patroons deze broederlijk voort te zetten en evenzo naar belanghebbende clubs een verzoekschrift te richten - zelfs aan het betreffende Ministerie - om te bevorderen dat manden hèt verpakkingsmateriaal voor het zachte fruit behoren te blijven. Het verhaal wordt eentonig, om een zinsnede van Multatuli te citeren. Ondanks een boel misère toch een vereniging die zich duchtig geroerd heeft!

De nieuw gekozen voorzitter C. van Gent zit de vergadering van 03-04-1940 voor. Na voorlezing, goedkeuring en ondertekening der notulen wordt voorgesteld een verzoek te richten aan het Hoogheemraadschap om huurverlaging te verkrijgen voor de opslagplaats van teen aan de Lekdijk tussen Ameide en Tienhoven. De bede luidt de huurprijs te brengen op 10 cent per vierkante meter. Tevens is er sprake van een ander verzoek, namelijk te richten aan enige notarissen om medewerking te verlenen voor een onderlinge schikking met de verkopers van teen die te

laat grauwe teen hebben geleverd. Zulke zendingen hebben 't gewaagd uit te spruiten', wat de verwerkers veel extra werk heeft bezorgd. Ook de nieuwe notulist houdt kennelijk niet van uitspruitsels. Anders dan de vorige, die dikwijls in bloemrijke taal en brede zinsbouw opening van zaken gaf, is Van Kekems boekstaven kort en bondiger (zie bijvoegsel).

Op de bijeenkomst van 21.02.'41 zelfs zo kort, dat het verslag van de vorige niet eens gereed is. Twee bestuursleden doen daarop verslag van de bondsvergadering die zij in Den Bosch hebben bijgewoond.

Naar aanleiding daarvan volgt een bespreking over het loon in de mandenmakersbranche. Daar is voorgesteld het loon te brengen op 22 gulden per week, wat ter plekke nog 20 bedraagt. Eveneens komt aan de orde het zgn. stukloon en het verzoek om t.a.v. de erkende christelijke feestdagen het loon door te betalen.

In de laatst verslagen vergadering - als reeds genoemd: die van 30-06-1941 - ligt ter tafel een schrijven van het College van Rijksbemiddelaars, waarin aangedrongen wordt om tot een collectieve arbeidsovereenkomst te komen. Er is reeds bezwaar aangetekend, omdat de stand van zaken te onzeker is om voor een jaar een contract af te sluiten. Tevens vrezen vergaderden dat bij tekening ervan oneerlijke concurrentie kan ontstaan, omdat niet alle patroons bij die Bond aangesloten zijn. Nog maar even pas op de plaats maken. Volgend punt is een geldelijke tegemoetkoming te bewerken, wat plakzegels aangaat. Kan het bedrag op loonlijsten, kwitanties, e.d. niet verhoogd worden alvorens er zegels gelikt moeten worden?

Als sluitpost wordt wederom een stel leden naar Den Haag afgevaardigd om te trachten een betere afzet van manden te bewerkstelligen.

En daarmee eindigt het notulenboek en gaat ons verhaal als een nachtkaaars uit.

We citeerden zoëven Multatuli. Lezerlief, u weet wat diens bijnaam betekent? "Ik heb veel geleden", wat je in zekere zin ook zou kunnen toepassen op bovengenoemde bazen en laat ons vooral niet vergeten dat het in deze crisistijd armoe troef was ook onder de knechts, gevolgd door de oorlogsperiode met niet minder ellende. Ofschoon het onderstaande slechts gaat over een bepaalde tak van houtbewerking, namelijk het hoep maken eindigen we met een rijm, ooit aan het papier toevertrouwd in de tongval van onze streek:

Meelij-lied over 'n hoepelmaaker

*Ik snij de taoie stokken glad
en smijt die in m'n krib.
M 'n snijmes glijdt van lat naor lat,
de kwast deur en het slib.
En rond mij valt de spaonder foch,
as kruimels van m'n brôôd.
Zij zijn nost 't maoger weekgeld nog
de balsem in m'n grôôte nôôd.*

Uit het dagboek (1915 - 1934) van Leendert Verheij

Manden(makerij) Ameide

1915: Febr. Met de duurtte word het ook steeds erger, de varkens gelden al 57 cnt per pond, steenkolen 40 per mud, het brood kost 28 cnt een zgn 4 ponder. Alles wordt duurder. En het is erg druk met het werk. Het mandenmaken zou 14 dagen stilliggen, maar het gebeurde niet. Ook met het klompenmaken is het druk, omrede er zoo veel naar het buitenland gaan voor de krijgsgevangenen.

1917: 18 Jan. In onze plaats worden nu veel uienmanden gemaakt voor uienuitvoer naar Engeland en Duitschland.

28 en 29 Jan. werd er ook weer schaatsen gereden [...]. De schaatsen kosten nu 6 ½ gld en het optuigen 1,90 gld. Het is wel gedurig een veranderlijke lucht, maar het vriest door alles heen; als het nog enkele dagen aanhoudt dan raken de mandenmakers werkloos, bij gebrek aan teen, daar de aanvoer stop staat wegens ijsgang.

6 Febr. Hier in Ameide gaat het nog best met het werk, de manden die anders per schip naar Rotterdam gingen, worden nu per wagens naar Arkel gebracht en dan verder per trein; de teen zijn door de mandenmakers zelf gehaald per handwagen in Vianen.

Woensdag 25 April hebben al de mandenmakers gedaan gekregen, omdat de uitvoer van manden verboden is.

Maandag 30 April zijn de mandenmakers weer aan het werk gegaan, gelukkig.

Oct. Het mandenbreien ligt stil opheden bij gebrek aan teen; de nieuwe teen worden 2x zoo duur verkocht als in '16, zoodat de bazen nog weinig gekocht hebben.

1918: Apr. Het teenschillen is hier nu ook volop aan de gang. Men kan de ijzers alom horen klinken. Er zijn er dit jaar veel die het doen. Hoofdzakelijk zit het daarin dat het mandenmaken voor het grootste gedeelte stil ligt, sinds 2 April. Maar er schillen ook nog veel anderen om wat extra te verdienen in deze abnormaal dure tijd. 17 tot 20 cnt per grove bos, 15 cnt klein graauw en 5 cnt voor een bosje dave(n)djes wordt er uitbetaald.

Woensdag 31 Juli hebben de meeste hoepenmakers in onze plaats gedaan gehad daar er geen handel meer is in hoepels omdat de scheepvaart op de Scandinavische landen door de duikbotenoorlog stopgezet is. En nu staan er duizenden van genoemd artikel

op verzending te wachten, zodat de bazen nu ze zelf niets beuren, de werklui gedaan geven. Het mandenmaken gaat tot op heden goed.

1919: Febr. We hebben hier in Ameide ook een staking van mandenmakers. Een 11-tal staken er van het werkvolk van Van Kekem. Gestakt wordt omdat de firma Van Gent en co. voor dezelfde soort manden meer uitbetaalt als Van Kekem.

Mei: Het teenschillen is nu ook in volle gang. 20 Cnt voor een bos werd er gegeven, geëist was 25 maar de 18 zegge 18 teenbazen wilden niet toegeven. Ook zijn er veel manden- en hoepmakers aan 't schillen, daar de hoepels en de manden niet erg gaan nog. Maar dat moeten bijna alle mandenbreiers nog leeren!

1920: Donderdag 11 Maart hebben al de mandenmakers gedaan gehad, zoowel van Van Kekem, De Lange en Van Gent, wegens transportstaking te Rotterdam. Dat zijn de gevolgen van de revolutionaire beweging. Het mandenmaken ligt stil, maar de mandenmakers zijn "gemetamorphoseerd" tot teenuitschietters, dus zijn ze voor het oogenblik niet werkloos.

Dinsdag 30 Maart weer boomen gevlot en al weer zeldzaam weer, het was zweeten. [...]. Het teenschillen is ook al in volle gang; er wordt voor één bos 27 á 30 cnt gegeven, maar dat is de meeste heeren werklooze mandenmaker nog te weinig, tenminste 27 cnt. Daarom loopen ze langs de weg te slenteren en allerlei praatjes te verkoopen.

Maandag 25 Oct. trad de wettelijke 8-urige werkdag of de zgn 8-urendag in werking. Nu mag men in fabrieken en werkplaatsen van 's morgens 8 uur tot 12 uur en van 's middags 1 uur tot 5 uur werken. Het buitenbedrijf is er voorlopig nog buiten. Ook een Patroon mag zoo lang werken als hij wil. Heeft hij echter zoons dan mag of mogen die niet werken. Het is een schande dat zulk een wet aangenomen is [...]. Wij werken dan ook net als altijd. Maar de manden- en hoepelmakers die durven niet, want ze verraden elkaar. De 2de avond kregen we ook al door verraders toedoen bezoek van de Politie.

1921: Maandag 3 Jan. zijn een 60-tal mandenmakers tot staking overgegaan, ze waren voor deze bij Van Gent en co en Van Kekem breiënde. Het loon dat ze nu uit de stakingskas trekken is nu bepaald niet groot te noemen, 12 gld een gehuwde, 8 gld een ongehuwde. Iemand die geen lid is en toch wil staken trekt 9 gld. Ik gun de menschen van harte een goed loon, maar om nu te gaan staken is dwaasheid, want de handel in manden gaat slecht want België levert voor lagere prijs manden dan Holland, dus wat moet dat worden?

Maandag 24 Jan. is de staking van de mandenmakers bij Van Gent en co. en Van Kekem opgeheven. De arbeiders hebben het werk weer op de oude voorwaarden hervat, echter met dit verschil, ze krijgen nu op elke mand 2 centen toeslag, dus dat is maar een tijdelijke verbetering. Ze hadden 6 cnt gevraagd voor vast. Maar gelukkig zijn nu de mandenmakershanden weer vlijtiglijk in de weer om bossen teen te metamorphoseren tot diverse soorten manden, na een drieweeksche stakingrust.

Dinsdag 17 Jan. was de Brouwerij voor het eerst verlicht. Het is een reuzen verbetering. Het zijn lampen van 100 (of 50) kaarsen. De 8-uren werkdag wordt ook weer strenger gehandhaafd in onze plaats. Er zijn weer enkele mandenmakers "bekeurd" die stilletjes doorwerkten tegen het verbod van de patroon en dan moet de patroon toch die boete betalen, of ... de "kast" in. Het is ongerijmd, vind ik. Ook enkele particulieren zijn er al aan gelopen. Nu heeft Van Kekem laten aanzeggen dat ieder die in 't vervolg verbaliseerd wordt direct "gedaan" krijgt.

1922: 1 April hebben al de mandenmakers van A.G. van Gent (90 man) gedaan gehad, weg om slapte in het bedrijf.

De mandenmakers zijn ook weer aan den arbeid getrokken. Eén week zijn ze werkeloos geweest. Ze hebben nu voor minder loon den arbeid hervat.

Okt.: Van het loon des mandenmakers is 20% afgegaan. f 12 is zoo het loon dat per week nu nog verdiend kan worden. 't Is veel te weinig eigenlijk, maar het is zoo'n vreemde toestand op heden, dat men nog blij mag zijn wat te verdienen, want er loopen er duizenden zonder werk. En ook sommigen verdienen nog een reuzenloon zoals in de bouwvakken.

1923: 26 Feb. hebben 80 mandenmakers van de firma van Gent ontslag gekregen, wegens buitenlandsche concurrentie. Het is een droeve tijd, ontslag op ontslag van arbeiders is scheering en inslag. En ieder ondervindt de gevolgen van de malaise, ook wij in ons klompenbedrijf ondervinden het, want werkeloze klompenventers verschijnen ook op den weg. 12 maart. De mandenmakers hebben het werk ook weer hervat, maar 2 cnt per mand minder. Ze maken er 100 á 110 per week van 11 cnt = 11 of 12 gld. Het is veel te laag loon voor deze tijd, maar wat moeten de menschen dan doen?

Aug.: Met de werkzaamheden in onze plaats gaat het slecht, een deel van de mandenmakers van de firma van Gent en Streefkerk heeft ontslag en een andere deel een taak gekregen. Ook bij van Krimpen en bij de Lange (kleine bazen) hebben de breiers ontslag gekregen. De werkeloosheid neemt overal eer toe dan af.

Sept.: Met de mandenmakerij in onze plaats wil het nog niet goed, telkens krijgen er meerdere hun ontslag. Een 100-tal zijn er nu al werkeloos. Ook buitenaf valt het niet mee om werk te vinden. Het is een droeve tijd voor menigeen. Zooals de handel, ook in bijna geen bedrijf is er te verdienen, de teen gaan slecht weg, het hooi idem, de fruit ook niet vlot, hoewel dat te begrijpen is aangezien deze over het algemeen slecht is.

Zondag 2 Dec. was het koud en sneeuwde het 's avonds en 's nachts flink en bleef het almaar vriezende. De schaar werklozen wordt er weer aanmerkelijk door vergroot. Het is een droef verschijnsel dat er zulke koppels menschen op de beurzen staan. De gemeente keert wekelijksch steun uit, maar dat loopt ook ten einde, want wie moet dat betalen? 't Grootste percentage mandenmakers loopt leeg, ook den hoepelmakers zijn nu klaargekomen. Nu is er wel heel wat hout (en teen) door diversen bazen gekocht,

maar 't hout is bijna allemaal voor 't water, daar groene hoep zeer slecht gaan en wit hout of hoepels best verkoopbaar zijn. Het lijkt wel of er ook geen werk meer is, een ieder klaagt over slapte. Toch zijn hout en teen weer prijzig gepacht volgens deskundigen! 14 Dec. De mandenmakers hebben deze week weer wat te doen gekregen, een groote partij flesschenmanden is er door de Firma van Gent aangenomen. Dat is weer een uitkomst. Velen zijn er nu weer gedwongen werkeloos om reden er telkens sneeuw valt, wat vele werkzaamheden buiten stop zet.

1925: April. Met de werkzaamheden in onze plaats is het slecht gesteld. De mandenmakers hebben weinig drukte. Bij van Kekem hebben de breiers zelfs ontslag gehad. Gelukkig kunnen velen weer terecht om teen te schillen. Veel teen zijn er echter ook niet. Dat is zeer jammer want hiermee wordt nog een aardig loon verdiend.

Een aardig stukje historie speelde zich dezer dagen af, betrekking hebbende op de zgn acht uren (werk) dag. In de laatste verg. der raad verweet het lid K. de Boer (sdap) den burgemeester dat hij geheel niet keek naar het te lang werken. De arbeidswet werd overtreden volgens de Boer. De burgem. zegde toe er naar te kijken in 't vervolg. Den anderen avond gingen burgem. en politie er op uit en de eerste die bekeurd werd was raadslid K. de Boer. Zie!

Aug.: De mandenmakerij bij van Kekem ligt al eenige tijd stil en bij van Gendt is het slapjes. Het loon is laag. Ook de hoepelmakers bij van Kekem zijn werkeloos.

Sept.: Het mandenmaken bij van Kekem is weer in vollen gang.

1926: Nov. De mandenmakers hebben weer 1 cnt per mand opslag gehad, onlangs was er 1 cnt afgeknepen, maar deze is er nu weer bij zoodat weer 13 cnt voor 1 mand betaald wordt aan loon. Met de handel in teen gaat het slecht, ze kunnen de witte teen niet kwijt. De verwachting was dat nu voor de versche teen niet zooveel kooplust zou zijn en dat zeker de prijs veel lager zou wezen als in 1925. Maar naar ik hoor, geven ze weer veel te veel. 't Is gek. Het loon wordt op beknibbeld en de eigenaars wordt het royaal toegeduwd.

1927: Febr. Met de werkzaamheden is het niet gunstig in Ameide. Het mandenmaken is slapper. En met het teen uitschieten is het slecht. De teenhandel gaat zeer slecht, zodat de teenboeren bijna niets gekocht hebben voor 't water. 't Is jammer wat de hout- en teenhandel geeft velen werk. Er worden honderden guldens aan de teen verloren, nl. aan de oude voorraad.

Met de werkzaamheden gaat het in Ameide niet erg, bij 2 bazen zijn de hoepelmakers ontslagen, hoepel vlot niet. Ook bij een mandenmakerpatroons zijn de werklieden ontslagen. Teen uitschieten valt weinig aan te doen omdat er weinig teen voor 't water gekocht is. Hout is er veel te schillen gelukkig.

1928: Febr. De slapte in het mandenmakersbedrijf is op heden groot. Slechts enkele breiers werken nog,

en anderen hebben een taak. D(r)ie? oude huizen op den hoek aan de Lekdijk worden door werklooze mandenmakers afgebroken. Er moet een autogarage verrijzen en tevens moet daar nu de bocht in de dijk weggenomen worden.

Apr.: Het teenschillen is in vollen gang. Ook het mandenmaken is weer druk.

1929: Donderdag 5 Dec Sint Nicolaas avond. Er is weer heel wat opleving in het vieren daarvan. De oorzaak ligt wel hieraan dat er veel verdiend wordt. De manden- en hoepelmakers verdienen nu een flink loon, en ook de andere lonen zijn gerezen. Werkeloosheid is er niet, want er is deze herfst weer braaf veel teen gepacht door de Ameidensche teenbazen, zoodat het wel een florende tijd is.

1930: Nov. Het gaat nu met bijna alles slecht. De hoepelmakerij is totaal dood. De hoep is totaal onverkoopt. Er worden al weer verkoopingën gehouden, maar het (hout) wordt voor de helft van de prijs van verleden jaar verkocht. Ook de mandenmakerij gaat slecht. Het spook der werkeloosheid regeert aan alle kanten. Het ziet er niet rooskleurig uit.

1931: Jan. De werkeloosheid in het manden- en teenbedrijf neemt ook in Ameide toe. Dan weer eens een week of wat werken en dan weer stil. Zo'n 80 werkloozen loopen hier dan. Het teen uitschieten voor 't water is deze winter niets aan te doen, want er zijn er geen voor gekocht.

1 Febr. Bij de mandenfabrikant Joh. v/d Leeden uit Tienhoven werden de georganiseerde arbeiders ontslagen en als protest staken nu ook de ongeorganiseerden. 't Is een toestand nu. 't Is een rare tijd. Wat zal 't worden?

16 Feb. Maandag zijn al de z.g.n. "bakken" mandenmakers bij van Gent, W.A. van Kekem te Ameide en Joh. v/d Leeden in staking gegaan. Ze eischen 1 cent loonsverhoging op genoemde manden. 't Is 14 cnt per stuk, en ze wenschen 15 cnt per st. Enkelen werken maar door.

Woensdag 11 Maart biduur voor 't gewas om 7 uur. Het conflict in het mandenbedrijf is nog niet opgelost. Beide partijen staan nog even ver van elkaar. Toch wordt een spoedige oplossing verwacht, daar de voorraad manden uitgeput raakt. 't Is te hoopen. Het is een droef beeld, in deze werkeloze tijd, troepjes stakers te zien loopen.

Eind Maart. Het conflict in het mandenbedrijf is de laatste dagen weer geducht verscherpt. Er zijn enkele stakers weer aan 't werk gegaan en nu worden zij elk schaft gehaald en thuisch gebracht door de stakers onder allerlij uitingen van protest. De Politie is met een 5 a 6 tal agenten versterkt, die de werkwilligen begeleiden. Zelfs de schooljeugd loopt bij tijden mee achter de werkwilligen. Incidenten van ernstige aard deden zich noch niet voor. De oplossing van het verschil lijkt heden nog ver.

15 April is de staking bij W.A. van Kekem en bij A.G. van Gent opgeheven. De mandenmakers eischten 15 cnt voor een jaar, de werkgevers boden 14 cnt (bedoeld wordt per mand). Nu is een contract aangegaan voor 14 1/2 cnt tot September. Bij Joh v/d Leeden te Tienhoven is er nog geen overeenstemming

bereikt en duurt de staking voort.

14 Mei Hemelvaartsdag. Het weer is koud, veel regen. De landbouwvruchten groeien slecht, vooral bieten. De oude aardappels zijn duur, tot 10 gld per mud. De melk is goedkoop, 8 cnt per liter langs de huizen. De eieren 3 1/2 cnt per stuk. De varkensprijs is gedaald tot 15 cnt per pond. De slaggers kunnen vet spek niet kwijt, 5 pond voor 1 gld. Het is overal heen malaise en werkeloosheid, overproductie en armoede. Op 't oogenblik is het in Ameide druk met teen-en houtschillen, maar het mandenmaken is zeer slecht. Er is weinig aftrek.

Juli: De werkeloosheid neemt steeds toe overal heen. Ook in Ameide is het treurig. De mandenmakerij is helemaal dood. De menschen moeten van de steun leven. De vakvereenigingen en de gemeente en het rijk betalen elk hun deel. En ook ander werk is er niet. Het is een treurige tijd. Het springen van Banken is aan de orde van den dag.

Oct.: De hoepelmakerijen zijn in onze gemeente ook stilgelegd, maar een enkele werkt nog. Ook de mandenmakerij ligt weer stil.

1932: Jan. Met de manden- en hoepelfabriek gaat het treurig. Hoepels gaan er zoo goed als geen weg en manden dito. De meesten tijd loopen de mandenmakers op den dijk. Het is voor Ameide een ramp. Ieder verarmt daardoor, want ook de winkeliers merken duidelijk minder koopkracht van het publiek.

1934: Febr. Zoo nu en dan is er eenige opleving in het mandenmakersbedrijf alhier, maar het loon is droevig laag, naar ik hoor 7 a 9 gld per week. Ook worden er weer wat oude witte teen verhandeld voor 4 cnt per kg. Op deze wordt geen Regeeringstoelage gegeven, op de nieuwe wordt 3 cnt per kg steun gegeven. Ja, ja vreemd, "steun" op bedrijven. Och, het baat zoo weinig, want er blijft zoo veel aan de bekende "strijkstok" hangen. Er worden nog al wat bossen teen en hout in het water gezet, want het hout en ook de teen zijn bespottelijk goedkoop verkocht op struik en nu de steun, zodat er nu weer wat op te wagen is. 't Geeft weer werk ook. Maar de griendbezitters ontvangen de lasten nog niet, dus die klagen steen en been; geen wonder. Voor 20 cnt een dikke bos teenstaken (wilg). 't Is een koopje. Thuis geleverd nog wel, anders 12 cnt.

8 April bloeiden de zwarte kersen al. Er is op heden nogal werk in Ameide. Voornamelijk in het mandenmakersbedrijf. Slamanden is nu veel vraag naar, en dan een nieuwe tak in het mandenbedrijf nl. deksels breien. Een Patroon heeft 200 stuks aangenomen en nu moeten de werkeloze mandmakers aan het werk. Graag doen ze het niet, omdat het loon niet hoog is dat er mee verdiend wordt, niet veel hoger dan de "Steun", 11/2 cnt per stuk en voor 100 - 150 stuks per dag kunnen er gemaakt. Maar afijn er wordt gewerkt.

Sept.: Momenteel is in Ameide de werkeloosheid niet zoo groot door seizoen arbeid. In het mandenmakersbedrijf is het treurig zoo'n laag loon als er verdiend wordt. Van 7 - 8 gld per week.

Teun Bikker, 5 maart 2009

Werk en inkomen van een Ameidense mandenmaker in het tweede en derde kwart van de twintigste eeuw (1925-1970)

Bram Vroon Pzn

Tegenwoordig worden hoep maken en manden maken veelal beschouwd als oude ambachten die hobbymatig beoefend worden op zomermarkten. Geheel anders was de belevingswereld van degenen die in de vorige eeuw beroepsmatig hoepels en manden moesten maken. Dat had vooral te maken met de werkomstandigheden en de beloning. Uit de verhalen en het bestaande fotomateriaal kunnen we ons een beeld vormen van de werkomstandigheden. Het mandenmakersmuseum 'De Wissen' te Dilsen-Stokkem in Belgisch Limburg geeft ons daar een goed voorbeeld van. De werkomstandigheden werden onder andere beïnvloed door het jaargetijde, de kwaliteit van de teen en het soort manden, dat gemaakt moest worden. De vaardigheid van de hoep- en mandenmaker bepaalde sterk de beloning, waarbij de werkomstandigheden tevens een grote rol speelden. Eveneens was bij de beloning van betekenis dat er betaald werd per geleverd product. Globaal is bekend dat het inkomen van een hoep- en mandenmaker matig was. Concrete bedragen over een langere periode zijn voor zover ik weet niet bekend. De door mijn vader Pieter Vroon (1905-1984) gemaakte aantekeningen bevatten die concrete gegevens wel. Hij maakte in de periode 1925 tot 1970 wekelijks korte notities, bestaande uit één regel in een aantekenboekje. Daarin vermeldde hij de manden die hij had gemaakt en wat hij daarmee had verdiend. Deze beknopte en zakelijke opsomming van feiten over geleverd werk en inkomen van een persoon, die vijftienveertig jaar hetzelfde beroep in dezelfde plaats uitoefende, is vrij uniek. Mede omdat er in Ameide en omgeving veel mandenmakers waren, geven deze aantekeningen inzicht in de sociaal-economische omstandigheden van een groot gedeelte van de bevolking in de genoemde periode. Dat is de reden om die gegevens hier te publiceren.

De aantekenboekjes van Pieter Vroon.

Pieter Vroon (1905-1984).

Dit artikel is dus gebaseerd op de nagelaten aantekeningen van mijn vader en de verhalen die ik thuis hoorde. Belangrijke informatie vond ik tevens in de door Ben Remie verzamelde krantenartikelen over de hoep- en mandenmakerij in Ameide en Tienhoven evenals in het interview met Dirk den Hartog, dat in december 1987 in *Het Kontakt* werd gepubliceerd.

Na een beschrijving van de werkomstandigheden en de beloning zal breder ingegaan worden op het inkomen van de mandenmaker Pieter Vroon in de periode 1925 -1970. Vooral het tijdvak van de economische crisis van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog zal daarbij centraal staan. Die bewogen periode trok diepe sporen in het leven van veel mensen. In dit artikel gaat het over de mandenmakerij in Ameide en omgeving.

Werkomstandigheden en het loon van de mandenmaker

Hoep- en mandenmakers werkten in een schuur. In veel gevallen was het een voormalige woning die vanwege ouderdom en gebreken niet meer als woonruimte gebruikt kon worden. De meeste schuren hadden een aarden vloer. De mandenmaker gebruikte een houten vlonder, 'de breiplank' genaamd, om op te werken. De breiplank werd met behulp van enkele stenen eronder hellend gemaakt. Wanneer de mandenmaker zat, gebruikte hij een houten bankje. Zijn gereedschap lag naast hem. Het bestond uit een snoeischaar, een klopijzer, enkele vlijmscherpe messen, een paar priemen, een maatstok per soort mand en een zwaar voorwerp om de in wording zijnde mand op de breiplank te houden. Aan de muur hingen een paar hoepels van verschillende omvang om de staken van een mand in opbouw bijeen te houden. De uitgezochte en bijgesneden teen lag gesorteerd naast de breiplank.

De schuren werden meestal zeer matig verwarmd in de winter. Alleen bij strenge vorst gaf de baas eierkolen voor de kachel. Normaal werd deze gestookt met het snoeiafval.

Met name in de winter was het 'breien' een extra zwaar beroep. De geweekte bossen teen met soms het ijs er nog aan werden op de breiplank uitgezocht en met het snoeimes geschikt gemaakt voor het werk. Een smerig karwei dat de mandenmaker zonder extra beloning moest verrichten. Mede daardoor waren in de wintermaanden de inkomsten meestal geringer dan in de rest van het jaar.

Het loon was, zoals hierboven reeds is vermeld, in

zijn geheel gebaseerd op de hoeveelheid afgeleverde manden. Het betekende dat men goed en vlug moest kunnen werken. Wilde men iets extra's verdienen dan moest de gewerkte tijd verlengd worden. Maar het was sedert 1919 door de Arbeidswet verboden per dag langer dan acht (later negen) uur te werken. Een heilzame wet voor de 'arbeidende klasse', maar een hinderpaal voor iedereen die per geleverd product werd betaald.

Bij elk nieuw model dat gemaakt moest worden was er een onderhandelingsmoment tussen de mandenmaker en de baas. Het hing dan van de omstandigheden af welke prijs er tevoorschijn kwam. Die omstandigheden waren de al of niet bestaande krapte op de arbeidsmarkt, de ervaring van de 'breier' in het onderhandelen, maar ook hoe vakbekwaam hij was. Voor de meeste manden waren de prijzen door de mandenmakersbazen onderling vastgesteld. De mandenmakersbazen en -baasjes, want er waren nogal wat kleinere werkgevers onder hen, verenigden zich in 1932 officieel in de Mandenmakers Patroonsvereniging Ameide en Omstreken. Waarschijnlijk hing de oprichting van deze patroonsvereniging samen met de moeilijke economische tijden en in het bijzonder met de staking onder de mandenmakers in 1931 alhier.

De aantekeningen van Pieter Vroon

Mijn vader heb ik zelden of nooit iets positiefs horen zeggen over het mandenmaken. Het zat hem dwars dat zijn ouders niet waren ingegaan op het advies van het schoolhoofd P. Lyklema (1914-1921) om hem naar de Mulo te sturen. Hij heeft zich mateloos uitgesloofd om te verhinderen dat zijn kinderen hetzelfde lot zou treffen. De verhalen die ik thuis hoorde, betroffen vooral de tijd van de economische crisis en de Tweede Wereldoorlog. Door de nauwkeurige bestudering van de gegevens in de aantekenboekjes kan ik mij een gedetailleerd en concreet beeld vormen van de sociaaleconomische omstandigheden van de mandenmakers in de genoemde periode te Ameide en Tienhoven.

De aantekeningen geven eveneens veel informatie over welke soorten manden gemaakt werden. Zie

hiervoor de bijlage achter dit artikel.

Daarnaast heeft Pieter Vroon ook aantekeningen nagelaten over manden die hij voor het eerst maakte. Er werd dan een schets gemaakt met bijvoorbeeld het aantal staken en de afmetingen van de mand in cm.

Aantekenboekje met schetsen en gegevens van voor het eerst gemaakte manden.

Het belangrijkste product van de mandenmakerij in Ameide en Tienhoven was in de jaren twintig van de vorige eeuw het 'bakje' of de 'bak', een mand waarin gist werd verhandeld en geëxporteerd. Het toont aan dat de mandenmakerij profiteerde van de industriële groei en handel in Nederland. De fabriek te Delft, waar de bakken werden gevuld met gist, ging in het begin van de jaren dertig over op karton als verpakkingsmateriaal. Het gevolg was een enorme prijsdaling van de bak en dus loonderving voor de mandenmaker.

De prijsdaling eind januari 1931 van dertien naar twaalf cent leidde tot de staking van de mandenmakers in Ameide en Tienhoven. In Tienhoven begon de staking maandag 2 februari en in Ameide op 16 februari. In totaal waren er ongeveer honderd stakers bij betrokken. Een paar niet georganiseerde mandenmakers werkten door. Onder hen bevonden zich mijn vader en Freek Veldhuizen. Het concrete motief van de stakers was te bewerkstelligen dat de beloning van de bak een halve cent minder daalde. Na ruim twee maanden wonnen de stakers in Ameide de strijd en steeg de prijs van een bakje met een halve cent. In Tienhoven duurde de staking nog enkele weken langer en eindigde met hetzelfde resultaat op 4 mei. Boven het artikel met de herinneringen van Dirk den Hartog in Het Kontakt staat: 'De bakkenbreiers wonnen de staking, maar verloren de toekomst'. Zo leefde de staking in het geheugen van de mandenmakers voort, omdat de fabriek enkele maanden later overging op karton als verpakkingsmiddel.

De aantekeningen van mijn vader over die periode laten enige opmerkelijke zaken zien. Zoals ik reeds vermeldde, ging in de laatste week van januari 1931 de prijs per bak van dertien naar twaalf centen, ook bij het bedrijf van A.G. van Gent waar mijn vader toen werkte. Drie weken later verhoogde firma Van Gent de prijs naar veertien cent en twee maanden later steeg de prijs als gevolg van de staking naar 14½ cent. Met name de stijging in februari tijdens de staking is opmerkelijk. Men kan zich afvragen op grond waarvan Van Gent de prijs verhoogde. Beloonde hij de doorwerkende mandenmakers? Waarschijnlijker is dat hij zijn bakken, door de schaarste als gevolg van de staking, gemakkelijk kon verkopen. Het is vast niet alleen de prijs geweest, die de georganiseerde mandenmakers motiveerden tot de staking want dan was voortzetting ervan zinloos geweest. Waarschijnlijk speelden bij deze staking ook andere factoren een rol. Het is bekend dat in Tienhoven ook het recht op lidmaatschap van een vakbond een van de redenen was. Het recht om als werknemers van dezelfde beroepsgroep georganiseerd te zijn in een vakbond, die de spreekbuis mocht zijn van de werknemers in een bepaald bedrijf, was in het begin van de geschiedenis van de vakbeweging een belangrijk strijdpunt met de werkgevers. In de meeste bedrijfstakken was die strijd toen al beslecht ten gunste van de vakbonden. Mandenmakersbaas Johannes van der Leeden in Tienhoven huldigde nog het standpunt, dat hij niets te maken had met de vakbond. Uiteindelijk capituleerde ook hij.

In de tweede helft van 1931 zette de daling van de beloning van de bak pas goed in: augustus 1931 13½

Foto van twee niet-stakende mandenmakers (links loopt de 25-jarige Pieter Vroon en rechts de 51-jarige Freek Veldhuizen) begeleid door veldwachter Piet Lakerveld uit Lexmond en een joelende en scheldende groep stakers en andere belangstellenden. In het dagblad Het Vaderland van 2 april 1931 staat: 'De staking in de manden-industrie te Ameide a/d Lek, neemt de laatste dagen een vrij ernstig karakter aan. Enkele werklieden worden van en naar het werk door politie en stakers begeleid. (...) de burgemeester (heeft) politieversterking aangevraagd en (er) is gisteren een detachement rijkspolitie te Ameide gestationeerd. Tot dusver is alles rustig verlopen.'

cent en in november dertien cent; in januari twaalf cent en in april 1932 tien cent. In het najaar van 1932 begon een nog sterkere daling om in 1933 op 7½ cent te stabiliseren. Dat betekende vijftig procent daling ten opzichte van 1930!

Tot en met 1933 komen we de bak tegen in de administratie van Pieter Vroon. In de daarop volgende jaren 1934 -1936 ontbreekt de bak in de administratie. Later komen we de bak nog sporadisch tegen. Naast 'bakken' werden er voor 1930 al grote slamanden gemaakt: 30-, 40-, 50-, 60-, 100 kroppers en 10 kg manden. Na de hausse van de 'bak' of het 'bakje' kwam er meer diversiteit in de soorten manden. Enerzijds doordat men alternatieven zocht voor de afnemende vraag naar het 'bakje'. Eind jaren twintig werden naast de reeds eerder genoemde slamanden eveneens vismanden gemaakt. Enkele jaren later (vanaf 1930) komen we ook spruit- en koolmanden tegen en in de kersentijd maakten de mandenmakers, die niet tijdelijk kersenplukker waren, kersenmandjes en hanekers (=door kersenplukkers gebruikte manden). Anderzijds speelde de gewijzigde tijdsomstandigheden, zoals bijvoorbeeld de Tweede Wereldoorlog met de schaarste aan materialen een belangrijke rol in het maken van andere producten. Daardoor deden fietsstoelen, fietsmanden, tassen etc. hun

intree. Tevens werd de mandenmakerij ingeschakeld voor de Duitse oorlogsvoering. Vanaf de zomer 1942 tot in de herfst van 1944 werden veel granaatmanden gemaakt. De afgebeelde granaatmand staat in het

Mandenmakersmuseum De Wissen te Stokkem in Belgisch Limburg. Foto auteur.

Granaatmand, zoals er duizenden in Ameide en Tienhoven zijn gemaakt.

Ameide 7 Dec 1930			Ameide 3 Jan 1931		
Gemaakte manden voor A.G. van Gent.			Gemaakte manden voor A.G. van Gent.		
Datum	Aantal	Soort	Datum	Aantal	Soort
6 Dec.	138	bakken	3 Jan	138	bakken
13 Dec.	16	bakken	10 Jan.	150	bakken
20 Dec.	93	bakken	17 Jan.	138	bakken
27 Dec.	108	bakken	24 Jan.	120	bakken
Einde van het jaar 1930			31 Jan.	162	bakken
			7 Febr.	120	bakken
			14 Febr.	150	bakken
			21 Febr.	138	bakken
			28 Febr.	150	bakken
			7 Maart.	150	bakken
			14 Maart.	141	bakken
			21 Maart.	108	bakken
			28 Maart.	150	bakken
			4 April	108	bakken
			11 April	126	bakken
			18 April	150	bakken
			25 April	150	bakken

Pagina uit Aantekenboekje 1931. Hier is de achtergrond te zien van de staking die in Ameide los brandde toen de prijs van de bak in januari 1931 daalde van dertien naar twaalf cent.

Na de bevrijding in 1945 nam de diversiteit aan soorten manden toe.

Als voorbeeld een lijst van de manden die in het jaar 1950 door Pieter Vroon werden gemaakt:

- medicijnmanden no. 1 en 2,
- vismanden met rotting,
- gewone vismanden met deksel,
- sterke en halve vismanden,
- ronde en ovale vleesmanden,
- vleesmanden met witte staak en deksel,
- Boskopers,
- garnalenmanden,
- uitrusters (bollenmanden),
- middelzeigers met groot deksel (= bloemenmand),
- kappen (25 cm hoog, 50 cm breed),
- nesten van 3 ronde bakkersmanden,
- flessenmanden van 25 en 60 liter,
- manden De Kruyk (= bepaald type flessenmand),
- lage vierkante manden,
- schuine 20 liter en
- rechte 20 liter manden.

Van sommige producten zouden we graag willen weten, hoe deze er uit hebben gezien en tevens zijn we nieuwsgierig naar de betekenis van enkele namen. In de loop van de jaren vijftig nam de diversiteit af door de opkomst van kunststoffen als verpakkings-

materiaal. De dominante mand werd de vierkante Boskoper, een grote mand waarin jonge boompjes werden geëxporteerd. In de tweede helft van de jaren zestig van de twintigste eeuw nam de diversiteit weer toe en werden veel verschillende producten van pitriet gemaakt, zoals allerlei typen lampenkapjes en luxe mandjes.

Pieter Vroon was een vlotte en goede 'breier', die meer dan anderen gevraagd werd een nieuw type mand te maken indien dat nodig was. Na het eerste exemplaar gemaakt te hebben, onderhandelde hij over het maakloon. Het veel wisselen van het type mand die gevraagd werd, bevorderde niet de snelheid van het werken die wezenlijk was in dit beroep om een redelijk inkomen te verkrijgen.

Gemiddeld netto weekloon in gulden (1 gulden = 0,45 Euro) van de mandenmaker Pieter Vroon te Ameide in de periode 1925 -1970. Het weekloon kon door allerlei omstandigheden sterk wisselen.

In het overzicht op de volgende pagina gaat het om afgeronde weekgemiddelden.

Ameide 4 Febr. 1933 Gemaakte manden voor C. van Gent.			Ameide 10 Juni 1933 Gemaakte manden voor C. van Gent.		
Datum	Aantal	Soort	Datum	Aantal	Soort
7 Jan.	126	bakken	17 Juni	15	10 kilo's
14 Jan.	126	bakken	en	105	30 krippers
24 Jan.	24	bakken	24 Juni	20	30 krippers
werkloos van 17 Jan. 1933.			en	100	40 krippers
tot 18 Febr. 1933.			1 Juli	120	40 krippers
25 Febr.	126	bakken	8 Juli	120	40 krippers
4 Maart	132	bakken	Werkloos vanaf 10 Juli 1933.		
11 Maart	138	bakken	tot 19 October 1933.		
18 Maart	138	staven	21 Oct.	42	bakken
25 Maart	84	staven	28 Oct.	42	bakken
en	60	bakken	4 Nov.	132	bakken
1 April	132	bakken	11 Nov.	126	bakken
werkloos van 3 April 1933.			18 Nov.	138	bakken
tot 29 Mei 1933 (prijs 8 cent)			25 Nov.	162	bakken
3 Juni	120	30 krippers	Werkloos vanaf 27 Nov. 1933.		
10 Juni	65	30 krippers	tot 10 April 1934.		
en	60	10 kilo's mand	14 April gemaakt 625 deksels a 1/2 cent per stuk voor G. J. Verduin.		

Pagina uit Aantekenboekje 1933. De prijs van de bak daalt tot 7 cent en er treden perioden van werkloosheid op.

ding aan mijn vader gedurende de eerste tijd van de mobilisatie in 1939. Aanvankelijk ontving hij een vergoeding per week van f10,15 (per dag f1,45). Een officier die de uitbetalingen regelde, verbaasde zich er over dat een gezinshoofd met drie kinderen zulk een laag bedrag ontving, terwijl een vrijgezel uit Alblisserdam een hoger bedrag per week kreeg uitgekeerd. De oorzaak was de lage loonstandaard in Ameide. Alblisserdam had vanwege industrie een hogere loonstandaard. De officier zorgde er voor dat mijn vader daarna per week f12,25 (per dag f1,75) uitbetaald werd. Van die lage loonstandaard hebben veel Ameidense en Tienhovense arbeiders, die binnen hun eigen gemeente hun beroep uitoefenden, narigheid ondervonden.

Voor Pieter Vroon was het door de stijging van zijn inkomen mogelijk om in 1943 zijn oudste zoon Arie naar de ULO in Schoonhoven te sturen, de eerste stap om zijn nageslacht te behoeden voor een beroep dat hij verfoeide.

Na de Tweede Wereldoorlog liepen de lonen van de mandenmaker parallel aan de loonontwikkeling in Nederland, maar met dien verstande dat het stukloon bleef. De sterke stijging na 1960 werd gedeeltelijk veroorzaakt door de hoge inflatie, hetgeen zich voor-

al uitte in de gestegen kosten voor levensonderhoud.

Slotbeschouwing

De hoepel- en mandenmakerijen in Ameide en Tienhoven en in alle andere plaatsen waar deze ambachten beoefend werden, profiteerden aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw van de economische vooruitgang in Nederland. De manden die gemaakt werden, waren veelal verpakkingsmiddelen voor producten van de industrie en de land- en tuinbouw. Door de economische teruggang kwam ook de mandenmakerij in de problemen. Tot in het begin van de jaren dertig was de gistmand, 'de bak' of ook wel 'het bakje' genoemd, het belangrijkste product dat in Ameide en omgeving gemaakt werd. Door het gebruik van andere verpakkingsmaterialen zoals karton en kunststoffen ging de groot-schalige mandenmakerij ten onder. In de hoepelma-kerij ging het niet anders, omdat de houten hoepels niet meer werden gevraagd. Dat proces voltrok zich gedeeltelijk tijdens de economische crisis. Als gevolg van de oorlogsdreiging en de daarop volgende oorlog was er nog wel een opleving die zich voortzette in de jaren kort erna, maar in de jaren vijftig kwamen er geen mandenmakers meer bij. Jonge mensen volgden een opleiding en wanneer zij direct na de lagere

school gingen werken, kozen zij voor een ander beroep. Daardoor stierf in snel tempo het beroep van mandenmaker uit. Pieter Vroon (1905) en zijn broer Abraham (1908) behoorden in 1960 tot de jongste mandenmakers.

De bestudering van de aantekeningen die mijn vader tussen 1925 en 1970 maakte over zijn werkzaamheden als mandenmaker hebben mijn beeld van hem, zijn opvattingen en doelstellingen nog helderder voor de geest gehaald. Zijn aantekeningen geven gecombineerd met de verhalen die ik vroeger thuis van hem vernam een levendig beeld van zijn werk als mandenmaker. Ik kon veel gegevens uit zijn aantekeningen halen. Maar natuurlijk niet alles. Graag had ik mijn bevindingen getoetst aan de kennis van mijn beide oudere, maar helaas overleden, broers Arie en Henk.

Maar belangrijker is dat de geboden feitenreeksen van Pieter Vroon ons een gedetailleerd sociaal-economisch beeld geven van de mandenmakerij in de genoemde periode. Tevens zijn de aantekeningen een belangrijke bron over welke soorten manden in Ameide en omgeving werden gemaakt. Van de beschreven periode zijn de crisisjaren het schrijnendst. Natuurlijk was dat wel bekend. De concrete en gedetailleerde gegevens over de langdurige werkloosheid en zeer lage inkomsten maakten op mij een diepe indruk. Uiteraard zouden dergelijke aantekeningen van andere tijdgenoten een belangrijke aanvulling of bevestiging kunnen geven. Na het overlijden van mijn vader in 1984 heb ik navraag gedaan bij mijn oom Abraham over het bestaan van dergelijke aantekeningen bij andere mandenmakers. Zijn antwoord was: 'Je vader was een aparte. De anderen deden dat niet.' Het eerste deel van zijn antwoord onderschrijf ik van harte; het tweede betreur ik. Misschien dat naar aanleiding van dit artikel en de komende tentoonstelling nog nieuwe bronnen tevoorschijn komen.

Bijlage: Soorten manden en andere producten van teen of rotan gemaakt door Pieter Vroon in de periode 1925-1970. De door hem gebruikte namen zijn hier weergegeven

- 1925: bakken
- 1926: zware en gewone bakken,
- 1927: bakken, slamanden,
- 1928: bakken, Delftse manden,
- 1929: bakken, vismanden, slamanden (30 kroppers),
- 1930: bakken, spruitmanden, koolmanden, slamanden (30-, 40-, 60- en 100 kroppers), gistmanden.
- 1931: bakken, 30-, 40- en 60 kroppers.
- 1932: bakken, 30-, 40-, 60- en 100 kroppers, vismanden met rotting (met en zonder deksel), halve vismanden.
- 1933: bakken, stoven, 30, 40 kroppers en 10 kg manden.
- 1934: 30-, 40 kroppers, kersenmandjes.
- 1935: 40 kroppers, hele en halve vismanden.

- 1936: 10 kilo manden, 30 kroppers.
- 1937: slamanden, 30 kroppers, bakken, kleine spijkermanden.
- 1938: bakken, halve en driekwart vismanden met en zonder deksel.
- 1939: halve en driekwart vismanden, 30 kroppers, kersenmandjes.
- 1940: halve vismanden, vismanden met en zonder deksel, slamanden, kersenmanden, aardappelmanden, bakken, vetmanden.
- 1941: kleine, middelgrote en grote aardappelmanden, slamanden, kersenmanden, hanekers, wasmanden, ronde pakmanden, vismanden met en zonder deksel, vierkante en ovale vismanden.
- 1942: vismanden met en zonder deksel, kabeljauwmanden; grote vierkante vismanden, middelgrote en kleine vierkante vismanden, vierkanten wijnmanden, Duitse manden, steenmanden, garnalenmanden, veilingmanden, kleine, middelgrote en grote inktmanden, flessenmanden, vanaf juli granaatmanden.
- 1943: granaatmanden, ronde bollenmanden, vierkanten ijzermanden, vismanden met en zonder deksel, ballonmanden, Duitse steenmanden, ronde manden à 1 hl, Duitse No. 7, vierkante 1½ hl manden, flessenmanden van 25 liter.
- 1944: vismanden met en zonder deksel, vierkanten 1½ hl manden; granaatmanden, ijzermanden, flessenmanden van 10 en 25 liter, mattenkloppers, boodschappentassen en boodschappenmandjes, tassen.
- 1945: mattenkloppers, boodschappentassen en boodschappenmandjes, tassen, fietstassen, papiermanden, wasmanden, aardappelmanden, stofdoekmandjes, fietsmanden, mandjes, fietsstoelen, hooimanden, ovale boodschappenmanden, hondenmanden, kleine en grote broodmanden, bakkersmanden (50 cm), lange bakkersmanden (60 cm).
- 1946: gewone en gespleten stofdoekenmanden, monsters, paasmandjes, tassen, hengelmanden, wasmanden, fietsstoelen, eiermanden, duivenmanden, grote fietsmanden, flessenmanden, hondenmand, Haagse wasmand, gewone-, sterke- en ovale vismanden met en zonder deksel, vismanden met draad, kleine en grote Boskoopse (waarschijnlijk Boskoopse).
- 1947: gewone vismanden met deksel, sterke vismanden met en zonder deksel, vismanden met rotting, 30 kroppers, borstelmanden, fietsstoelen, witte ¾ manden, rottingmanden, rottingen ½ hl. (half mud), hooimanden, bakkersmanden.
- 1948: borstelmanden, gewone en sterke vismanden, halve vismanden, vismanden met rotting en deksel, flessenmanden van 25 en 30 liter, 30-, 50 kroppers, uitrusters, grote ronde (bodem 65, hoog 52, breed 70 cm), wiedzandjes, gewone en grote zijgers(bloemen) met deksel, rotting borstelmanden, turfmanden, bollenmanden, flessenmanden, schillenmanden,

- 1949: grauwe- en witte-bloemenmanden, grote vierkanten (125 x 55), Boskopers, grote vierkanten (120 x 80 x 60), ronde pakmanden (80 x 70 x 60), grote viszijgers met deksel. vismanden met rotting en deksel, sterke vismanden, halve en gewone vismanden, kappen (38 cm breed, 29 cm diep), flessenmanden van 25 liter, uitrusters, 30 en 50 kroppers, slaman-dendecksel, ronde, lage en ovale vleesman-den, kersenmandjes, ovale ijzermanden, schillenmanden 1 hl., kwartmanden, steen-manden van 1 en ½ hl., medicijnmanden no. 1 en 2, buikflessenmanden, bakkersman-den, rechte flessenmanden, turfmanden, hooimanden.
- 1950: medicijnmanden no. 1 en 2, vismanden met rotting, gewone vismanden met deksel, sterke en halve vismanden, ronde en ovale vlees-manden, vleesmanden met witte staak en deksel, Boskopers, garnalenmanden, uitrusters (bollenmanden), middelzeigers met groot deksel (= bloemenmand), kappen (25 cm hoog, 50 cm breed), nesten van 3 ronde bak-kersmanden, flessenmanden van 25 en 60 liter, manden De Kruijk (= bepaald type fles-senmand), lage vierkante manden, schuine 20 liter en rechte 20 liter manden.
- 1951: sterke-, gewone vismanden met en zonder deksel, ronde vleesmanden, uitrusters met deksel, flessenmanden van 10, 20 en 25 liter, grote ovale v. den Hartog, schuine vleesman-den met deksel, koolmanden, medicijn- of pakmanden, nest van drie Maastrichtse, pak-manden no. 2 en 3, vismanden met rotting en deksel, sterke vismanden, bakkersmanden, slagershengselmanden, garnalenmanden, ronde-, ovale- en lage vleesmanden, uien-manden, steen- en ijzermanden, vierkante en ronde Boskopers, schuine 20 liter.
- 1952: koolmanden, ronde en ovale vleesmanden, gewone vismanden met deksel, halve vis-mand, flessenmanden (rechte en ballonvor-mige) van 5, 10, 25, 30, 45 liter, ronde en vier-kante (lage, middelhoge en hoge) Boskopers, ronde Boskopers no. 40, no. 50, no. 60 en no. 80, slaman-den, garnalenmanden, steen-manden, kersenmandjes, ijzermanden, bor-stelmanden.
- 1953: vierkante (lage) en ronde Boskopers no. 50 (kleine) en 60, garnalenmand, hord van 1 x 1 meter, gewone en ovale vleesmanden, flessen-mand schuin 17, 20 liter, buikflessenmanden 5, 20 liter, hoge halve vismand met deksel, kersenmandjes, steenmanden.
- 1954: vierkante (lage en middelhoge) en ronde Bos-kopers, garnalenmanden, ovale vleesmanden, grauwe, witte en kleine bloemenmanden, monstermanden.
- 1955: vierkante en ronde (no. 60) Boskopers, ronde steenmanden, half-, kwart-, achtste manden, 1 uitlopende vierkante Boskoper, tabaksman-den, grote bloemenmanden, gewone bloe-menmanden, worstmanden, garnalenman-den, bakkersmanden, ovale vleesmanden, uitlopende vismand met deksel.
- 1956: vierkante (gewone en lage) Boskopers, ronde (nr. 20, 50) Boskopers, grote zeigers, garna-lenmanden, tabaksmanden.
- 1957: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, hooimanden, bloemenzeigers, tabaksmanden
- 1958: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, ronde (nr. 80) Boskopers, witte bloemenman-den, ovale tabaksmanden.
- 1959: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, ronde (no. 60, 80) Boskopers, lange en ge-wone bloemenmanden, mandjes De Kruijk, toonbladen, tabaksmanden.
- 1960: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, ronde (no. 50, 60 en 80) Boskopers, tabaks-manden, plantenmanden met deksel.
- 1961: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, blok (een type vierkante Boskopers), ronde (no. 50, 60), witte bollenmanden, grote en kleine bollenmanden, wasmanden.
- 1962: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, vierkante deksels, witte vismanden, bloemen-manden, witte bestelmanden, bloemenbestel-manden, wasmanden, hengselmanden, bol-lenmanden, kleine bolmanden, flessenman-den 60 liter, garnalenmanden.
- 1963: lage en gewone vierkante Boskopers, kappen,
- 1964: lage en gewone vierkante Boskopers, blok (zie 1961), rotanmatten.
- 1965: kleine, lage, gewone en halfhoge vierkante-Boskopers, blok (zie 1961), reparatie flessen-manden.
- 1966: kleine, gewone en halfhoge vierkante Bosko-pers, blok, hengselmanden, vierkante bestel-manden, ovale manden met hengsel en schot, hengselmanden no. 5, lampenkapjes, flessen-manden, kaasmand, grote kappen, grote kaas-manden.
- 1967: kleine, gewone, middel, grote, extra grote en rechte (lampen)kappen, kapdeksels, brood-schalen, rokkappen, zonder rokkappen, dek-sels, kleine kappen met rok, rekken, monster-kappen, flessenmanden 4 liter, lampvoeten, lichtkappen, kroonlamp, punten, kapjes.
- 1968: grote kappen, kappen met boord, lichtkap-pen, tiener- of kogellampen, grote kogellamp-winkelmanden, gewone, grote en halfgrote kaasmanden, vitrinemandjes, stoelleuning, lage vierkante manden, kleine kapjes, kleine, middel en grote papiermanden, ovale en ron-de vitrinemanden, showballon, theeblaadjes, ballonkappen, lichtkappen met randen, mon-sterkappen, puntschemerlamp.
- 1969: bolschemerlampen, puntschemerlampen, grote ballonlampen, ballonkappen, kappen-Ans met kap, lichtkappen, glaslampen met plafondkapjes, kappen P., kaasmanden, lam-pen Jo, kleine en grote winkelmanden, pla-fondkapjes, kleine kogellampen.
- 1970: glaslampen met kapjes, grote glaslamp met kap, lichtkappen, kogellampen, grote bol lamp, kleine kapjes, kaasmanden, kappen P., pijplampen.

Hans van Norden en Edmond de Cneudt, Wandtapijt omgeving Ameide, 1963, wol, 3 x 5 m, Instituut Collectie Nederland, inv.nr. K63190 (foto Andre Tukker).

Het wandtapijt van Hans van Norden in het stadhuis in Ameide

Fransje Kuyvenhoven
Geertje Huisman

Schilderen met wol

'In 1961 is op advies van de Rijksadviescommissie Monumentale Kunsten door de toenmalige staatsecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen, mr. Ynso Scholten, aan de kunstenaar Hans van Norden te Amsterdam, opdracht verleend een wandtapijt te ontwerpen ter plaatsing in het gerestaureerde raadhuis van Ameide', zo staat op de voorzijde van het weekblad van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van december 1963 te lezen.¹ Het tapijt, dat drie bij vijf meter meet, is door de weverij van Edmond de Cneudt in Baarn uitgevoerd en vanaf 1963 uitgeleend aan de gemeente Ameide.² Omdat het tapijt na bijna vijftig jaar zijn plaats heeft verlaten om de tentoonstelling *Manden- en hoepmakerijen in Ameide en Tienhoven* van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven te verfraaien, is het

een mooie gelegenheid om de ontwerper (Hans van Norden) en de vervaardiger (Edmond de Cneudt) eens nader te bestuderen. Wie zijn zij en wat is er zo bijzonder aan dit kunstwerk?

Hans van Norden

Van Norden is in 1915 geboren in Bussum. Hij komt uit een kunstzinnig geslacht.³ Zijn vader Willem (W.H.) van Norden (1883-1978) was ontwerper en hoofd van de schildersafdeling van de plateelfabriek NV Koninklijke Hollandsche Pijpe- en Aardewerkfabrieken Goedewaagen in Gouda en later in zijn leven gefascineerd door de kunst van het etsen. Zus

Hilda (1922) schilderde en haar dochter, Hans zijn nichtje, Evelyne Pommier (1952-1978) was een veelbelovend kunstenares. Zij overleed echter op jonge leeftijd. Ook zijn dochter Josine (1943) stapte in zijn schoenen en begon haar loopbaan als beeldend kunstenaar.

Hans van Norden, Zelfportret 1942, dekverf/papier, 47,7 x 29,7 cm, part.coll.

1 Den Haag (ministerie van OCW), O.K.W. Mededelingen. Weekblad van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, jg. 27, nr. 49 (9 december 1963).

2 Het tapijt is eigendom van het Instituut Collectie Nederland (Amsterdam/Rijswijk), inv.nr. K 63190.

3 Marc Couwenbergh, *Tussen kunst, sociaal engagement en ironie. Een kroniek van de familie Van Norden 1883-2008*, [Gouda] 2008. Zie ook: Wim Spitzzen, Antoine Verschuuren, 'ESKAF. Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek 1919-1934', in: *Vormen uit vuur*, [Amsterdam 2000], p.104.

Hans van Norden is een veelzijdige artiest. Hij is schilder, tekenaar, graficus en monumentaal kunstenaar. Hij maakte wandschilderingen voor onder andere de Berlage Scholengemeenschap (1950), het Marcantiplaza (1956), het Gemeentelijk Energiebedrijf (1958) alle drie in Amsterdam, en één voor het ministerie van Landbouw en Visserij in Den Haag (1955). Hij maakte glasmozaïeken voor de Landbouw Hogeschool Wageningen (1963) en voor het Gemeentehuis van Zaandijk (1978).⁴ Ook is hij textielkunstenaar en kreeg hij opdrachten voor het ontwerpen van decors en kostuums voor ballet-, toneel- en operavoorstellingen. Daarnaast heeft hij belangstelling voor het gedrukte woord, een liefhebberij die hij deelt met zijn twee jaar jongere broer Wim (1917), de voormalige oprichter en directeur van Het Parool. Hans schreef in 1979 het satirische *Lobella of Alleen de kunst kan ons redden* met illustraties van eigen hand. Niet in de laatste plaats heeft hij een grote voorliefde voor muziek. Hij speelde zeer verdienstelijk (alt)viool in een strijkkwartet waar tevens enkele bevriende musici uit het Concertgebouworkest toe behoorden.⁵

Zijn grote voorbeelden waren de Duitse expressionisten Herbert Fiedler (1891-1962) en Max Beckmann (1884-1950), evenals Heinrich Campendonk (1889-1957), zijn leraar monumentale kunst aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam. Hij vond geloofsgenoten in de schilders Nicolaas Wijnberg (1918-2006) en Theo Kurpershoek (1914-1998) en in de beeldhouwer Teun Roosenburg (1916-2004). Hun vriendschap dateerde uit de oorlog toen al deze kunstenaars een veilig heenkomen zochten in Kasteel Oost in Zuid-Limburg. Vooral met Wijnberg had hij zijn leven lang contact.⁶ In 1945 richtten zij samen met balletdanseres Hans Snoek (1910-2001) het Scapinoballet op, de eerste jeugdballetgroep ter wereld. Wijnberg en Van Norden maakten honderden decor- en kostuumontwerpen voor hun geesteskind.

Ondanks zijn belangstelling voor het expressionisme bleef Van Norden de figuratie trouw. Hij was dan ook een van de eerste 'leden' van de in 1947 door Wijnberg opgerichte kunstenaarsgroep 'De Realisten'. Al snel sloten Kurpershoek, Kees Andrea (1914-2006), Hermanus Berserik (1921-2002), Jan Groenestein (1919-1971) en Lex Horn (1916-1968) zich aan. Zij wezen de na-oorlogse stijl van de Cobra schilders en andere experimentelen niet af, maar keerden zich tegen hun abstractie. Zij wilden expressieve, figuratieve kunst, waarin de werkelijkheid tot haar essentie werd teruggebracht, niet met naturalistische maar wel met

herkenbare vormen. Van Nordens lievelingsonderwerpen zijn mensen en landschappen. Naarmate de tijd vorderde werden zijn voorstellingen steeds surrealistischer, vol van zotternijen en vervreemdende samenhangen. Zoals hij zei in een vraaggesprek: 'Ik word altijd getroffen door de hulpeloosheid van de mens, door de mens die wordt bedreigd. De menselijke waardigheid die aangetast is, dat is een rode draad in mijn schilderijen...'⁷

Van Norden exposeerde regelmatig. Al in 1939 nam hij deel aan de 'mega'tentoonstelling *Onze kunst van heden* in het ontruimde Rijksmuseum en in 1955 aan *Rekenschap*, de grote overzichtstentoonstelling van de aankopen van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Ook in het galeriecircuit was hij een terugkerende gast zoals bij Kabinet Floret (waarvan hij in 1965 medeoprichter was) en bij Galerie Petit, in de hoofdstad, waar hij van 1935 tot op heden woont. Zijn werk is in diverse openbare en particuliere collecties vertegenwoordigd: onder andere het Amsterdams Historisch Museum, Boymans- van Beuningen en het Centraal Museum Utrecht. Het Theaterinstituut in Amsterdam bezit bijna negenhonderd ontwerpen van zijn hand. Het Instituut Collectie Nederland (ICN) heeft zes werken: drie tekeningen, twee litho's en het wandkleed dat nu in Ameide hangt. Oorspronkelijk had het ICN nog eens drie etsen uit de jaren vijftig, maar die zijn in 1951 overgedragen aan het Rijksprentenkabinet in Amsterdam.⁸

Edmond de Cneudt

Edmond de Cneudt (1905-1987) werd in Gent geboren.⁹ Eerst studeerde hij (al op elfjarige leeftijd) voor architect maar al spoedig richtte hij zich

Edmond de Cneudt, Portret ca. 1935, foto, maten onbekend (foto Gerrit Burg Rotterdam), verblijfplaats onbekend.

4 Zie www.helpwandkunstopsporen.nl van het ICN voor de vermelding van het monumentale werk van Van Norden. De twee meer dan levensgrote mozaïeken in Wageningen waren anno 2009 niet meer vindbaar. Van een is alleen een afbeelding bekend: zie: Wilma Jansen, *Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst na 1945*, Rotterdam 1995, p. 25 (afb.) en p. 31 (tekst).

5 Annemieke Hendriks, 'Kunst voor het volk', *De Groene Amsterdammer*, 20 maart 2000, p. 7.

6 Nicolaas Wijnberg 1918-2006, Bussum [2008], passim (s.v. Van Norden). In 1965 schreven Kurpershoek en Wijnberg ter gelegenheid van Hans 50ste verjaardag het kolderieke boekje *In Selbstzeugnissen und Bilddokumenten (Kobolds Pornographien herausgegeben von die Van Nordengesellschaft Ulm)*.

7 Annemieke Hendriks, 'Kunst voor het volk', *De Groene Amsterdammer*, 20 maart 2000, p. 9.

8 Resp. *Achter de coulissen van het ballet* (1948), *Bij de naaister* (1950) en *Biljarters in de buitenlucht* (1949), resp. inv.nrs. K 1493a-c. Zie: *Rijksaankopen en -opdrachten op het gebied van de hedendaagse beeldende kunsten 1945-1965*, [Rijswijk 1966], s.v. Norden. Ze zijn op 23 mei 1951 overgedragen.

9 De gegevens over Edmond de Cneudt en zijn weverij zijn voornamelijk gebaseerd op: Gerard Brouwer, 'Weefkunst in Soest en Baarn. De handweverij en tapijtknoperij Edmond de Cneudt (1937-1984)', in: *FleHITE. Historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken...*, vol. 9 (2008), pp. 74-95. Met dank aan de auteur die ons ook de niet gepubliceerde versie van dit artikel liet lezen.

geheel op het weefvak. In 1919 verhuisde hij met zijn familie naar Den Haag, waar hij les kreeg van de Belgische kunstschilder/gobelinwever Jacques Sémey (1891-1973). Na enkele omzwervingen vestigde hij in 1933 een weefatelier op de zolder van zijn ouderlijk huis, dat ondertussen in Rotterdam stond. Hij haalde opdrachten binnen door deelname aan tentoonstellingen en door op bezoek te gaan bij winkels zoals de Bijenkorf. In 1937 verhuisde hij naar Soest en toen het huis daar te klein was geworden voor zijn bedrijf, kwam hij met zijn vrouw, zoon en dochter in 1941 naar Baarn, waar hij tot zijn dood bleef wonen.

De Handweverij en Tapijtknoperij De Cneudt was in de jaren na de oorlog een van de vier grote weverijen in Nederland. In Laren zat: 'De Knipscheer', in Voorshoten 'Het Paapje' en in Amsterdam 'De Uil'. Een andere weverij, De Nieuwe Amsterdamse, had De Cneudt in 1940 overgenomen. Er werden hoofdzakelijk figuratieve en realistische tapijten uitgevoerd; ook werden er tafelkleden, gordijn- en meubelstoffen vervaardigd. Tot 1949 heeft Edmond zelf kleden ontworpen en geweven, daarna namen zakelijke beslommingen hem volledig in beslag. In 1973 legde hij het werk neer en voerde zijn zoon Ric het directoraat. Edmond de Cneudt ging weer, evenals in zijn jongen jaren, als wever aan het werk. Dat hij een gepassioneerd liefhebber van weven was, blijkt wel uit zijn woorden: 'Het [weven] is schilderen met wol, een trachten een zoo goed mogelijk kleureffect in de bepaalde gamma te bereiken. Zoals de kunstenaar op het palet zijn verven mengt, draait de wever op zijn weefspoeltje de benodigde woldraden tot een toon.'¹⁰ Het is triest dat Ric de Cneudt in 1983, vier jaar voor zijn vaders dood, het faillissement moest aanvragen. In 1984 is de hele inboedel van de weverij geveild. Vanaf het begin in 1933 tot 1983 had het bedrijf 250 tapijten geproduceerd.

Het vervaardigen van tapijten was een tijdrovende werkzaamheid omdat de mechanisering van het weefproces pas in de jaren zeventig werd geïntroduceerd. De meeste tapijten van De Cneudt werden op een *basse-lisse* getouw vervaardigd, zoals ook het tapijt in Ameide. Dit is een techniek waarbij de ketting horizontaal op een weefgetouw is aangebracht. Hiermee kan sneller, en door meer dan één persoon tegelijk, worden gewerkt dan op *haute-lisse* getouwen. Het is echter een minder prettige houding voor de wever omdat hij (of doorgaans zij) gebogen werkt. Bij het *basse-lisse* getouw gebruikt de wever pedalen en nemen de voeten een groot deel van het handwerk over. Zo heeft men beide handen vrij om de spoelen te hanteren en de kleurvlakken draad voor draad op te bouwen. Zo kunnen de kleuren mooi zacht in elkaar overlopen. Het ontwerp is op ware grootte op een karton in spiegelbeeld aangebracht onder het weefraam. De wever heeft het ontwerp ook voor of naast zich hangen om de kleuren en het werk steeds in de gaten te houden. Door de kettingdraden tijdens het werk iets op te lichten kan de wever steeds het ontwerp zien. Omdat de uiteindelijke achterzijde van

het tapijt aan de bovenzijde van het getouw ligt, werken de wevers in feite onderste boven.

De knoperij was de grootste afdeling, gevolgd door de weverij en als laatste kwam de gobelinweverij. De clientèle waren particulieren, bedrijven en de rijksoverheid. Door de jaren heen hebben bekende en minder bekende kunstenaars hun ontwerpen laten weven, zoals Maurits Escher en Henk de Vos. Eschers (enige) wandkleed *Vogels en Vissen* (1950) bevindt zich in het Museum voor Moderne Kunst in Arnhem en dat van De Vos, *Lucht, Aarde, Vuur en Water* (1969) in het bedrijfsrestaurant van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) in Utrecht. Soms werden van één ontwerp identieke tapijten gemaakt, maar medeels waren het unieke stukken.

Een van de twee grootste tapijten is het uit zeven delen bestaande *De Gelijkens van de Verloren Zoon* uit 1955 naar ontwerp van Kees Andrea, Hans Bayens, Jaap Bouhuys, Theo Kurpershoek, Chris de Moor, Charles Roelofsz en Cuno van der Steene. De kunstenaars hadden in een poging om het wandtapijt in Nederland opnieuw onder de aandacht te brengen, zich zelf deze opdracht gegeven. Het ministerie van OKW moest halverwege financiële steun bieden en De Cneudt kon het niet alleen weven; de wevers van De Knipscheer werkten aan de andere helft. Het tapijt is een van de negen tapijten uit de collectie van het ICN en bevindt zich tegenwoordig in de Hervormde Kerk in het Zeeuwse Sint-Maartensdijk.

Het andere grote tapijt was naar ontwerp van Hans van Norden. Die was in 1961 de winnaar (van drie kunstenaars) geworden van een prijsvraag die een anonieme opdrachtgever had uitgeschreven voor de Presbyteriaanse kerk in Austin Friars, in het hartje van Londen. Het moest de participatie van de mens aan de goddelijke schepping in de wereld en aan het hiernamaals verbeelden. *Het Parool* kopte dat het 't grootste tapijt ooit in Nederland geweven was voltooid: 7,50 bij 2,30 meter.¹¹ Van Norden gaf het de titel *Gods mens en de schepping*. Het had de twee weefsters, Jetteke Frank en Lokke Nas-Lorijzen, ongeveer anderhalf jaar gekost om het te maken.¹² Ze voltooiden het in 1962. De opdrachtgever heeft ze op 4 mei 1963 in Londen uitgenodigd om het te komen bezichtigen. Ongeveer terzelfder tijd voerde De Cneudt het kleed van Van Norden voor Ameide uit.

Het tapijt

Het kleed *Manden- en hoepmakers in een rivierland-schap*, bestaat uit drie aan elkaar genaaide banen. In totaal meet het drie bij vijf meter. Omdat het tapijt is opgebouwd uit verticale stroken die in kleurstelling net niet op elkaar aansluiten, is het geen traditioneel doorlopend landschappelijk tapijt, maar een speelse compositie die het oog van links naar rechts en weer

¹¹ 'Nederlands grootste wandtapijt gereed', *Het Parool*, 6 april 1963. Volgens Brouwer (noot 9), is het kleed 2.80 meter breed. Hij baseert zich op een posthume lijst van de zoon van De Cneudt.

¹² Volgens Brouwer (noot 9) is Truus Volkers in plaats van Jetteke Frank de weefster.

¹⁰ E. de Cneudt, 'De Handweefkunst', in: *14-daagchs vakblad Binnen-huis*, jg.10, nr.10 (10 mei 1928), pp 148-149.

terug doet gaan. Van Norden paste een plat perspectief toe wat enige concentratie vergt om te zien hoe hij de voorstelling heeft opgebouwd. Het is een aanwijzing dat het tapijt is ontworpen door een beeldend kunstenaar en niet door een ambachtelijke sierkunstenaar.

In de linkerbaan is een beschutting met twee mannen. De linker is bezig een mand te vlechten en de man rechtsachter maakt een hoep. De grond ligt bezaaid met twijgen en voor hen staat een voltooide mand. Op de voorgrond is een fuik. Van Norden maakte vier voorstudies van de werkende mannen. Hij gebruikte niet één speciale voorstudie voor het kleed maar verwerkte er onderdelen van alle vier de studies in. Rechts van de mannen stroomt de Lek. De rivier slingert door het midden van het kleed van voor naar achter steeds smaller wordend, waarmee de illusie van diepte wordt bereikt. De ronde vormen van de rivier komen niet alleen terug in de wolken, maar ook in de nek van de aalscholvers en in de contouren van de bomen. Deze zijn in een smallere tweede strook weergegeven. De boom meest rechts is een fruitboom, waarom zou anders de ladder tegen de stam zijn opgesteld? Het derde deel is een smalle strook met vissen en een hooimijt. Mogelijk heeft Van Norden deze er op het laatst aangezet omdat het tapijt groter mocht of moest zijn dan tevoren was bedacht. De liggende driehoeken die ook aan de linkerzijde van het tapijt zijn geweven komen hier in meer geometrische vorm terug.

Beide kunstenaars weefden hun signatuur in het kleed. Van Norden geheel links bij de tak waar de fuik aan hangt in donkerblauw 'H van Norden' en De Cneudt rechts op de scheidslijn van de tweede en de derde baan de mosterdgele driehoek, het symbool voor zijn weverij.

Weverskenmerk De Cneudt.

De opdracht

Het wandkleed was een opdracht van de *Rijkscommissie voor het Verlenen van Opdrachten op het Gebied van de Monumentale Kunsten* in 1961.¹³

13 Fransje Kuyvenhoven, *De Staat koop kunst. De geschiedenis van de collectie 20ste-eeuwse kunst van het ministerie van OCW en voorgangers (1932-1992)*, Amsterdam/Leiden 2007, p. 397.

Deze commissie was een van de vijf commissies die opdrachten gaf en aankopen deed bij levende kunstenaars namens het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. De commissie was actief van 1959 tot 1972. De vier andere commissies hielden zich bezig met opdrachten en aankopen op gebied van schilderkunst, beeldhouwkunst, grafische kunsten en toegepaste kunst. De voorzitter van de *Rijkscommissie... Monumentale Kunsten* was Louis Wijsenbeek, destijds directeur van het Haags Gemeentemuseum. De leden waren de architect Yme Dijkstra, de ontwerper Dick Elffers (die in 1961 de binnenhuisarchitect en meubelontwerper Frits Spanjaard opvolgde) en professor beeldhouwkunst aan de Rijksacademie Piet Esser. De commissieleden waren uitgekozen door de afdeling Kunsten van het Ministerie. Om die reden zat het hoofd van de afdeling Kunsten als vertegenwoordiger bij de vergaderingen en ook de secretaris van de commissie kwam van de afdeling Kunsten.

Met opdrachten geven en aankopen doen van twintigste-eeuwse kunst was het Ministerie in 1932 begonnen. Zonder onderbreking tijdens de oorlogsjaren was dit ook in de periode na 1945 een gangbare praktijk. In de naoorlogse jaren moest kunst in dienst staan van cultuurspreiding. Iedereen moest in heel Nederland kunnen genieten van kunst. Om die reden zochten de commissieleden als zij een opdracht gaven meteen naar een bestemming, waarbij het niet uitmaakte of het een rijksmonument was of niet. Vaak werd een voltooide verbouwing, een jubileum of een zoveel jarig bestaan als aanleiding gezien om een opdracht te geven.

Zo ook in Ameide. Het stadhuis op de Dam dateert uit 1644 en werd tussen 1951 en 1961 gerestaureerd. Op 22 februari 1961 werd het weer in gebruik genomen. Ter gelegenheid van de voltooide restauratie, vroegen B en W van de gemeente Ameide het Ministerie om een nieuw kunstwerk voor de raadzaal. Voorheen hing er een groot zeventiende-eeuws paneel van Evert Crynsz. van der Maes (1577-1656), *Drie officieren van het witte vendel der Haagse schutterij* destijds uit de collectie van het Haags Gemeentemuseum.¹⁴ Hierop benaderde de zojuist geïnstalleerde commissie Hans van Norden die na enkele gesprekken met de burgemeester van Ameide schetsontwerpen ging maken. Per slot van rekening moesten zowel de commissie als het gemeentebestuur het met de voorstelling eens zijn.

Waarom werd Van Norden aangezocht en niet een andere kunstenaar? In de jaren vijftig en zestig was Van Norden een bekende monumentale kunstenaar. Een paar van zijn werkstukken zijn hierboven al genoemd. Begin 1961 keurde de commissie zijn ontwerp goed en kon hij aan de slag. Twee jaar later was het klaar; het weven zelf had een jaar geduurd. Het kleed had € 11.364,- (f 25.000,-) gekost. Op 12 november 1963 om 16.00 uur precies werd het feestelijk onthuld. De burgemeester nodigde de raadsleden en de wethouders van Ameide uit, enkele hoge ambte-

14 Het schilderij werd in 1997 overgedragen aan het Haags Historisch Museum (olieverf op paneel, 121 x 163 cm, inv.nr. HHM 0000-0013-SCH).

Hans van Norden, *Mandenmaker*, ca. 1961, krijttekening/papier, 32 x 45,5 cm, part.coll.

naren van het ministerie van OKW, alle leden van de commissie, de kunstenaar en zijn vrouw, De Cneudt en de twee gobelinweefsters die het kleed hadden vervaardigd. Drie plaatselijke kranten kregen eveneens een invitatie.¹⁵ Ook Daan Lunsingh Scheurleer was uitgenodigd. Lunsingh Scheurleer was het hoofd van de Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen, een van de verre voorgangers van het ICN. Omdat sinds 1949 alle aankopen van het Ministerie en de meeste opdrachten van de commissies in de inventaris van zijn Dienst werden ingeschreven, gaf hij in feite het wandkleed te leen. Hij schreef echter terug dat hij helaas verhinderd was. Wijsenbeek, voorzitter van de commissie, kon de bijeenkomst tot verdriet van de burgemeester evenmin bijwonen. In zijn briefje maakte hij van de gelegenheid gebruik het schilderij van Van der Maes terug te vragen, wat geschiedde.

Niet alleen de gemeente Ameide, ook het Ministerie was trots op het wandkleed. Ze vroeg de Gemeente om een foto. Hoewel de ambtenaar in kwestie zei dat het voor het opbouwen van een fototheek was, wilde het Ministerie waarschijnlijk zoveel mogelijk foto's bijeengaren voor de publicatie *Rijksaankopen en -opdrachten op het gebied van de hedendaagse beeldende kunsten*. Dit boekwerk werd in 1965 uitgegeven.

Helaas werd bij de letter N niet het tapijt van Van Norden en De Cneudt afgebeeld maar een olieverfschilderij van Jaap Nanninga. Op de omslag van de *O.K.W. Mededelingen* (december 1963) was immers al een afbeelding van dit fraaie wandkleed opgenomen.

Hans van Norden, *Hoepmaker*, ca. 1961, krijttekening, /papier 32 x 45,5 cm, part.coll.

¹⁵ De Schoonhovense Courant, Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken en De Gecombineerde uit Leerdam.

Jan Nanning van der Hoop (1738-1782) met op de achtergrond de buitenplaats "De Hemelsche Berg".
Zie ook het artikel op pagina 59 e.v.

